

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

R. LEYSEN, B. PATY en A. RASSON-ROLAND, Een kaap overschreden: het duizendste arrest van het Arbitragehof 1385

Rechtspraak

Grondwet – Gelijkheid en niet-discriminatie – **Taalgebruik** – **Gerechtszaken** – Hervorming van de gerechtelijke kantons – Vordering tot schorsing Arbitragehof 2 februari 2000 1398
Werkloosheid – Gerechtigde – Onbeschikbaarheid voor de arbeidsmarkt – Gevolg – Sancties – Begrip – Uitsluiting – Non bis in idem Cass. 3 mei 1999 1399
Rechtsmiddelen – Strafzaken – Verzet – Ontvankelijkheid – Vorm – Verklaring aan de bestuurder van de strafinrichting – Toepassingsgebied Cass. 14 september 1999 (*met noot van A. Vandeplas, «Over het verzet inzake douane en accijnzen»*) 1399
Intellectuele eigendom – Auteursrecht – Publiek mededelingsrecht – Begrip Cass. 8 oktober 1999 (*met noot van H. Vanhees, «Het publiek mededelingsrecht van een auteur: het doek is nog steeds niet gevallen»*) 1401
Mede-eigendom – Mandeligheid – Gedwongen overname – Bezitsaanmatiging – Wetsontduiking Hof Gent 19 januari 1999 (*met noot van A. Carette, «Nogmaals over de bezitsaanmatiging nodig om tot gedwongen gemeenmaking van muren over te gaan»*) 1403
Beslag en executie – Beslag op onroerend goed – Onderhandse verkoop – Belang van partijen – Mogelijkheid om als verkrijger de persoon aan te duiden die aan de schuldenaar het gebruik van zijn woning laat – Beoordeling Rb. Antwerpen 21 juni 1999 (*met noot*) 1406
Factuur – Factuur geadresseerd aan derde – Gevolgen – Creditnota verzonden aan oorspronkelijke wederpartij – Novatie Kh. Hasselt 14 september 1999 1407
Grondwet – Grondrechten – Taalgebruik – Verzet met gewelddadige druk – Onrechtmatige daad – Schadeherstel Rb. Brussel 6 oktober 1999 1408

Europese rechtspraak in kort bestek

Sociale politiek – Gelijke behandeling van mannen en vrouwen – Beloning – Zwangerschapsverlof H.v.J. 16 september 1999 (*door P. Humblet*) 1409
Vrijheid van vestiging – Vaste inrichting – Discriminatie H.v.J. 21 september 1999 (*door T. Wustenberghs*) 1410
E.E.X. – Verbintenis uit overeenkomst (art. 5, § 1) – Plaats van uitvoering van de litigieuze verbintenis H.v.J. 28 september 1999 (*door I. Couwenberg*) 1411
E.E.X. – Verbintenis uit overeenkomst (art. 5, § 1) – Begrip «litigieuze verbintenis» indien verschillende verbintenissen uit eenzelfde overeenkomst voortvloeien H.v.J. 5 oktober 1999 (*door I. Couwenberg*) 1412
Vrij verkeer van goederen – Geneesmiddelen – Parallelimport – Vervanging van merk H.v.J. 12 oktober 1999 (*door Y. Montangie*) 1412

Boeken

J.E.M. Polak, Burgerlijke rechter of bestuursrechter? (*door S. Lust*) 1413
 W.D.H. Asser, Rechtspraakoverzicht Bewijslastverdeling (*door J. Laenens*) 1414
 G. Cerexhe en V. Lemaire, Tout savoir sur - La Région de Bruxelles-Capitale (*door F. Judo*) 1414
 AEBF/EVBFR-Belgium (red.), De restitutieverbintenissen van de bankier (*door V. Sagaert*) 1414
 R. Timmermans, De nieuwe deontologie van de vastgoedmakelaar (*door E. Degroote*) 1416
 K.H. Sanders, De heroverweging getoetst. Een onderzoek naar het functioneren van bezwaarschriftprocedures (*door M. Boes*) 1416

Erratum

Cepina-reglementen in een nieuw kleedje voor de eeuwwisseling 1416

Mededelingen

Oratio Prof. dr. A. Verbeke 1416
 Internationaal colloquium ter ere van Walter van Gerven 1416

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

Opgericht in 1931.

Hoofdredacteurs: René Victor (1931-1984), Edgar Boonen (1984-1993), Camiel Caenepeel (1993-1998)

VERSCHIJNT IEDERE WEEK VAN SEPTEMBER TOT JUNI

Redactie: A. Van Oevelen (hoofdredacteur),
E. Dirix, J. Laenens, J.R. Rauws,
M. van Damme, A. Vandeplas

Redactiesecretaris: Mevr. C. Meeusen

Redactieadres: V.Z.W. Rechtskundig Weekblad
Mechelsesteenweg 210 bus 6
2018 Antwerpen
(redactiesecretariaat bereikbaar
van 9 tot 12 uur)
Tel. 03/248.49.84
Fax 03/248.08.70

Vaste medewerkers:

A. Alen
F. Aps
R. Boes
Gh. Dhaeyer
J. Erauw
M. Gelders
P. Humblet
W. Lambrechts
R. Leysen
J. Meeusen
H. Nys
I. Opdebeek
W. Pintens
W. Rauws
D. Simoens
G. Suetens-Bourgeois
H. Vanhees
S. Van Overbeke
J. Wouters

Abonnementen, advertenties: N.V. INTERSENTIA, Churchilllaan 108, 2900 Schoten
tel.: 03/680.15.50 - fax: 03/658.71.21
Abonnementsprijs: 4.550 f., voor studenten 2.950 f..

Gebrevetteerd Hofleverancier van België

— UNIFORMIER —

Kledingfabrikanten en specialisten in toga's

DIRK NEVENS

Nieuwe steenweg 8 - 1731 Zellik ☎ (02) 466 09 05

Fax (02) 466 63 24

Molenstraat 23 - 9300 Aalst ☎ (053) 21 47 77

rue du Midi 175 - 1000 Bruxelles ☎ (02) 511 88 06

Advocatenkantoor zoekt

voor haar afdeling ondernemingsrecht

jonge licenciat (M/V) in de rechten

Wij bieden:

- zeer aantrekkelijk financiële voorwaarden
- vorming
- rechtstreekse contacten met een internationaal cliënteel

CV sturen naar Stéphane Bertouille,
Dalstraat 51 te 1000 Brussel - fax: 647.98.99
e-mail: stephane.bertouille@euronet.be

Advocatenkantoor

Ghysels, Flamey & Partners

te Brussel zoekt voltijds

twee medewerkers en/of stagiairs

met belangstelling voor het administratief recht in het algemeen, milieurecht, ruimtelijke ordening en stedenbouw, overheidsopdrachten en onteigening in het bijzonder, voor medewerkers strekt een balieervaring van twee jaar tot aanbeveling, interesse voor wetenschappelijk werk en juridische publicaties is vereist

Curriculum vitae sturen naar
Ghysels, Flamey & Partners
Aarlenstraat 25 te 1050 Brussel
tel. 02/230.37.57 - fax 02/230.55.15

EEN KAAP OVERSCHREDEN: HET DUIZENDSTE ARREST VAN HET ARBITRAGEHOF

INLEIDING

In zijn bijdrage in dit tijdschrift «Het Arbitragehof in 1990 - Beknopt overzicht van rechtspraak», publiceerde wijlen L.P. Suetens cijfermatige gegevens over de werking van het Arbitragehof.¹ Een decennium later, op 23 februari 2000, heeft het Arbitragehof zijn duizendste arrest gewezen.² Het leek ons een goede gelegenheid om even stil te staan en de afgelegde weg te evalueren aan de hand van een cijfermatige balans van de activiteit van het Hof sinds zijn ontstaan.

Bij wijze van inleiding enkele data ter afbakening van de afgelegde weg.³

De oprichting van het Arbitragehof wordt in de Grondwet ingeschreven op 29 juli 1980: «Er bestaat voor geheel België, een Arbitragehof, waarvan de samenstelling, de bevoegdheid en de werking door de wet worden bepaald». Drie jaar later wordt de wet van 28 juni 1983 houdende de inrichting, de bevoegdheid en de werking van het Arbitragehof uitgevaardigd. De eerste rechters werden benoemd in september van het jaar 1984,⁴ de plechtige installatie van het Hof volgde op 1 oktober van hetzelfde jaar.⁵

¹ Suetens L.P. en Suetens S., *R.W.* 1990-91, 1283.

² Arrest nr. 24/2000.

³ Voor meer informatie kan worden verwezen naar volgende werken: Andersen R., Delpérée F., Jadot B., e.a., *La Cour d'arbitrage: actualité et perspectives*, Brussel, Bruylant, 1988, VI - 435 p.; Simonart H., *La Cour d'arbitrage: une étape dans le contrôle de la constitutionnalité de la loi*, Brussel, E. Story-Scientia, 1988, XVI - 304 p.; Valaers J., *Van Arbitragehof tot Grondwettelijk Hof*, Antwerpen Apeldoorn, Maklu, 1990, 578 p.; Delpérée F., (red.), Andersen Robert, Bon Pierre, e.a., *Le recours des particuliers devant le juge constitutionnel. Journée d'étude du 9 février 1990*, Brussel: Bruylant; Parijs, Economica, 1991, 221 p.; Leysen R., Smets J., *Toetsing van de wet aan de grondwet in België*, Zwolle, W.E.J. Tjeenk Willink, 1991, IV - 86 p.; Delpérée F., Rasson-Roland A., Verdussen M., (red.), e.a., *Regards croisés sur la Cour d'arbitrage: dix ans de jurisprudence constitutionnelle. Actes de la journée d'études organisée le 7 avril 1995, par le Centre d'études constitutionnelles et administratives de l'Université catholique de Louvain*, Brussel, Bruylant, 1995, 364 p.; Sarot J., Vandernoot P., Peremans E., Paty B., *Dix ans de jurisprudence de la Cour d'arbitrage (5 avril 1985 - 31 août 1995)*, Brussel, Bruylant, 1995, XIV-1352 p.; et première mise à jour (1er septembre 1995 - 31 décembre 1997), Brussel, Bruylant, 1998, 972 p.; Delpérée F., Rasson-Roland A., *Droit public: la Cour d'arbitrage, Répertoire notarial*, Brussel: Larcier, 1996, 165 p.; Thiry V., *La Cour d'arbitrage: compétence et procédure*, Antwerpen, Kluwer, 1997, XIV-184 p.; Cerexhe E., Rigaux M.-F., *La Cour d'arbitrage*, Diegem, Kluwer, 1998, XI-88 p.; Leysen R., «Het Arbitragehof», in *Rechtsgids Constitutioneel en Administratief Recht*, Antwerpen, Kluwer, Losbladig.

⁴ K.B. van 10 september 1984, *B.S.* 14 september 1984.

⁵ Plechtige zitting van 1 oktober 1984, met toespraken van W. Martens, J. Gol en J.L. Dehaene, *A.P.T.*, 1984, p. 243 tot 251; X., *Het Arbitragehof. Verzameling der teksten* (met de toespraken gehouden in de Senaat op 1 oktober 1984 bij gelegenheid van de plechtige installatie van het Arbitragehof), Brussel, INBEL, 1985, 93 p.

Het Hof heeft zijn eerste arresten gewezen op 5 april 1985: vijftien jaar zijn dus verlopen tussen het eerste en het duizendste arrest.

Bij de grondwetswijziging van 15 juli 1988 wordt de bevoegdheid van het Hof uitgebreid en wordt tegelijk de toegang tot het Hof verruimd. Aan de bijzondere wetgever wordt opgedragen de samenstelling, de bevoegdheid en de werking van het Hof te regelen, wat gebeurd is met de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Arbitragehof. De grondwettelijke regeling inzake het Hof is sindsdien niet meer gewijzigd en is thans opgenomen in art. 142 van de Grondwet.

De bijzondere wetgever kan de bevoegdheid van het Hof uitbreiden en het lijkt niet uitgesloten dat dit in de nabije toekomst zal gebeuren. Wetgevende initiatieven⁶ die voorliggen willen de bevoegdheid van het Hof uitbreiden tot de hele titel II van de Grondwet, zodat het Hof voortaan de naleving van alle daarin gewaarborgde rechten en vrijheden kan doen naleven. Die hervorming kan slechts binnen het door art. 142 van de Grondwet bepaalde kader, omdat die grondwetsbepaling thans niet voor herziening vatbaar is.⁷

In een eerste deel van deze bijdrage wordt de evolutie geschetst van de grondwettelijke geschillenbeslechting, die in twee fasen is verlopen. Daarin komen algemene statistieken over de activiteit van het Hof aan bod.

Het tweede deel behandelt de verschillende soorten arresten.

DEEL I: DE ALGEMENE EVOLUTIE VAN DE ACTIVITEIT VAN HET HOF

A. Van rechter inzake de bevoegdheidsverdeling naar Grondwettelijk Hof

1985 - 1989. De verschillende staatshervormingen die België de laatste decennia heeft gekend, hebben geleid tot een federale staatsstructuur waarbij de wetgevende bevoegdheid tussen de federale wetgever en de wetgevers van gemeenschappen en gewesten werd verdeeld. Tussen 1984 en 1989 is de bevoegdheid van het Hof beperkt tot het regelen van bevoegdheidsproblemen tussen de verschillende wetgevers.⁸ De naam «Arbitragehof» staat symbool voor de opgedragen taak: bemiddelen tussen de verschillende wetgevers, die alle bevoegd zijn om normen met dezelfde rechtskracht uit te vaardigen in de hun toevertrouwde aangelegenheden.

In die periode kon bij het Hof, op twee manieren een zaak aanhangig worden gemaakt: de Ministerraad en de verschillende regeringen konden een beroep tot vernietiging indie-

⁶ Over recente parlementaire initiatieven, zie *Parl. St.*, Kamer, 1994-95, nr. 1309-1; Senaat, 1995, BZ, nr. 1-55/1; Kamer, 1997-98, nr. 1362/1; Kamer, 1999-2000, nr. 200/1.

⁷ Zie verklaring tot herziening van de Grondwet, *B.S.* 5 mei 1999.

⁸ Art. 107ter (oud) van de Grondwet en art. 1 en 15 van de wet van 28 juni 1983.

nen;⁹ de rechtscolleges konden prejudiciële vragen stellen.¹⁰

In die periode werd het Hof geadieerd in 82 zaken die, louter toevallig, hebben geleid tot 82 arresten.¹¹ Soms worden verscheidene zaken gevoegd en behandeld in één arrest; omgekeerd kan één zaak leiden tot verscheidene arresten, hetzij doordat met een beroep tot vernietiging een vordering tot schorsing is ingediend, hetzij doordat een tussenarrest wordt gewezen. In enkele gevallen heeft het Hof een zaak afgedaan met een beschikking.

1989 - 1999. Zoals algemeen bekend, krijgt het Hof er met de grondwetsherziening van 1988 een nieuwe taak bij. Voortaan waakt het Hof niet alleen over de naleving van de bevoegdheidsregels, maar ook over de naleving van de artikelen 10 en 11 van de Grondwet, die de beginselen van gelijkheid en niet-discriminatie vastleggen en over art. 24 van de Grondwet, dat de fundamentele waarborgen in onderwijsaangelegenheden bevat.¹²

De toetsing aan de bevoegdheidsregels wordt eveneens uitgebreid. Voortaan kan het Hof op grond van art. 124bis van de bijzondere wet op het Arbitragehof ook sancties opleggen wegens de niet-naleving van een aantal procedure-regels die met de uitoefening van de bevoegdheden van de verschillende wetgevers verbonden zijn.¹³

Ook op het vlak van de getoetste normen wordt de bevoegdheid van het Hof verbreed. Naast de federale wetten en de decreten van de Vlaamse Raad, de Franse Gemeenschapsraad, de Waalse Gewestraad, de Raad van de Duitstalige Gemeenschap en de Franse Gemeenschapscommissie, zijn er voortaan ook de ordonnances die uitgaan van het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest en van de Gemeenschap-pelijke Gemeenschapscommissie van Brussel-Hoofdstad.¹⁴

Parallel met de uitbreiding van de bevoegdheid, wordt ook de toegang tot het Hof verbreed. Beroepen tot vernietiging en vorderingen tot schorsing kunnen voortaan niet enkel worden ingediend door de bij de wet aangeduide overhe-

den - dit zijn de Ministerraad, de Gemeenschaps- en Gewestregeringen en de voorzitters van de wetgevende vergaderingen - maar ook door particulieren, dat wil zeggen door iedere natuurlijke persoon of rechtspersoon die doet blijken van een belang.

Door de bevoegdheidsuitbreiding enerzijds en de verruiming van de toegang anderzijds stijgt het aantal zaken na de grondwetswijziging van 1988 exponentieel en het aantal arresten eveneens. Terwijl 82 arresten werden gewezen in de periode 1985-1989, werden 918 arresten gewezen in de periode tussen 1989 en februari 2000. Daarbij werden 1810 zaken afgesloten.¹⁵

Ook de verscheidenheid in zaken neemt toe. Via een ruime interpretatie van zijn toetsingsbevoegdheid op grond van de artikelen 10 en 11 van de Grondwet vallen voortaan alle takken van het recht binnen het bereik van het Hof. Via die grondwetsbepalingen toetst het Hof ook aan andere grondwetsbepalingen en aan de supranationale en internationale rechtsregels.

<i>Verdeling van de arresten in functie van de aangevoerde grieven.¹⁶</i>				
	Algemeen	Prejud. vraag	Ber. tot verniet.	Vord. schorsing
Gelijkheid en niet-discriminatie	67%	76,2%	56,7%	78,8%
Bevoegdheids-verdeling	25,2%	19,1%	32,9%	12,1%
Onderwijs	7,8%	4,7%	10,4%	9,1%

De hierna opgenomen grafische voorstelling nr. 1 geeft de verschillende aspecten van de algemene evolutie van de activiteit van het Hof in cijfers weer.

B. De samenstelling van de zetels

Het Arbitragehof bestaat uit 12 rechters, benoemd door de Koning op basis van de regelen vervat in de bijzondere wet van 6 januari 1989.¹⁷ Het Hof heeft twee voorzitters, een Nederlandstalige en een Franstalige, gekozen door respectievelijk de Nederlandstalige en Franstalige rechters.

Binnen het Hof bestaan geen kamers. De samenstelling van de zetel die een zaak behandelt, gebeurt op basis van regelen vastgelegd in de organieke wetgeving. Daarbij wordt

⁹ Art. 1 van de wet van 28 juni 1983. De mogelijkheid bepaald in art. 1, § 2, van die bepaling, die ook aan de voorzitters van de wetgevende vergaderingen de mogelijkheid bood een beroep tot vernietiging in te stellen, is tot 1989 theoretisch gebleven bij gebreke aan uitvoering van de toenmalige art. 24 en 25 van de bijzondere wet van 8 augustus 1980.

¹⁰ Art. 15 van de wet van 28 juni 1983.

¹¹ In de periode 1985-1988 werden de arresten doorlopend genummerd. Vanaf 1989 worden de arresten genummerd per jaar. In 1989 zijn nog negen arresten gewezen onder de toepassing van de wet van 28 juni 1983, de andere zijn gewezen onder de toepassing van de bijzondere wet van 6 januari 1989.

¹² Voor een meer uitvoerige analyse verwijzen we naar de algemene werken vermeld in voetnoot 3. Aanleiding tot de bevoegdheidsuitbreiding was de toekenning van meer bevoegdheden aan de Gemeenschappen inzake onderwijs.

¹³ Ingevoegd door de bijzondere wet van 16 januari 1989.

¹⁴ Zie de bijzondere wet van 12 januari 1989 betreffende de Brusselse Instellingen. Over de juridische aard van de ordonnances zijn in de rechtsleer verschillende standpunten ingenomen, waarvoor we verwijzen naar de eerder geciteerde algemene werken over het Hof. In het bijzondere kan nog worden verwezen naar H. Simonart, «Les règles bruxelloises» in *La Région de Bruxelles-Capitale*, Brussel, Bruylant, 1989.

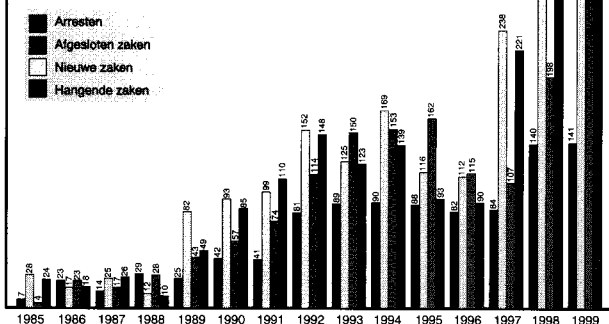
¹⁵ Er dient ook hier op te worden gewezen dat het aantal arresten niet samenvalt met het aantal zaken, doordat het Hof enerzijds vaak verscheidene zaken voegt en daarover één arrest wijst en omgekeerd één zaak ook aanleiding kan geven tot verscheidene arresten, bijvoorbeeld in geval met een beroep tot vernietiging ook een vordering tot schorsing wordt ingediend of wanneer een tussenarrest wordt gewezen. Sommige zaken werden afgedaan met een beschikking.

¹⁶ In deze cijfers zijn enkel de afgehandelde zaken opgenomen waarin werd overgegaan tot een behandeling ten gronde. Schorsingsarresten werden slechts meegeteld indien zij de middelen onderzoeken. Men moet ook voor ogen houden dat in één zaak soms verschillende soorten geschillen - bijvoorbeeld bevoegdheid en gelijkheid - aan bod komen.

¹⁷ Art. 31 e.v. van de bijzondere wet van 6 januari 1989.

Grafische voorstelling nr.1

Evolutie per jaar van het aantal arresten, het aantal afgesloten zaken, het aantal nieuwe zaken en het aantal hangende zaken op 31 december

gewaakt over de verschillende evenwichten die de samenstelling van het Hof kenmerken: evenwicht tussen Nederlandstaligen en Franstaligen, evenwicht tussen de rechters afkomstig uit de magistratuur en de universiteiten enerzijds en de rechters-gewezen parlementsleden anderzijds. Om de eenheid in de rechtspraak te waarborgen, heeft de wetgever gewild dat de beide voorzitters zetelen in alle zaken, wat meteen uitsluit dat verschillende zetels samen beraadslagen.¹⁸ In elke zaak worden twee rechters-verslaggevers aangeduid, op de wijze bij de wet bepaald; ze zijn belast met de voorbereiding van de zaak.¹⁹

In de regel wordt een zaak behandeld met een zetel van zeven rechters. Elke voorzitter kan beslissen een zaak voor te leggen aan het Hof in voltallige zitting; de voorzitters zijn ertoe gehouden indien twee rechters binnen de zetel daarom verzoeken.²⁰

Om de toename van het aantal zaken ten gevolge van de grondwetswijziging van 1988 op te vangen, heeft de wetgever sindsdien de mogelijkheid ingevoerd om een zaak af te handelen met een korte procedure of filterprocedure, de zogenaamde «voorafgaande rechtspleging».²¹ Een beperkte kamer van drie rechters kan zaken behandelen die klaarblijkelijk onontvankelijk zijn of niet tot de bevoegdheid van het Hof behoren. Een zetel van zeven rechters kan met die korte procedure een arrest wijzen indien een beroep klaarblijkelijk niet gegrond is of indien een prejudiciële vraag zonder voorwerp is, doordat ze bijvoorbeeld reeds in een vroeger arrest werd beantwoord.

Onderstaande cijfers geven de samenstelling van de zetels weer in de onderzochte periode en de indeling van de arresten naar de aard van de procedure. De telling gebeurde vanaf 1989, zijnde het jaar waarin de korte procedure voor het eerst werd toegepast. In de daaraan voorafgaande periode 1985-1989 werd 62 % van de zaken afgehandeld met zeven rechters en 38 % in voltallige zitting.

Verdeling naar de samenstelling van de zetel vanaf 1989			
Voorafgaande rechtspleging -13,5%		Gewone procedure - 86,5 %	
Beperkte kamer	Zetel met 7 rechters	Zetel met 7 rechters	Voltallige zitting
8,8%	4,7%	70,1%	16,4 %

C. De duur van de rechtspleging

De bijzondere wet op het Arbitragehof schrijft voor dat de arresten dienen te worden gewezen binnen zes maanden na de indiening van het beroep tot vernietiging of na de ontvangst van de verwijzingsbeslissing indien het gaat om een prejudiciële vraag. Die termijn kan tweemaal worden verlengd,²² tot maximaal achttien maanden.

De bijzondere wet op het Arbitragehof bepaalt ook dat het Hof «onverwijld» uitspraak doet over een vordering tot schorsing.²³ Ingeval het Hof een vordering tot schorsing inwilligt moet het arrest over de grond worden gewezen binnen drie maanden na de uitspraak van de schorsing.²⁴

Bij de analyse van de arresten naargelang de duur van de rechtspleging moet een onderscheid worden gemaakt tussen de gewone procedure en de korte procedure, de zogenaamde «voorafgaande rechtspleging», omdat beide procedures volgens onderscheiden regelen verlopen. Essentiële verschillen tussen beide procedures betreffen het feit dat bij de korte procedure slechts een memorie met verantwoording kan worden ingediend, terwijl in de gewone procedure, memories en memories van antwoord zijn bepaald, het feit dat de termijnen voor de memories in de voorafgaande rechtspleging korter zijn en dat in die procedure geen openbare terechtzitting wordt gehouden.

Specifiek wat de arresten gewezen op prejudiciële vragen betreft, moet erop worden gewezen dat het Hof gebonden is aan termijnen om te antwoorden op de vraag, maar dat er soms een lange periode verloopt tussen de beslissing van de rechter om een vraag te stellen en het verzenden van de verwijzingsbeslissing aan het Hof. Daardoor kan een aanzienlijke vertraging optreden in de behandeling van de zaak ten gronde omdat het stellen van een prejudiciële vraag tot gevolg heeft dat de procedure ten gronde wordt geschorst.

Duur van de rechtspleging	
Korte procedure	Gemiddeld 71 dagen
Gewone procedure	1989 - 2000
Arresten op vorderingen tot schorsing	65 dagen
Arresten op beroepen tot vernietiging (A)	355 dagen
Arresten op prejudiciële vragen (B)	337 dagen
Gemiddelde voor arresten (A) en (B)	349 dagen
Algemeen gemiddelde	326 dagen

¹⁸ Art. 54 tot 61 van de bijzondere wet van 6 januari 1989.

¹⁹ Art. 68 van de bijzondere wet van 6 januari 1989.

²⁰ Art. 55 en 56 van de bijzondere wet van 6 januari 1989.

²¹ Art. 69 tot 73 van de bijzondere wet van 6 januari 1989.

²² Art. 109 van de bijzondere wet van 6 januari 1989.

²³ Art. 23 van de bijzondere wet van 6 januari 1989.

²⁴ Art. 25 van de bijzondere wet van 6 januari 1989.

II: ANALYSE VAN DE VERSCHILLENDE SOORTEN ARRESTEN

In dit deel komen de verschillende soorten arresten van het Hof aan bod.

In haar geheel genomen, geeft de verdeling naar de aard van de arresten volgend beeld:

<i>Verdeling van de arresten naar de aard van de geschillenregeling</i>		
Arresten op vorderingen tot schorsing	86	8,6%
Arresten op beroepen tot vernietiging	440	44%
Arresten op prejudiciële vragen	442	44,2%
Gemengde arresten ²⁵	16	1,6%
Tussenarresten	16	1,6%
Totaal (tot arrest nr. 24/2000)	1000	

De evolutie per jaar naargelang de aard van de geschillenregeling is opgenomen in grafische voorstelling nr. 2.

A. De arresten gewezen op beroepen tot vernietiging

1° Algemeen

Van de 1000 onderzochte arresten werden 456 arresten ²⁶ gewezen op beroepen tot vernietiging. Daarbij werden 987 zaken afgesloten. Van die arresten werden er 34 gewezen onder de toepassing van de wet van 28 juni 1983; 422 arresten werden gewezen onder de toepassing van de bijzondere wet van 6 januari 1989. Van de arresten gewezen op beroepen tot vernietiging werden er 61 gewezen door een beperkte kamer, 307 door een zetel van zeven rechters en 88 door het Hof in voltallige zitting.

2° De verzoekende partijen

a) Algemeen

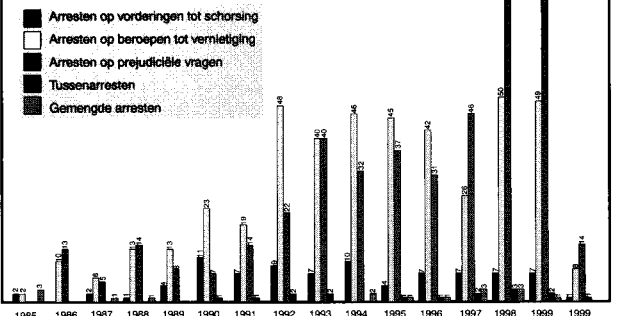
Art. 142 van de Grondwet bepaalt dat een zaak bij het Arbitragehof aanhangig kan worden gemaakt door iedere bij wet aangewezen overheid en door ieder die doet blijken van een belang. Art. 2 van de bijzondere wet op het Arbitrage-

²⁵ In de categorie «gemengde arresten» zitten dertien arresten waarbij het Hof tegelijk een beroep tot vernietiging en een vordering tot schorsing heeft behandeld en drie arresten waarbij een beroep tot vernietiging samen met een prejudiciële vraag werd behandeld.

²⁶ In deze arresten zitten naast de 440 «zuivere» arresten op beroepen tot vernietiging, ook de zestien gemengde arresten. In dertien arresten heeft het Hof tegelijk een beroep tot vernietiging en een vordering tot schorsing behandeld. Deze gemengde arresten werden in de hierna volgende analyses opgenomen bij de beroepen tot vernietiging maar niet opnieuw opgenomen bij de vorderingen tot schorsing, gezien het accessoir karakter van de vordering tot schorsing. Ook zitten in deze arresten drie arresten waarbij het Hof tegelijk een beroep tot vernietiging en een prejudiciële vraag heeft behandeld. Deze arresten werden zowel bij de beroepen tot vernietiging als in de groep van de prejudiciële vragen behandeld, omdat er twee onderscheiden geschillen werden geregeld.

Grafische voorstelling nr.2

Evolutie per jaar naargelang de aard van de geschillenregeling

hof bepaalt dat een beroep tot vernietiging kan worden ingesteld 1° door Ministerraad, door de Regering van een Gemeenschap of een Gewest, 2° door iedere natuurlijke persoon of rechtspersoon die doet blijken van een belang, of 3° door de voorzitters van de wetgevende vergaderingen op verzoek van tweederde van hun leden.

In de onderzochte periode kan het aantal beroepen tot vernietiging naar de aard van de verzoekers als volgt worden ingedeeld:

<i>Verdeling naargelang van de aard van de verzoekers</i>	
Institutionele partijen	18,3 %
Ministerraad (in cijfers)	47
Vlaamse Regering	21
Waalse Regering	12
Franse Gemeenschapsregering	6
Brusselse Hoofdstedelijke Regering	4
College van de Franse Gemeenschapscommissie	2
Regering van de Duitstalige Gemeenschap	-
Verenigd College van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie	-
Voorzitters van een wetgevende vergadering	10
Individuele verzoekers	81,7 %
Natuurlijke personen	51,1%
Rechtspersonen	46,0%
Andere (feitelijke verenigingen,...)	2,9%

Hierbij dient te worden opgemerkt dat de verzoekers per categorie worden weergegeven en dat in eenzelfde procedure soms verschillende categorieën van verzoekers kunnen optreden.

b) De institutionele partijen

De institutionele partijen - dit zijn de Ministerraad, de verschillende regeringen en de voorzitters van de wetgevende vergaderingen - kunnen voor het Hof in rechte treden, zonder dat ze moeten doen blijken van een specifiek belang. Ze worden op grond van hun hoedanigheid steeds vermoed een belang te hebben om de vernietiging te vorderen van een wet, een decreet of een ordonnantie die strijdig is, hetzij met de

bevoegdheidsverdelende regelen, hetzij met de artikelen 10,11 of 24 van de Grondwet.

Uit de bovenstaande cijfers blijkt dat de Ministerraad en de onderscheiden Gemeenschaps- en Gewestregeringen regelmatig gebruik maken van de mogelijkheid om een beroep tot vernietiging in te stellen. De beroepen ingediend door de voorzitters van de wetgevende vergaderingen zijn daarentegen eerder schaars, wat te maken heeft met het vereiste dat de voorzitter slechts kan optreden op verzoek van twee derde van de leden van de vergadering. In totaal werden slechts tien beroepen tot vernietiging ingesteld.²⁷

Individuele leden van een wetgevende vergadering kunnen zich in principe niet op een functioneel belang beroepen om een beroep tot vernietiging in te stellen ter vrijwaring van de bevoegdheden van de wetgevende vergadering waarvan zij deel uitmaken.²⁸

c) De natuurlijke personen en de rechtspersonen

Luidens art. 142 van de Grondwet en art. 2 van de bijzondere wet op het Arbitragehof kan een natuurlijke persoon of een rechtspersoon slechts een beroep instellen indien hij doet blijken van een belang. De overgrote meerderheid van de beroepen tot vernietiging wordt door deze categorie van verzoekers ingesteld. In de onderzochte periode ziet de verdeling binnen deze categorie van verzoekers er uit zoals weergegeven in bovenstaande tabel.

Het belang-begrip werd door de Grondwetgever en door de bijzondere wetgever bewust niet nader ingevuld, omdat men de ontwikkeling ervan aan het Arbitragehof wenste over te laten.

Wegens de zeer grote verscheidenheid aan verzoekers binnen de categorie natuurlijke personen kan de samenstelling

²⁷ De voorzitter van de Vlaamse Raad heeft in drie gevallen een beroep tot vernietiging ingediend, dat in elk geval was gericht tegen decreten van de Franse Gemeenschap waarbij steun werd verleend aan Franstalige verenigingen in de rand rond Brussel (arresten nrs 54/96, 22/98 en 71/98). De voorzitter van de Raad van de Duitstalige Gemeenschap is een keer opgekomen, tegen een decreet van het Waalse Gewest betreffende de financiering van de gemeenten in het Waalse Gewest (arrest nr. 4/91). De voorzitter van de Vergadering van de Franse Gemeenschapscommissie stelde een beroep tot vernietiging in tegen een decreet van de Vlaamse Gemeenschap waarbij het gebruik van de talen in sociale betrekkingen tussen werkgevers en werknemers werd geregeld (arrest nr. 72/95). De voorzitter van de Brusselse Hoofdstedelijke Raad heeft een beroep ingesteld tegen de wet van 10 februari 1998 betreffende het zelfstandig ondernemerschap (arrest nr. 112/99). De voorzitter van de Senaat, de Voorzitter van de Franse Gemeenschapsraad, de voorzitter van de Waalse gewestraad en de voorzitter van de Brusselse Hoofdstedelijke Raad zijn opgekomen tegen het decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 23 juni 1998 houdende bijstand aan personen die in een bestaansonzekere toestand verkeren ten gevolge van oorlogsomstandigheden, repressie en epuratie (arrest nr. 110/99).

²⁸ Zie onder meer de arresten nrs. 8/90, 30/90, 33/91 en 133/99. Een lid van een wetgevende vergadering kan wel een beroep indienen indien hij persoonlijk door de bestreden norm wordt geraakt. Zo aanvaardde het Hof dat een lid van de Senaat in zijn hoedanigheid van belastingbetaler kan opkomen tegen een milieueffing die hem wordt opgelegd (arrest nr. 33/91).

van deze groep niet in exacte cijfers worden gevat. Er tekenen zich echter wel enkele tendensen af.

Natuurlijke personen komen vaak op tegen regelen die hun een financieel nadeel berokkenen, zoals fiscale regelen of socialezekerheidsregels. Ook tegen regelen die de uitoefening van een mandaat of een beroep regelen en tegen regelen die de kwaliteit van de leefomgeving betreffen, zoals milieuwetgeving, wordt regelmatig opgekomen.

Volgens vaste rechtspraak van het Hof doet een natuurlijke persoon blijken van een belang, indien hij aantoonst dat hij rechtstreeks en ongunstig zou kunnen worden geraakt door de bestreden norm. Het belang moet worden aange-toond; een verzoeker die niet aantoonst dat hij in enig aspect van zijn situatie ongunstig zou kunnen worden geraakt, doet niet blijken van het rechtens vereiste belang.²⁹ Het belang moet ook wettig zijn,³⁰ persoonlijk³¹ en voldoende rechtstreeks, wat onderstelt dat er een genoegzaam causaal verband bestaat tussen de bestreden bepaling en het beweerde ondergane nadeel.³² Een mogelijk toekomstig nadeel volstaat om een beroep in te stellen, maar het risico dat het nadeel zich kan voordoen, moet voldoende reëel zijn.³³

De *actio popularis* werd door de grondwetgever niet gewild en werd door het Hof uitdrukkelijk afgewezen.³⁴ Het belang dat een verzoeker inroept als gewone burger,³⁵ als belastingplichtige of gebruiker van een openbare dienst,³⁶ als rechtssubject of mogelijke procespartij,³⁷ als mogelijk subject van een strafwet,³⁸ is volgens het Hof niet onderscheiden van het belang dat iedere burger erbij heeft dat de wettelijkheid in alle omstandigheden wordt in acht genomen en wordt niet aanvaard, omdat het zou neerkomen op het aanvaarden van de *actio popularis*.

In de categorie beroepen ingediend door rechtspersonen werden vanuit de meeste beroepen ingediend door V.Z.W.'s. Andere rechtspersonen, zoals handelsvennootschappen hebben zich eveneens, maar in mindere mate, tot het Hof gericht.

Feitelijke verenigingen, zoals vakorganisaties, hebben in beginsel niet de vereiste bekwaamheid om bij het Hof een beroep tot vernietiging in te stellen, tenzij wanneer zij optreden in aangelegenheden waarvoor zij wettelijk als afzonderlijke juridische entiteiten zijn erkend en wanneer, terwijl zij wettelijk als zodanig betrokken zijn bij de werking van de overheidsdiensten, de voorwaarden zelf voor hun betrokkenheid bij die werking in het geding is. In dat geval worden zij voor de beoordeling van hun belang met een persoon gelijkgesteld.³⁹ In de betrokken periode werden achttien beroepen ingediend door feitelijke verenigingen, nagenoeg steeds vakverenigingen.

²⁹ Zie o.m. arresten nrs. 90/94 en 65/95.

³⁰ Zie arrest nr. 23/92.

³¹ Zie o.m. arrest nr. 45/96.

³² Zie o.m. arrest nr. 30/90.

³³ Zie bijv. arrest nr. 58/96.

³⁴ Zie o.m. arrest nr. 9/89.

³⁵ Zie arrest nr. 30/90.

³⁶ Zie arrest nr. 48/92.

³⁷ Zie arrest nr. 50/97.

³⁸ Zie arrest nr. 52/97.

³⁹ Zie o.m. arrest nr. 71/92.

3° De bestreden normen

a) De juridische aard van de bestreden normen

Zoals hierboven aangegeven, heeft het Hof 456 arresten gewezen met betrekking tot beroepen tot vernietiging. Naar de aard van de bestreden normen kunnen die arresten als volgt worden ingedeeld:

<i>Verdeling van de beroepen tot vernietiging naar de aard van de bestreden norm</i>	
Federale wetten	49,7%
Decreten van de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest ⁴⁰	26,5%
Decreten van de Franse Gemeenschap	14,2%
Decreten van het Waalse Gewest	6,5%
Ordonnanties van het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest	2,7%
Decreten van de Franse Gemeenschapscommissie	0,4%
Ordonnanties van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie	-
Decreten van de Duitstalige Gemeenschap	-

Er dient te worden vermeld dat het Hof zich ook bevoegd acht bijzondere machtenbesluiten te toetsen, indien ze door de wetgever zijn bekrachtigd. Meestal wordt dan zowel de bekrachtigingswetgeving als het bekrachtigde besluit zelf aangevochten. In de onderzochte periode werd in veertig gevallen opgekomen tegen dergelijke besluiten.

Bij het lezen van deze cijfers moet men voor ogen houden dat enerzijds in sommige zaken tegelijk de vernietiging van verschillende normen wordt gevorderd en anderzijds dat tegen eenzelfde norm soms verschillende beroepen worden ingesteld.

b) De aard van de behandelde materies

De regelingen die rechtsreeks aan het Hof ter toetsing worden voorgelegd, zijn te vinden in de verschillende takken van het recht. In haar geheel genomen en in volgorde van belangrijkheid ziet de verdeling er als volgt uit.

<i>Verdeling naargelang van de aard van de behandelde materies</i>	
Onderwijs	16,2%
Staats- en bestuursrecht	16,2%
Fiscaal recht	12,4%
Socialezekerheidsrecht	12,2%
Milieurecht	9,2%
Handels- en economische recht (inclusief vestigingsrecht, beroepsreglementering)	8,7%
Welzijnsrecht (bejaardenbeleid, jeugdbeleid, enz.)	5,5%
Gerechtelijk recht	4,0%
Arbeidsrecht	3,3%
Strafrecht	1,3%
Burgerlijk recht	0,6%
Diverse ⁴¹	10,4%

4° De behandeling van de beroepen tot vernietiging

a) Arresten die niet gaan over de grond van de zaak

Van de 456 arresten die het Hof heeft gewezen op beroepen tot vernietiging, werd in 125 gevallen niet overgegaan tot een behandeling van de zaak ten gronde, hetzij doordat de verzoekende partijen afstand van het geding hebben gedaan, hetzij doordat het Hof zich onbevoegd heeft verklaard of het beroep onontvankelijk heeft verklaard.

Van de categorie arresten die niet gaan over de grond werden 60 arresten gewezen met de voorafgaande rechtspleging en 65 met de gewone procedure. De arresten die niet over de grond gaan, kunnen als volgt worden ingedeeld: ⁴²

- In 22 arresten kwam een einde aan de zaak door de afstand van de verzoekende partijen. De bijzondere wet op het Arbitragehof bepaalt in art. 98 dat de institutionele partijen afstand kunnen doen van hun beroep tot vernietiging. In de praktijk heeft het Hof die mogelijkheid uitgebreid tot alle verzoekende partijen. Volgens vaste rechtspraak staat het Hof de afstand toe na te hebben vastgesteld dat in de gegeven zaak niets zich daartegen verzet.

- In 32 arresten heeft het Hof zich onbevoegd verklaard. Op grond van art. 142 van de Grondwet en art. 1 van de bijzondere wet van 6 januari 1989 is het Hof enkel bevoegd om zich uit te spreken over wetten, decreten en ordonnanties. Dit belet niet dat regelmatig beroepen worden ingesteld tegen regelen of beslissingen die niet tot de bevoegdheid van het Hof behoren. Zo werden onder meer beroepen ingesteld tegen administratieve rechtshandelingen, zoals koninklijke besluiten en ministeriele besluiten, tegen grondwetsbepalingen, tegen vonnissen of arresten van de gewone rechtscolleges. Deze zaken werden afgehandeld met de voorafgaande rechtspleging.

⁴¹ In deze categorie werden onder meer de arresten inzake mediarecht opgenomen; voor het overige is de samenstelling van deze groep zeer dispaars.

⁴² Er dient op te worden gewezen dat het Hof zich in enkele arresten tegelijk onbevoegd heeft verklaard en het beroep onontvankelijk heeft verklaard, zodat de som van de verschillende hierna weergegeven groepen het totaal van de arresten die niet over de grond gaan, overtreft.

⁴⁰ In uitvoering van art. 137 van de Grondwet bepaalt art. 1 van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen dat de bevoegdheden van het Vlaamse Gewest worden uitgeoefend door de organen van de Vlaamse Gemeenschap. Wanneer verder wordt gesproken over de Vlaamse Raad en de Vlaamse Regering, worden gemeenschap en gewest samen behandeld.

- In 74 arresten werd de onontvankelijkheid van de beroepen vastgesteld. In dertig arresten gebeurde dit met een voorafgaande rechtspleging; in 41 gevallen met een gewone procedure. De redenen voor de onontvankelijkheid kunnen meervoudig zijn: gebrek aan belang van de verzoekende partijen, ontbreken van de vereiste bekwaamheid om in rechte te treden, overschrijden van de termijn om het beroep in te stellen.

Ten slotte werd in een arrest de zaak van de rol geschrapt. Daartoe werd beslist omdat de verzoekende partij hangende het beroep haar belang had verloren wegens het uitvoeren van een nieuwe norm. De schrapping gebeurde onder de opschortende voorwaarde dat niet zou worden opgekommen tegen de nieuwe norm.⁴³

b) Arresten over de grond van de zaak

(i) Algemeen

Van de 456 arresten die werden gewezen op beroepen tot vernietiging, ging het Hof in 331 over tot de behandeling van de zaak ten gronde. In slechts drie gevallen gebeurde dat met een voorafgaande rechtspleging, de andere 328 arresten werden gewezen na een gewone procedure. Wat de samenstelling van de zetel betreft, werden 78 arresten gewezen in voltallige zitting, de andere 253 arresten werden gewezen door een zetel met 7 rechters.

(ii) De aard van de aangevoerde grieven

Naargelang de aard van de grieven die werden aangevoerd, leidden de geanalyseerde arresten tot de volgende cijfers:

Gelijkheid en niet-discriminatie	56,7%
Bevoegdheidsverdeling	32,9%
Onderwijs	10,4%

zie hierboven Tabel *Verdeling van de arresten in functie van de aangevoerde grieven*

Opgemerkt moet worden dat in sommige zaken de schending van verscheidene regelen wordt aangevoerd, bijvoorbeeld een schending van de bevoegdheidsverdelende regelen en tegelijk een schending van art. 10 en 11 van de Grondwet, of van art. 10 en 11 van de Grondwet en tegelijk van art. 24 van de Grondwet.

Het feit dat de schending van verschillende referentienormen werd aangevoerd, betekent niet dat het Hof alle grieven ook altijd heeft onderzocht. Het is vaste rechtspraak van het Hof dat in de regel eerst de schending van de bevoegdheidsverdelende regelen wordt onderzocht en daarna de mogelijke schending van art. 10, 11 of 24 van de Grondwet. Indien het Hof een schending constateert op basis van een middel en een onderzoek van de andere middelen niet tot een ruimere vernietiging kan leiden, zal het Hof die middelen niet meer onderzoeken.

(iii) Aard van het dispositief

Art. 8 van de bijzondere wet op het Arbitragehof bepaalt dat, indien het beroep gegrond is, het Hof de bestreden regel geheel of gedeeltelijk vernietigt.

Naargelang de aard van het dispositief kunnen de onderzochte arresten als volgt worden ingedeeld. De eerste tabel betreft alle beroepen tot vernietiging. De tweede tabel geeft cijfers betreffende de arresten waarin werd overgegaan tot een behandeling ten gronde.

<i>Verdeling van de dispositieven van de arresten gewezen op beroepen tot vernietiging</i>	
Arresten die niet gaan over de grond van de zaak	27,4%
Gehele of gedeeltelijke vernietiging van de bestreden norm	29,4%
Verwerping van het beroep	43,2%

<i>Verdeling van de dispositieven van de arresten gewezen op beroepen tot vernietiging</i>	
Gehele of gedeeltelijke vernietiging van de bestreden norm	40,5%
Verwerping van het beroep	59,5%

Er dient te worden opgemerkt dat het in de laatste cijfers gaat om arresten waarin het Hof het beroep verwerpt na de grond van de zaak te hebben onderzocht. Het Hof verwerpt het beroep soms ook wegens gebrek aan belang, waarbij de grond van de zaak niet wordt onderzocht. In andere gevallen dan weer wordt bij gebrek aan belang tot de onontvankelijkheid van het beroep beslist in het dispositief.

Bij het lezen van deze cijfers moet er ook op worden gewezen dat het Hof in verscheidene arresten een vernietiging heeft afgewend door een grondwetsconforme interpretatie van de bestreden norm. Het beroep wordt dan verworpen onder voorbehoud van die interpretatie.⁴⁴

Naargelang de aard van de vernietigde norm ziet de verdeling eruit als volgt:

<i>Verdeling van de beroepen tot vernietiging naar de aard van de vernietigde norm</i>	
Federale wetten	41,8%
Decreten van de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest	26,1%
Decreten van het Waalse Gewest	12,7%
Decreten van de Franse Gemeenschap	17,9%
Decreten van de Franse Gemeenschapscommissie	-
Ordonnanties van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie	-
Decreten van de Duitstalige Gemeenschap	-
Ordonnanties van het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest	1,5%

⁴³ Zie arresten nrs. 33/98 en 71/99.

⁴⁴ Zie bijv. arrest nr. 22/98. Zes arresten van dit type werden gewezen.

De terugwerkende kracht van een vernietiging kan de rechtszekerheid in gevaar brengen. Daarom bepaalt art. 8 van de bijzondere wet op het Arbitragehof dat, zo het Hof dit nodig oordeelt, het de gevolgen van de vernietigde bepalingen kan aanwijzen die als gehandhaafd moeten worden beschouwd of voorlopig gehandhaafd voor de termijn die het vaststelt.⁴⁵ In 24 arresten heeft het Hof van de mogelijkheid tot handhaving van de bestreden bepalingen gebruik gemaakt. De modaliteiten van de handhaving zijn verschillend. In sommige arresten werden de gevolgen gehandhaafd tot op de dag van de bekendmaking van het arrest in het *Belgisch Staatsblad*.⁴⁶ Soms werden de gevolgen definitief gehandhaafd⁴⁷ of tot een bepaalde datum in de toekomst.⁴⁸

B. DE ARRESTEN GEWEZEN OP PREJUDICIELE VRAGEN⁴⁹

1° Algemeen

Op de duizend onderzochte arresten werden 445 gewezen op prejudiciële vragen.⁵⁰ Daarbij werden 630 zaken af-

⁴⁵ Zie over dit onderwerp: Beckers, M., *L'autorité et les effets des arrêts de la Cour d'arbitrage*, Brussel, Story-Scientia, 1987, 167 p.; Berckx P., *Het Arbitragehof en de gevolgen van zijn vernietigende arresten*, Kortrijk - Heule, UGA, 1986, 241 p.; Debaedts F., «Beschouwingen over het gezag van gewijsde van de arresten door het Arbitragehof gewezen op annulatieberoep». In *Publiek recht, ruim bekeken. Opstellen aangeboden aan Prof. J. Gijssels*, Antwerpen, Maklu, 1994, 157-180; Krings E., «Beschouwingen over de gevolgen van de door het Arbitragehof gewezen arresten», *R.W.*, 1985-86, 481-524; Rigaux M.F., «L'effet rétroactif des arrêts d'annulation rendus par la Cour d'arbitrage et les effets de la norme annulée. Observations sur les principes de la loi du 10 mai 1985 relative aux effets des arrêts d'annulation rendus par la Cour d'arbitrage», *J.T.* 1986, 589-594; Lombaert B., «Le maintien des effets des normes censurées par la Cour d'arbitrage - Recours en annulation et questions préjudicielles», *Administration Publique - Trimestriel*, 1998, 174-189.

⁴⁶ Arrest nr. 49/99.

⁴⁷ Arrest nr. 58.

⁴⁸ Arrest nr. 10/93.

⁴⁹ Voor meer informatie kan worden verwezen naar volgende werken: Suetens L.-P. en Leysen R., «Les questions préjudicielles: cause d'insécurité juridique?», in *La sécurité juridique*, Actes du colloque organisé par la Conférence libre du Jeune Barreau de Liège, Luik, Editions du Jeune Barreau de Liège, 1993, 35-68, en in Suetens L.P., *Op de grens van het ideaal denkbare en het praktisch haalbare*, Brugge, Die Keure, 1997, 171-204; Lagasse D., «Le Conseil d'État statuant au contentieux de la suspension doit-il poser à la Cour d'arbitrage une question préjudicielle qui est soulevée devant lui?», (noot onder R.v.St., nr. 48.447, 1 juli 1994), *J.T.*, 1994, 676-678; Neuray J.-F., «La procédure de suspension devant le Conseil d'État peut-elle s'accomoder d'une question préjudicielle, singulièrement lorsque l'acte suspendu consiste en un refus d'autorisation?», (noot onder R.v.St., nr. 43.874, 27 augustus 1993), *J.L.M.B.*, 1994, 90-98; Melchior M., «De quelques aspects des questions préjudicielles à la Cour d'arbitrage». Allocution tenue le 28 octobre 1994 à l'occasion de la célébration du dixième anniversaire de la Cour d'arbitrage, *Revue belge de droit constitutionnel*, 1995, 61-69; Melchior M., «Over enkele aspecten van de prejudiciële vragen aan het Arbitragehof» (uitenzetting gehouden op 28 oktober 1994 ter gelegenheid van de tiende verjaardag van het Arbitragehof), *R.W.*, 1994-95, 1180-1183; Van Dorpe B., «Prejudiciële vragen in het administratief kort geding», *Recente Arresten van de Raad van State*,

gesloten. Onder de toepassing van de wet van 28 juni 1983 heeft het Hof op een totaal van 82 arresten, 38 arresten gewezen op prejudiciële vragen, wat neerkomt op 46 %. Onder de toepassing van de bijzondere wet van 6 januari 1989 ging het om 407 arresten op een totaal van 918, dit is 44 %. 21 van de hier onderzochte arresten werden gewezen door een beperkte kamer, 355 door een zetel van 7 rechters en 69 door het Hof in voltallige zitting.

2° De verwijzende rechtscolleges

Naargelang de aard van de rechtscolleges die prejudiciële vragen hebben gesteld, kunnen de arresten als volgt worden ingedeeld:

Verdeling van de arresten op prejudiciële vragen naar de aard van de rechtscolleges ⁵¹	
Vrederechters ⁵²	4,0%
Politierechtbanken ⁵³	4,2%
Rechtbanken van eerste aanleg ⁵⁴	28,0%
Rechtbanken van koophandel ⁵⁵	0,5%
Arbeidsrechtbanken ⁵⁶	11,4%
Hoven van beroep ⁵⁷	13,6%
Arbeidshoven ⁵⁸	5,9%
Hof van Cassatie ⁵⁹	8,5%
Raad van State ⁶⁰	21,7%
Andere ⁶¹	2,2%

Bij het lezen van deze cijfers dient erop te worden gewezen dat krachtens art. 26 van de bijzondere wet op het Arbi-

1996, 89-97 et *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht*, 1996, 519-525; De Gryse B., «De verplichting tot prejudiciële vraagstelling aan het Arbitragehof tijdens de voorlopige hechtenis». (noot onder Cass., 15 juli 1997, *R.W.*, 1997-98, 877-879; Horevoets C. en Boucquey P., «La détermination des normes inconstitutionnelles et les questions préjudicielles à la Cour d'arbitrage», *Administration Publique - Trimestriel*, 1998, 42-55; Verdussen M., «Les atouts et les limites du renvoi préjudiciel à la Cour d'arbitrage», in Delpérée F., Foucher P. (red.), *La saisine du juge constitutionnel: aspects de droit comparé*, Brussel, Bruylant, 1998, 175-195; Wymeersch W., «Prejudiciële vragen aan het Arbitragehof in het raam van het administratief kort geding», *R.W.*, 1997-98, 585-598; Meerschaut F., «De prejudiciële vraagstelling voor het Arbitragehof», in *Gandavus Actueel IV*, Antwerpen, Kluwer, 1999, 59-108.

⁵⁰ In deze arresten werden drie gemengde arresten meegeteld die tevens beroepen tot vernietiging behandelen. Zie voetnoot 26.

⁵¹ Bij de verdeling naar de aard van de verwijzende rechter moet er meer rekening mee worden gehouden dat één arrest soms antwoordt op verscheidene vragen van verschillende rechtscolleges en ook meermaals wordt geteld. Bij de weergave van de verdeling in de voetnoten hierna dient er enerzijds op te worden gewezen dat enkel die arresten werden meegeteld die de grond van de zaak hebben gehandeld en anderzijds dat in één zaak soms uitspraak wordt gedaan over verschillende wetgevende normen.

⁵² Vijftien van de arresten gewezen op prejudiciële vragen van vrederechters hadden betrekking op federale wetten, en dit in volgende materies: onteigening (5), handelshuur (1), pacht (2), jacht (2), de landverzekeringsovereenkomst (1), het ouderlijk gezag (1), de huwelijksbemiddeling (2) en de Europese school (1). In twee arresten sprak het Hof zich uit over decreten: een decreet van de Waalse Gewestraad over het beheer van afvalstoffen en een decreet van de Vlaamse Raad inzake onteigening.

tragehof, op het Hof van Cassatie en de Raad van State een strengere verwijzingsplicht rust dan op de lagere rechtscollages.

⁵³ Veertien van de arresten gewezen op prejudiciële vragen van de politierechtbanken hadden betrekking op federale wetten, in volgende materies: uitstel, opschorting en probatie (7), arbeidsongevallen (2), arbeidsovereenkomsten (1), de verplichte motorrijtuigenverzekering (2), de controle op de verzekeringsondernemingen (1) en de politierechtbanken (1). Twee arresten hadden betrekking op een decreet van het Waalse Gewest inzake de verjaring van de strafvordering.

⁵⁴ 93 arresten gewezen op prejudiciële vragen van de rechtbanken van eerste aanleg hadden betrekking op federale wetten, in volgende aangelegenheden: afstamming (13), gerechtelijk recht (14), handelsrecht (3), verzekeringsrecht (1), strafvordering (10), strafrecht (5), jeugdbescherming (2), arbeidsrecht (4), sociale zekerheid (6), belastingen (18), onderwijs (5), publiekrecht en administratief recht (3), vreemdelingenrecht (3), leefmilieu (2), gezondheid (2), onteigening (4) en media (2). 32 arresten werden gewezen met betrekking tot decreten of ordonnanties, verdeeld als volgt: Waalse Gewest (13), Vlaamse Gemeenschap en Vlaamse Gewest (14), Franse Gemeenschap (4) en Brusselse Hoofdstedelijk Gewest (1). De behandelde materies waren: natuurbehoud (9), leefmilieu (12), onteigening (3), gezondheid (1), water (3), onderwijs (2), sport (1) en jeugdbescherming (2).

⁵⁵ Slechts in twee arresten werden vragen beantwoord van rechtbanken van koophandel. In een zaak diende het Hof zich onbevoegd te verklaren, de andere vraag had betrekking op een Vlaams decreet betreffende het statuut van de reisbureaus.

⁵⁶ In 42 arresten gewezen op prejudiciële vragen van de arbeidsrechtbanken deed het Hof uitspraak over federale wetten, in volgende aangelegenheden: pensioenen (11), arbeidsovereenkomsten (6), administratieve geldboetes (5), maatschappelijke dienstverlening (4) gezinsbijslagen en kinderbijslagen (3), arbeidsongevallen (3), gewaarborgd inkomen voor bejaarden (2), gerechtelijk recht (2), taalgebruik in sociale betrekkingen (1), geneeskundige expertise (1), socialezekerheidsbijdragen (1), ontslagregeling (1), tijdelijke arbeid (1) en beroepsziekten (1). Vijf arresten hebben betrekking op decreten, waarvan drie uitgaande van de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest, twee van de Franse Gemeenschap en één van het Waalse Gewest. De behandelde materies zijn: het taalgebruik in sociale betrekkingen (2), gehandicaptenzorg (2) en de Gewestelijke tewerkstellingsbureaus.

⁵⁷ 57 van de arresten gewezen op prejudiciële vragen van de hoven van beroep hadden betrekking op federale wetten en dit in volgende materies: belastingen (19), strafvordering (10), jeugdrecht (5), gezondheidszorg (4), handelsrecht (3), burgerlijk recht (4), administratief recht (3), gerechtelijk recht (4), arbeidsrecht (2), loterijen (1), onteigening (1) en sociale zekerheid (2). Zes arresten hadden betrekking op decreten van de Franse Gemeenschap (4), van het Waalse Gewest (1) en van de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest (2) in volgende aangelegenheden: gezondheidszorg (3), de jacht (1), jeugdrecht (1) en monumenten en landschappen (1).

⁵⁸ 25 arresten gewezen op prejudiciële vragen van de Arbeidshoven hadden betrekking op federale wetten, verdeeld over volgende materies: taalgebruik in sociale betrekkingen (7), kinderbijslagen en gezinsbijslagen (4), arbeidsovereenkomsten (3), de pensioenen (2), de socialezekerheidsbijdragen (2), maatschappelijke hulpverlening (2), de administratieve geldboeten (1), werkloosheidsreglementering (1), de ziekte- en invaliditeitsverzekering (2) en het gerechtelijk recht (1). Acht arresten hadden betrekking op het taalgebruik in sociale zaken geregeld door decreten van de Vlaamse (8) en de Franse Gemeenschap (1).

3° Het onderwerp van de prejudiciële vragen

a) De juridische aard van de ter toetsing voorgelegde normen

Zoals hierboven vermeld, heeft het Hof 445 arresten gewezen op prejudiciële vragen. Naargelang de aard van de getoetste normen ziet de verdeling er als volgt uit:

<i>Verdeling van de prejudiciële vragen naar de aard van de getoetste norm</i>	
Federale wetten	77,0%
Decreten van de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest	11,5%
Decreten van de Franse Gemeenschap	6,5%
Decreten van het Waalse Gewest	4,4%
Ordonnanties van het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest	0,6%
Decreten van de Franse Gemeenschapscommissie	-
Ordonnanties van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie	-
Decreten van de Duitstalige Gemeenschap	-

⁵⁹ 36 arresten gewezen op prejudiciële vragen van het Hof van Cassatie doen uitspraak over federale wetten in volgende aangelegenheden: strafvordering (13), taalgebruik (4), afstamming (3), milite (3), gerechtelijk recht (2), sociale zekerheid (2), onderwijs (2), loods (1), administratief recht (1), onteigening (1), media (1), strafrecht (1), handelsrecht (1) en fiscaal recht (1). Zes arresten hadden betrekking op decreten van de Nederlandse Cultuurgemeenschap (3), het Waalse Gewest (2) en de Franse Gemeenschap (1), in volgende aangelegenheden: taalgebruik (3), spelen en weddenschappen (2) en media (1).

⁶⁰ 67 arresten gewezen op prejudiciële vragen van de Raad van State doen uitspraak over federale wetten in volgende domeinen: administratieve geschillenregeling (22), vreemdelingenrecht (7), het leger (5), het Cultuurpact (4), gebruik van de talen (4), belastingen (3), onteigening (3), toegang tot het beroep (3), gerechtelijk recht (3), onderwijs (4), gezondheidszorg (2), openbaar ambt (2), rijks-wacht (1), media (1), gemeenten (1), intercommunales (1), gemeentemanagerissen (1), sociale zekerheid (1), arbeidsrecht (1), leefmilieu (1), Brusselse instellingen (1), verkiezingen (2) en het Arbitragehof (1). 36 arresten deden uitspraak over decreten en ordonnances, verdeeld als volgt: Franse Gemeenschap (8), Waalse Gewest (8), Vlaamse Gemeenschap en Vlaamse Gewest (18), Brusselse Hoofdstedelijk Gewest (2). De behandelde materies waren als volgt verdeeld: onderwijs (12), leefmilieu (8), administratief toezicht (4), media (1), bibliotheken (1), economie (1), gezondheidszorg (1), water (1), onteigening (1), monumenten en landschappen (1), cultureel erfgoed (1), begroting (1), openbaar ambt (1) en huisvesting (1).

⁶¹ Tot deze categorie behoren vragen gesteld door: de bestendige deputatie, de militieraden, de herkeuringsraden, de Vaste Beroepscommissie voor vluchtelingen, de Beroepscommissie opgericht bij het Ministerie van Volksgezondheid en Leefmilieu, de Commissie voor hulp aan slachtoffers van opzettelijke gewelddaden, de Commissie van beroep ingesteld bij de Dienst voor geneeskundige controle van het RIZIV.

b) De aard van de behandelde materies

Evenals bij de beroepen tot vernietiging, zijn de regelingen die aan het Hof worden voorgelegd zeer divers van aard en bevinden ze zich in alle takken van het recht.⁶² In volgorde van belangrijkheid ziet de verdeling eruit als hierna weergegeven. De vergelijking wordt ook gemaakt met de beroepen tot vernietiging.

<i>Verdeling van de aard van de behandelde materies</i>		
	Prej. vragen	Beroep tot verniet.
Onderwijs	5,8%	16,2%
Staats- en bestuursrecht	20,2%	16,2%
Fiscaal recht	9,5%	12,4%
Socialezekerheidsrecht	11,2%	12,2%
Milieurecht	8,7%	9,2%
Handels- en economisch recht (inclusief vestigingsrecht, beroepsreglementering)	4,6%	8,7%
Welzijnsrecht (bejaardenbeleid, jeugdbeleid, enz.)	5,1%	5,5%
Gerechtelijk recht	5,8%	4,0%
Arbeidsrecht	7,3%	3,3%
Strafrecht	13,9%	1,3%
Burgerlijk recht	6,3%	0,6%
Diverse ⁶³	1,4%	10,4%

Uit het bovenstaande blijkt dat er, wat de behandelde materies betreft, een fundamenteel verschil is met de prejudiciële vragen, wat voornamelijk te maken heeft met het feit dat in het raam van de beroepen tot vernietiging enkel recente wetgeving kan worden bestreden, terwijl in het raam van de prejudiciële vragen alle wettelijke normen aan het Hof ter toetsing kunnen worden voorgelegd.

4° De behandeling van de prejudiciële vragen

a) De arresten die niet gaan over de grond van de zaak

Van de 445 arresten gewezen op prejudiciële vragen, werd in vijftig gevallen niet overgegaan tot een behandeling van de zaak ten gronde, wat neerkomt op iets meer dan 10 %. Van die arresten werden er 23 gewezen met een korte procedure, waarvan 21 met een beperkte kamer en twee met een zetel van zeven rechters. 27 arresten werden gewezen met een gewone procedure, waarvan 22 met een zetel van zeven rechters en vijf door het Hof in voltallige zitting.

Van de hier onderzochte arresten werd in de helft van de gevallen (25) de onbevoegdheid van het Hof vastgesteld. In

⁶² Bij de indeling van de materies naargelang de aard van de verwijzende rechter werd meer gedetailleerd tewerkgegaan; hier werd, zoals voor de beroepen tot vernietiging, gekozen voor een indeling op basis van grote takken van het recht.

⁶³ In deze categorie werden onder meer de arresten inzake mediarecht opgenomen; voor het overige is de samenstelling van deze groep zeer dispaaraat.

de andere arresten wordt vastgesteld dat de vraag geen voorwerp heeft (9); heeft het Hof de zaak van de rol geschrapt (5); werd de vraag teruggezonden aan de verwijzende rechter (4); stelt het Hof dat de vraag geen antwoord behoeft (4); dat de procedure is beëindigd (2) en dat de vraag niet ontvankelijk is (1).

b) De arresten waarbij de prejudiciële vragen worden beantwoord

(i) Algemeen

In 395 arresten van de onderzochte arresten werd de prejudiciële vraag ten gronde behandeld. 35 arresten werden gewezen met een korte procedure of voorafgaande rechtspleging, alle met een zetel van zeven rechters. Het zijn arresten waarbij een vroeger arrest wordt herhaald of waarbij gevallen worden behandeld die dicht aanleunen bij eerder gewezen arresten. De 360 andere arresten werden gewezen met een gewone procedure, waarvan 296 met een zetel van zeven rechters en 64 door het voltallige Hof.

(ii) De aangevoerde grieven

Gelijkheid en niet-discriminatie	76,2%
Bevoegdheidsverdeling	19,1%
Onderwijs	4,7%

zie hierboven Tabel *Verdeling van de arresten in functie van de aangevoerde grieven*

(iii) Aard van het dispositief

Bij de analyse van de dispositieven van de arresten gewezen op prejudiciële vragen moet erop worden gewezen dat een dispositief vaak verscheidene onderdelen bevat. Het Hof kan zich bijvoorbeeld ten aanzien van een deel van de vraag onbevoegd achten en voor het overige besluiten tot een schending door sommige bepalingen en een niet-schending door de overige bepalingen van de getoetste norm.

Van de 395 arresten waarbij de prejudiciële vragen werden beantwoord, werd in 245 gevallen geen schending vastgesteld. In een deel van deze arresten constateert het Hof niet zonder meer dat de voorgelegde norm geen schending inhoudt, maar wel dat de norm niet schendt «in de mate dat...», waarbij het antwoord zich richt op de concrete vraag die aan het Hof wordt voorgelegd. Zeer vaak wordt een wettelijke bepaling door de verwijzende rechter immers niet op abstracte wijze aan het Hof voorgelegd, zoals bij de beroepen tot vernietiging, maar wel binnen de concrete context waarbinnen de rechter de norm moet toepassen.

In sommige arresten werd de niet-schending voorwaardelijk geformuleerd, doordat ze afhankelijk is van een bepaalde interpretatie van de getoetste norm.

In vier arresten besliste het Hof tot een niet-schending van de getoetste norm, maar constateerde het tegelijk dat er toch een discriminatie is, die wordt veroorzaakt door een lacune in de wetgeving.

In 98 van de onderzochte arresten besluit het Hof tot een schending van de getoetste normen, waarbij in 20 arresten een vroeger antwoord wordt overgenomen. Net zoals hierboven vastgesteld voor de gevallen van niet-schending, richt

het antwoord zich vaak op de norm zoals hij moet worden toegepast in een concreet geval.

Ten slotte zijn er 48 arresten waarin tegelijk een schending en een niet-schending wordt vastgesteld. Enerzijds gaat het om gevallen waarin verscheidene normen ter toetsing werden voorgelegd; anderzijds gaat het om gevallen waarin het Hof twee mogelijk interpretaties van de getoetste norm onderzoekt en tot het besluit komt dat die norm in de ene interpretatie wel en de andere interpretatie niet schendt.

<i>Verdeling van de dispositieven van de arresten gewezen op prejudiciële vragen</i>	
Niet-schending	62,7 %
Schending	25,1 %
Gemengd dispositief	12,2 %

<i>Verdeling van de prejudiciële vragen naargelang de aard van de norm waarvan de schending werd vastgesteld</i>	
Federale wetten	81,7%
Decreten van de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest	7,2%
Decreten van de Franse Gemeenschap	5,2%
Decreten van het Waalse Gewest	4,6%
Ordonnanties van het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest	1,3%
Decreten van de Franse Gemeenschapscommissie	-
Ordonnanties van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie	-
Decreten van de Duitstalige Gemeenschap	-

c. De arresten gewezen op een vordering tot schorsing

1° Algemeen

Op vordering van de verzoekende partij kan het Hof de wettelijke regel waartegen een beroep tot vernietiging wordt ingesteld, geheel of ten dele schorsen in afwachting van een behandeling ten gronde.⁶⁴ Tot schorsing kan worden besloten (1) als ernstige middelen worden aangevoerd en op voorwaarde dat de onmiddellijke uitvoering van de bestreden norm een moeilijk te herstellen ernstig nadeel kan berokkenen, (2) als een beroep is ingesteld tegen een norm die identiek is met een reeds door het Arbitragehof vernietigde norm en die door dezelfde wetgever is aangenomen.⁶⁵ In totaal heeft het Hof in 99 arresten uitspraak gedaan over vorderingen tot schorsing. In dertien gevallen ging het om arresten waarbij de vordering tot schorsing samen werd behandeld met het beroep tot vernietiging. Deze arresten werden hieroven geanalyseerd en worden hier niet hernomen. Van de 86 zuivere schorsingsarresten werden vijf gewezen onder de toepassing van de wet van 28 juni 1983. Onder de toepassing van de bijzondere wet van 6 januari 1989 werden 81 arresten gewezen, waarvan drie met een korte procedure en de overige met een gewone procedure. Slechts in negen

gevallen heeft het Hof de bestreden norm ook effectief geschorst.⁶⁶

2° De indieners van een vordering tot schorsing

De overgrote meerderheid van de vorderingen tot schorsing werd ingediend door particulieren (92 %), hetzij natuurlijke personen, hetzij rechtspersonen. Slechts in 8 % gevallen werd de schorsing gevorderd door de zogenaamde institutionele partijen, waartoe de Ministerraad, de verschillende regeringen en de voorzitters van de wetgevende vergaderingen behoren.

3° De aard van de bestreden normen

In vijftig van de onderzochte arresten werd de schorsing gevraagd van een federale wet. In 36 gevallen werd de schorsing van een decreet of een ordonnantie gevorderd. De materies waarin een schorsing werd gevorderd waren divers: staats- en bestuursrecht (22), sociale zekerheid (11), gerechtelijk recht (6), handels- en economisch recht (7), leefmilieu (9), strafrecht (4), fiscaal recht (6), onderwijs (14), sport (1), mediarecht (1) en welzijnsrecht (5).⁶⁷

4° De behandeling van de vorderingen tot schorsing

a) De schorsingsarresten die niet handelen over de grond van de zaak

Volgens vaste rechtspraak van het Hof is de vordering tot schorsing ondergeschikt aan het beroep tot vernietiging.⁶⁸ Bij de beoordeling van de ontvankelijkheid van de vordering tot schorsing wordt ook de ontvankelijkheid van het beroep tot vernietiging betrokken.

In sommige gevallen (dertien in totaal) werd in één arrest het beroep tot vernietiging samen met de vordering tot schorsing afgewezen. Deze zogenaamde «gemengde arresten» werden reeds behandeld bij de beroepen tot vernietiging.

In zeven arresten heeft het Hof de vordering tot schorsing afzonderlijk behandeld en verworpen, zonder dat werd overgegaan tot een behandeling ten gronde. In drie van deze arresten wordt afstand gedaan van de vordering, drie vorderingen werden onontvankelijk verklaard en in één geval verklaarde het Hof zich onbevoegd.

⁶⁶ Betreffende de vordering tot schorsing, zie de algemene werken in voetnoot 3; zie ook Scholsem J.-C., «*Les demandes de suspension devant la Cour d'arbitrage*», *Actualités du Droit*, 1992, 1035-1058; Tulkens F., «*La procédure de suspension devant la Cour d'arbitrage (1989-1990)*», *J.T.*, 1991, 305-309; Suetens L.-P., «*De vordering tot schorsing voor het Arbitragehof*», in *Présence du droit public et des droits de l'homme. Mélanges offerts à Jacques Velu*, Brussel: Bruylant, 1992, I, 385-401.

⁶⁷ In de categorie «welzijnsrecht» zijn onder meer begrepen bejaardenzorg, jeugdrecht.

⁶⁸ Het eerste arrest waarbij deze rechtspraak werd gevestigd, is het arrest nr. 9/89.

⁶⁴ Art. 19 van de bijzondere wet van 6 januari 1989.

⁶⁵ Art. 20 van de bijzondere wet van 6 januari 1989.

b) De arresten waarbij de vordering tot schorsing wordt verworpen

In zeventig arresten werd de vordering tot schorsing volledig afgewezen, na een onderzoek ten gronde.

De mogelijkheid om een vordering tot schorsing te behandelen met een korte procedure is uitdrukkelijk in de wet bepaald. In drie gevallen werd een schorsing op die wijze afgehandeld, telkens met een zetel van zeven rechters.

De andere arresten werden gewezen na een gewone procedure. De overgrote meerderheid werd behandeld met een zetel van zeven rechters; slechts veertien zaken gingen naar het voltallige Hof.

<i>Verdeling van de dispositieven van de arresten gewezen op vorderingen tot schorsing</i>	
Schorsing	10,5%
Verwerping	81,4%
Andere (onbevoegdheid, afstand)	8,1%

(i) De oorzaken van de verwerping

Het overgrote deel van de vorderingen tot schorsing was gebaseerd op art. 20, 1°, van de bijzondere wet, waarbij het risico werd aangevoerd van een moeilijk te herstellen nadeel. Volgens vaste rechtspraak van het Hof kan een vordering tot schorsing in dat geval slechts worden ingewilligd indien het aangevoerde nadeel wordt bewezen en de aangevoerde middelen ernstig zijn. Het ontbreken van een van beide voorwaarden leidt tot afwijzing van de vordering.

In de meeste gevallen (52) werd de vordering afgewezen bij gebrek aan een moeilijk te herstellen ernstig nadeel, in veertien gevallen wegens gebrek aan ernstige middelen, in drie gevallen wegens de afwezigheid van beide schorsingsvoorwaarden.

Hoewel het Hof beklemtoont dat de vordering tot schorsing slechts een eerste onderzoek behelst en dat een ernstig middel niet mag worden gelijkgesteld met een gegrond middel, blijkt uit de rechtspraak dat wanneer een middel niet ernstig wordt bevonden, het ook bijna steeds in de procedure ten gronde wordt verworpen.

Indien het Hof de vordering afwijst wegens afwezigheid van het vereiste ernstig nadeel, worden de middelen in de regel niet onderzocht. In een arrest, dat betrekking had op de werving van magistraten, werd daarop een uitzondering gemaakt. Hoewel het nadeel niet bewezen werd geacht, aanvaardde het Hof de ernst van de middelen en heeft het Hof kort daarop het arrest over de grond gewezen, waarbij de bestreden bepalingen werden vernietigd.⁶⁹

Vorderingen tot schorsing op grond van art. 20, 2°, van de bijzondere wet, wegens het feit dat een wetgever een vernietigde norm opnieuw heeft uitgevaardigd, zijn zeldzaam.⁷⁰ Vijf vorderingen werden op die basis ingesteld; ze werden allemaal verworpen.

⁶⁹ Zie arresten nrs. 21/94 en 53/94.

⁷⁰ Sommige vorderingen tot schorsing waren gebaseerd op zowel art. 20, 1°, als 20, 2°, van de bijzondere wet van 6 januari 1989.

(ii) De aangevoerde grieven en de afloop van de verdere procedure

De analyse van de aangevoerde grieven betreft slechts de arresten waarin het Hof de middelen heeft onderzocht, wat slechts in achttien gevallen gebeurde. In al die zaken werd een schending aangevoerd van art. 10 en 11 van de Grondwet. In sommige zaken werd bijkomend een bevoegdheidsprobleem opgeworpen of een schending van de grondwettelijke beginselen inzake onderwijs aangevoerd (zie Tabel *Verdeling van de arresten in functie van de aangevoerde grieven*).

De afwijzing van de vordering tot schorsing houdt geen vooroordeel in over de behandeling van het beroep ten gronde. In negentien arresten werden de bestreden bepalingen geheel of gedeeltelijk vernietigd, nadat de vordering tot schorsing van die bepalingen was afgewezen.

c) De arresten waarbij het Hof heeft geschorst

Van de 86 arresten gewezen op een vordering tot schorsing, werd uiteindelijk slechts in negen gevallen geschorst.⁷¹ Alle schorsingen gebeurden na een gewone procedure, die evenwel gevoelig korter is dan bij de behandeling van het beroep tot vernietiging, aangezien de wet het Hof ertoe verplicht een vordering tot schorsing «onverwijld» te behandelen. De korte procedure kan in geval van schorsing geen toepassing vinden. Acht schorsingsarresten werden gewezen door een zetel met zeven rechters; slechts een keer werd een schorsing door het Hof in voltallige zitting uitgesproken.

(i) De aangevoerde grieven

In acht arresten werd een schending aangevoerd van de grondwettelijke beginselen inzake gelijkheid en niet-discriminatie. In een arrest werd een schending van de bevoegdheidsregelen ingeroepen en in twee arresten de schending van de grondwettelijke regelen inzake onderwijs.

(ii) De aard van de geschorste normen en het verdere verloop van de procedure

Wat de aard van de geschorste normen betreft, ging het in vijf gevallen om federale wetten en in vier gevallen om decreten, respectievelijk uitgaande van het Waalse Gewest (1), de Vlaamse Raad (2) en de Franse Gemeenschapsraad (1).⁷²

⁷¹ Arresten nrs. 2, 21/89, 20/92, 60/92, 30/93, 28/96, 32/97, 62/98 en 31/99.

⁷² De geschorste normen waren: een decreet van het Waalse Gewest van 1 februari 1985 betreffende de rationalisering van de sector van de distributie van gas en electriciteit; sommige bepalingen uit de programmawet van 30 december 1988 ten aanzien van de laboratoria voor klinische biologie; een regeling vervat in de wet van 22 juli 1991 betreffende Nationale Loterij waarbij werd verhinderd dat de Raad van State zich zou uitspreken in hangende gedingen; een B.T.W.-regeling voor meststoffen opgenomen in de wet van 28 juli 1992; sommige bepalingen uit de nieuwe gemeentewet die wijzigingen meebrachten inzake de met het beheer van ziekenhuizen belaste intercommunales; een decreet van de Vlaamse Raad van 22

Behalve in een geval, waarin na de schorsing, de verzoe-kende partij afstand heeft gedaan van het beroep tot vernietiging, werden in alle andere zaken de geschorste bepalin-gen ook achteraf vernietigd.

D. De arresten gewezen op tussengeschillen

Sinds zijn ontstaan heeft het Hof in zestien arresten een tussengeschild beslecht. In sommige zaken spreekt het Hof zich uit over een probleem dat wordt opgeworpen door de partijen, in andere zaken neemt het Hof zelf het initiatief.

De redenen die aanleiding hebben gegeven tot arresten op tussengeschillen, zijn uiteenlopend. In drie gevallen werd de samenstelling van de zetel betwist, in drie andere zaken werd de wraking gevraagd van een of meer rechters; in een geval ging het om een verzoek tot tussenkomst, in één geval een verzoek tot heropening van de debatten.

Op eigen initiatief heeft het Hof in één zaak een prejudiciële vraag gesteld aan het Europees Hof van Justitie in Luxemburg; in drie gevallen werd een prejudiciële vraag teruggezonden naar de verwijzende rechter met de vraag of het antwoord op de vraag onontbeerlijk bleef nadat de wet-gever de ter toetsing voorgelegde normen inmiddels had ge-wijzigd. In vier gevallen heeft het Hof zelf beslist tot een her-opening van de debatten.

E. De gemengde arresten

In een aantal arresten heeft het Hof tegelijk een vorder-ing tot schorsing en het beroep tot vernietiging afgehan-deld; in een aantal andere arresten werd tegelijk uitspraak gedaan over een beroep tot vernietiging en een prejudiciële vraag.

1° Arresten die tegelijk de vordering tot schorsing en het beroep tot vernietiging behandelen

Het Hof heeft dertien arresten van dit type gewezen, al-lemaal met een korte procedure. Ze werden geanalyseerd bij de beroepen tot vernietiging.

Zoals hierboven gezegd, oordeelt het Hof dat de vorder-ing tot schorsing ondergeschikt is aan het beroep tot ver-nietiging. Daaruit volgt dat wanneer het beroep onontvan-kelijk wordt geacht - bijvoorbeeld wegens gebrek aan be-lang, of wanneer het Hof zich niet bevoegd acht - de vorder-ing tot schorsing hetzelfde lot als het beroep tot vernieti-ging ondergaat.

Van de dertien vermelde arresten werden er twaalf gewe-zen door een beperkte kamer van drie rechters. In drie ar-resten werd besloten tot de klaarblijkelijke onbevoegdheid van het Hof, in zeven arresten tot de klaarblijkelijke onont-vankelijkheid van het beroep; in een arrest werd tegelijk de

onbevoegdheid en de klaarblijkelijke onontvankelijkheid ge-constateerd; in een arrest ten slotte werd een afstand van het geding toegestaan.

Een arrest werd gewezen door een zetel van zeven rech-ters, wegens klaarblijkelijke niet-gegrondheid van het be-roep.

2° De arresten waarbij tegelijk een beroep tot vernietiging en een prejudiciële vraag worden behandeld

In drie gevallen werden betreffende eenzelfde norm te-gelijk een beroep tot vernietiging ingesteld en een prejudi-ciële vraag gesteld. De bijzondere wet legt in dat geval het Hof op eerst het beroep tot vernietiging te behandelen.⁷³ Het Hof mag de zaken wel samenvoegen.

Uit het verwerpen van het beroep tot vernietiging volgt lo-gischerwijze een negatief antwoord op de prejudiciële vraag. Ingeval van vernietiging van de bestreden norm verliest de vraag haar voorwerp, aangezien de vernietiging terugwer-kende kracht heeft.⁷⁴

Deze arresten komen hier niet apart aan bod. Ze zijn be-grepen in het deel over de beroepen tot vernietiging en in het deel over de prejudiciële vragen.

CONCLUSIE

Twintig jaar na de oprichting van het Arbitragehof en vijf-tien jaar na de eerste arresten bood het duizendste arrest van het Hof voor ons een uitdaging om de activiteit van dit nog jonge hoge rechtscollege in cijfers in kaart te brengen.

Met deze bijdrage werden enkele grote lijnen getrokken in de veelheid aan informatie die de duizend geanalyseerde arresten bevatten. We hopen dat deze gegevens voor ande-ren de aanzet kunnen vormen voor een verdergaande ana-lyse van de werking van het Hof in al zijn facetten.

Riet LEYSEN,
Referendaris bij het Arbitragehof

Brigitte PATY
Eerste adviseur bij het Arbitragehof

en

Anne RASSON-ROLAND
Referendaris bij het Arbitragehof
Lector aan de U.C.L.

december 1995 waarbij een aan gewezen mijnwerkers toegekend voordeel bij het aangaan van een lening plots werd afgeschaft; een decreet van de Vlaamse Raad van 24 juli 1996 waarbij een toela-tingsexamen voor de studies geneeskunde werd ingevoerd; een de-creet van de Franse Gemeenschap van 24 juli 1997 waarbij een toe-latingsregeling tot het Hoger Kunstonderwijs werd ingevoerd; een regeling van verplichte pensionering vervat in de wet van 7 decem-ber 1998 tot organisatie van een geïntegreerde politiedienst, ge-structureerd op twee niveaus.

⁷³ Art. 78 van de bijzondere wet op het Arbitragehof.

⁷⁴ Art. 8 en 9 van de bijzondere wet op het Arbitragehof.

RECHTSPRAAK

ARBITRAGEHOF

2 FEBRUARI 2000

Voorzitter: de h. De Baets

Rapporteurs: de h. Arts en mevr. Delruelle

Advocaten: mrs. Van Orshoven, Peeters en Van Nuffel

Grondwet – Gelijkheid en niet-discriminatie – Taalgebruik – Gerechtszaken – Hervorming van de gerechtelijke kantons – Vordering tot schorsing

De vordering tot schorsing van de artikelen 10 en 11 van de wet van 25 maart 1999 betreffende de hervorming van de gerechtelijke kantons, wordt verworpen, omdat het door de verzoekers aangevoerde nadeel, dat zou bestaan in het verlies van de mogelijkheid om in een gerechtelijk ambt te worden benoemd, in de huidige staat van het dossier te hypothetisch is om een schorsing te verantwoorden.

Arrest nr. 16/2000

Onderwerp van de vorderingen

Bij verzoekschriften die aan het Hof zijn toegezonden, zijn vorderingen ingesteld tot gedeeltelijke schorsing van art. 10 en 11 van de wet van 25 maart 1999 betreffende de hervorming van de gerechtelijke kantons door de gemeente Sint-Pieters-Leeuw, P.C. e.a. en de Vlaamse Regering.

Bij dezelfde verzoekschriften vorderen de verzoekende partijen eveneens de gedeeltelijke vernietiging van voormelde wettelijke bepalingen.

...

In rechte

...

Ten aanzien van de aangevochten bepalingen en van de omvang van de vorderingen tot schorsing

B.1. De verzoekende partijen vorderen de gedeeltelijke schorsing van de art. 10 en 11 van de wet van 25 maart 1999 betreffende de hervorming van de gerechtelijke kantons, die bepalen:

«Art.10. Artikel 46 van voormelde wet [de wet van 15 juni 1935 op het gebruik der talen in gerechtszaken], gewijzigd bij de wetten van 9 augustus 1963 en 23 september 1985, wordt vervangen door volgende bepaling: «In de kantons Aat-Lessen en Edingen-Lens moet een vrederechter of een plaatsvervangend vrederechter en in het kanton Moeskroen-Komen-Waasten moet de vrederechter en een plaatsvervangend vrederechter bewijzen de Nederlandse taal te kennen; in het tweede kanton Kortrijk, het tweede kanton Ieper-Poperinge en in het kanton Ronse, in de kantons Herne-Sint-Pieters-Leeuw en Tongeren-Voeren, moet een vrederechter of een plaatsvervangend vrederechter en in de kantons kraainem-Sint-Genesius-Rode en Meise moeten de vrederech-

ter en een plaatsvervangend vrederechter bewijzen de Franse taal te kennen».

«Art. 11. Artikel 53, § 5, van voormelde wet, vervangen bij de wet van 9 augustus 1963, wordt vervangen door volgende bepaling: «§ 5. De hoofdgriffiers van de vrederechten van de kantons Moeskroen-Komen-Waasten, Aat-Lessen en Edingen-Lens moeten bewijzen de Nederlandse taal te kennen; de hoofdgriffiers van de vrederechten van het tweede kanton Kortrijk, het tweede kanton Ieper-Poperinge, de kantons Ronse, Herne-Sint-Pieters-Leeuw, Tongeren-Voeren, Kraainem-Sint-Genesius-Rode en Meise moeten bewijzen de Franse taal te kennen».

In de zaak nr. 1817 vordert de Vlaamse Regering de schorsing van de voormelde bepalingen in zoverre zij van de vrederechters of plaatsvervangende vrederechters en van de hoofdgriffiers het bewijs van hun kennis van de tweede landstaal eisen, enerzijds, wat betreft de gerechtelijke kantons Aat-Lessen en Edingen-Lens en, anderzijds, wat betreft het tweede gerechtelijke kanton Kortrijk, het tweede gerechtelijke kanton Ieper-Poperinge en de gerechtelijke kantons Ronse en Herne-Sint-Pieters-Leeuw.

De zaak nr. 1816 heeft uitsluitend betrekking op het voormelde taalkennisvereiste in het gerechtelijk kanton Herne-Sint-Pieters-Leeuw.

De aangevochten bepalingen zijn derhalve niet in het geding in zoverre zij betrekking hebben op de gerechtelijke kantons Moeskroen-Komen-Waasten, Tongeren-Voeren, Kraainem-Sint-Genesius-Rode en Meise.

Ten aanzien van de ontvankelijkheid van de beroepen tot vernietiging en van de vorderingen tot schorsing

B.2.1. Aangezien de vordering tot schorsing ondergeschikt is aan het beroep tot vernietiging, moet de ontvankelijkheid van de beroepen, en inzonderheid het voorhanden zijn van het vereiste belang, reeds bij het onderzoek van de vorderingen tot schorsing worden betrokken.

B.2.2. De Ministerraad betwist het belang van de gemeente Sint-Pieters-Leeuw, eerste verzoekende partij in de zaak nr. 1816.

B.2.3. Behoudens andersluidende bepalingen kunnen publiekrechtelijke rechtspersonen voor het Hof enkel in rechte treden in het raam van de bevoegdheden die hun bij of krachtens de Grondwet zijn toegewezen en bij de wetten, decreten en ordonnanties. De gemeente Sint-Pieters-Leeuw toont niet aan in welk opzicht de aangevochten bepaling haar rechtstreeks en ongunstig zou raken. In dit stadium van de procedure toont de verzoekende partij niet aan een belang te hebben bij haar beroep tot vernietiging.

Voor het overige blijkt uit het beperkte onderzoek van de beroepen tot vernietiging dat het Hof in het raam van de vorderingen tot schorsing heeft kunnen doorvoeren, niet dat de beroepen tot vernietiging – en derhalve de vorderingen tot schorsing – als niet ontvankelijk moeten worden beschouwd wat de overige verzoekende partijen betreft.

Ten aanzien van de grondvoorwaarden van de vordering tot schorsing

B.3. Naar luid van art. 20, 1°, van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Arbitragehof dient aan twee grondvoorwaarden te zijn voldaan opdat de schorsing kan worden besloten: de middelen die worden aangevoerd moeten ernstig zijn; de onmiddellijke uitvoering van de bestreden maatregel moet een moeilijk te herstellen ernstig nadeel kunnen berokkenen.

Daar de twee voorwaarden cumulatief zijn, leidt de vaststelling dat een van die voorwaarden niet is vervuld, tot verwerping van de vordering tot schorsing.

Ten aanzien van het risico van een moeilijk te herstellen ernstig nadeel

B.4.1. De tweede tot zesde verzoekende partij in de zaak nr. 1816 oefenen allen een gerechtelijk ambt uit. Het nadeel dat zij aanvoeren is niet het risico dat ambt te verliezen, maar het verlies van de mogelijkheid om in het kanton Herne-Sint-PietersLeeuw te worden benoemd in een gerechtelijk ambt.

B.4.2. De bestreden bepalingen treden pas in werking op 1 september 2000 (art. 26 van de wet van 25 maart 1999 en K.B. van 13 mei 1999 tot vaststelling van de datum van inwerkingtreding van sommige bepalingen van de wet van 25 maart 1999 betreffende de hervorming van de gerechtelijke kantons). Die termijn stelt het Hof ertoe in staat vóór de inwerkingtreding van de wet uitspraak te doen over het beroep tot vernietiging. In afwachting van het arrest staat niets de partijen in de weg zich kandidaat te stellen voor een ambt dat vacant zou worden verklaard.

B.4.3. Het aangevoerde nadeel is in de huidige staat van het dossier te hypothetisch om een schorsing van de norm te verantwoorden. Het is niet ernstig in de zin van art. 20, 1°, van de bijzondere wet van 6 januari 1989.

B.5. Om haar nadeel aan te tonen, voert de Vlaamse Regering geen andere elementen aan dan die welke hierboven reeds zijn onderzocht.

B.6. Uit het voorgaande blijkt dat de vorderingen tot schorsing dienen te worden verworpen.

daaraan toegevoegde uitsluiting van het genot van de uitkeringen, als sanctie voor het weigeren van een passende dienstbetrekking, niet in de weg (art. 52bis, § 1, 2° Werkloosheidsbesluit).

R.V.A. t/ C.

Gelet op het bestreden arrest, op 25 maart 1998 door het Arbeidshof te Luik gewezen;

Over het middel: miskenning van het algemeen rechtsbeginsel «*non bis in idem*», betreffende het gezag van gewijsde in strafzaken, schending van de artikelen 51, § 1, tweede lid (inzonderheid tweede lid, 3°), 52bis, § 1, eerste lid (inzonderheid eerste lid, 2°), 56, § 1 (inzonderheid tweede lid) en 2 (inzonderheid eerste lid), van het K.B. van 25 november 1991 betreffende de werkloosheidsreglementering, die artikelen 51 en 52bis als gewijzigd bij het K.B. van 2 oktober 1992,

...

Overwegende dat het arrest vaststelt dat verweerster, omdat zij een passende betrekking heeft geweigerd en daardoor onbeschikbaar was voor de arbeidsmarkt, van eiser «een dubbele sanctie» heeft opgelopen, daar zij gedurende 39 weken uitgesloten werd van het recht op werkloosheidsuitkeringen, en daarna gedurende ten minste zes maanden wegens haar onbeschikbaarheid;

Dat het arrest beslist dat de weigering van een passende betrekking «dus de vertaling is van de onbeschikbaarheid, aangezien het feit identiek is» en, met bevestiging van het beroepen vonnis, dat de sanctie van uitsluiting voor 39 weken moet worden tenietgedaan en «dat de sanctie voor onbeschikbaarheid (...) moet worden toegepast»; dat die beslissing op het beginsel «*non bis in idem*» berust;

Dat uit de context van het arrest volgt dat tot de uitsluiting gedurende 39 weken was beslist op grond van art. 52bis, § 1, 2°, van het K.B. van 25 november 1991 betreffende de werkloosheidsreglementering, terwijl de beslissing tot uitsluiting voor ten minste zes maanden in art. 56, § 2, van hetzelfde koninklijk besluit is bepaald;

Overwegende dat het ontzeggen van het recht op werkloosheidsuitkeringen wegens het niet beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt, ingevolge art. 56, § 1 en 2, van het K.B. van 25 november 1991, geen sanctie is, maar een maatregel die genomen wordt ten aanzien van de werknemer die aan de voorwaarden van toekenning van werkloosheidsuitkering niet voldoet en mitsdien geen recht op die uitkeringen heeft;

Dat het algemeen rechtsbeginsel «*non bis in idem*» niet geldt voor een dergelijke maatregel;

Overwegende dat het arrest, door anders te beslissen, de in het middel aangewezen wettelijke bepalingen schendt en voornoemd algemeen rechtsbeginsel miskent;

...

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER – 14 SEPTEMBER 1999

Voorzitter: de h. Holsters

Rapporteur: de h. Londers

Openbaar ministerie: de h. Dubrulle

Advocaat: mr. De Block

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER – 3 MEI 1999

Voorzitter: de h. Marchal

Rapporteur: de h. Verheyden

Openbaar ministerie: de h. Leclercq

Advocaat: mr. Simont

Werkloosheid – Gerechtigde – Onbeschikbaarheid voor de arbeidsmarkt – Gevolg – Sancties – Begrip – Uitsluiting – Non bis in idem

Het ontzeggen van het recht op werkloosheidsuitkeringen krachtens art. 56, §§ 1 en 2, Werkloosheidsbesluit 1991, wegens het onbeschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt, is geen sanctie, maar een maatregel genomen t.a.v. een werknemer die niet voldoet aan de voorwaarden voor de toekenning van werkloosheidsuitkeringen. Voor een dergelijke maatregel geldt niet het algemeen rechtsbeginsel «non bis in idem». Hij staat dus een

Rechtsmiddelen – Strafzaken – Verzet – Ontvankelijkheid – Vorm – Verklaring aan de bestuurder van de strafinrichting – Toepassingsgebied

Art. 2, eerste lid, van het K.B. nr. 236 van 20 januari 1936 tot vereenvoudiging van sommige vormen van de strafvordering ten opzichte van de gedetineerden bepaalt dat wanneer hij die verzet doet zich in hechtenis bevindt en het vereiste bedrag niet in zijn bezit heeft om de kosten van de akte van gerechtsdeurwaarder te dekken, het verzet tegen de veroordelingen in strafzaken, uitgesproken door de hoven van beroep, de correctionele rechtbanken en de politierechtbanken, kan worden gedaan door middel van een verklaring aan de bestuurder van de strafinrichting of aan zijn gemachtigde. Art. 2 van dit K.B. maakt geen onderscheid naargelang de strafvordering aanhangig wordt gemaakt door het openbaar ministerie dan wel door de bevoegde administratie.

Z. t/ Belgische Staat, minister van Financiën

Gelet op het bestreden arrest, op 2 april 1998 door het Hof van Beroep te Antwerpen gewezen;

Over het tweede middel:

Overwegende dat art. 2, eerste lid, van het K.B. nr. 236 van 20 januari 1936 tot vereenvoudiging van sommige vormen van de strafvordering ten opzichte van de gedetineerden bepaalt dat wanneer hij die verzet doet zich in hechtenis bevindt en het vereiste bedrag niet in zijn bezit heeft om de kosten van de akte van gerechtsdeurwaarder te dekken, het verzet tegen de veroordelingen in strafzaken, uitgesproken door de hoven van beroep, de correctionele rechtbanken en de politierechtbanken, kan worden gedaan door middel van een verklaring aan de bestuurder van de strafinrichting of aan zijn gemachtigde;

Overwegende dat eiser eensdeels, verzet heeft gedaan tegen het vonnis uitgesproken op 15 mei 1995 door de Correctionele Rechtbank te Antwerpen door middel van een verklaring afgelegd op 29 september 1997 aan de afgevaardigde van de directeur van de gevangenis te Brugge, anderdeels, bij gerechtsdeurwaardersexploot betekend op 13 oktober 1997 het vermelde verzet heeft aangezegd aan verweerder met dagvaarding om te verschijnen voor de Correctionele Rechtbank te Antwerpen;

Overwegende dat art. 2 van het K.B. nr. 236 van 20 januari 1936 geen onderscheid maakt naargelang de strafvordering aanhangig wordt gemaakt door het openbaar ministerie dan wel door de bevoegde administratie, te dezen het Ministerie van Financiën;

Dat de appèlrechters door het verzet van eiser niet ontvankelijk te verklaren op grond van het feit dat het te laat werd betekend aan verweerder, zonder vast te stellen dat het verzet gedaan door middel van een verklaring aan de bestuurder van de strafinrichting of diens afgevaardigde onregelmatig of te laat is gedaan, hun beslissing niet naar recht verantwoorden;

Dat het middel gegrond is.

NOOT – *Over het verzet inzake douane en accijnzen*

1. De beklaagde, die in Israël woont, werd op 15 mei 1995 door de Correctionele Rechtbank te Antwerpen wegens in- en uitvoer van diamanten zonder overlegging van aangiften

en van de vereiste vergunningen bij verstek veroordeeld tot een gevangenisstraf van vier maanden, een fikse fiscale geldboete en de betaling van de tegenwaarde van de goederen die niet in beslag konden worden genomen.

Twee jaar later wordt hij tijdens een bezoek aan België voor een medische behandeling, in hechtenis genomen, en het vonnis wordt hem op 17 september 1997 in de gevangenis betekend.

2. Op 29 september 1997 doet hij verzet door een verklaring voor de directeur van de gevangenis en het verzet wordt een tweede keer, maar buiten de wettelijke termijnen, aangezegd bij gerechtsdeurwaardersexploot van 13 oktober 1997 aan het Ministerie van Financiën.

Bij vonnis van 20 oktober 1997 verklaarde de Correctionele Rechtbank te Antwerpen het verzet ontvankelijk, maar het openbaar ministerie en het Ministerie van Financiën tekenden onmiddellijk hoger beroep aan tegen de ontvankelijkheidsverklaring.

Bij arrest van 2 april 1998 werd het verzet van de beklaagde niet ontvankelijk verklaard en de beklaagde stelde op 9 april 1998 een voorziening tot cassatie in «tegen alle beschikkingen van het arrest».

3. Luidens art. 2 van het K.B. nr. 236 van 20 januari 1936 kan eenieder die zich in hechtenis bevindt en het vereiste bedrag niet in zijn bezit heeft om de kosten van de gerechtsdeurwaardersakte te betalen, verzet doen op strafgebied door middel van een verklaring aan de bestuurder van de strafinrichting of aan zijn gemachtigde. De bestuurder stelt van die verklaring proces-verbaal op, bericht daarvan onmiddellijk de bevoegde magistraat van het openbaar ministerie en stuurt hem binnen vierentwintig uren een uitgifte van het proces-verbaal.

4. De wetgever van 1936 heeft echter uit het oog verloren dat de strafvordering inzake douane en accijnzen wordt uitgeoefend door het Ministerie van Financiën. Niet alleen maakt het vermelde K.B. geen gewag van een bericht aan de vervolgende partij, maar art. 3 verbiedt de bestuurder van de gevangenis zelfs een andere uitgifte van het proces-verbaal af te leveren dan die welke aan het openbaar ministerie wordt toegestuurd.

Als we de voorschriften van het K.B. van 20 januari 1936 strikt toepassen – zoals het Hof van Beroep te Antwerpen dit trouwens heeft gedaan – dan wordt het Ministerie van Financiën niet eens ingelicht over het verzet van de beklaagde en dan wordt het niet betrokken bij de rechtspleging op verzet, tenzij de beklaagde zijn verzet ook aan het Ministerie van Financiën zou hebben betekend. De vervolgende partij is aldus niet eens meer in zake.

5. Te dezen heeft het Hof van Cassatie aan art. 2 van voormeld K.B. een ruime interpretatie gegeven: wie in hechtenis verkeert kan tegen alle veroordelingen op strafgebied verzet doen door middel van een verklaring aan de bestuurder van de strafinrichting, of aan zijn gemachtigde, om het even wie de strafvordering aanhangig heeft gemaakt.

Door deze vernietiging van het arrest van het Hof van Beroep te Antwerpen wordt de verwijzing voor het geheel – zowel wat de veroordeling tot de geldboete en de verbeurdverklaring als tot hoofdgevangenisstraf betreft – uitgesproken. De schuld van de beklaagde wordt opnieuw ter discussie gesteld.

6. Deze creatieve interpretatie die het Hof van Cassatie voorstaat, neemt niet weg dat het K.B. nr. 236 van 20 janu-

ari 1936 aan een *face-lift* toe is. Of zijn er puntjes die niet graag hebben dat paaltje erbij komt?

A. Vandeplas

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER – 8 OKTOBER 1999

Voorzitter: de h. Verheyden

Rapporteur: de h. Parmentier

Openbaar ministerie: de h. Piret

Advocaat: mr. Bützler

Intellectuele eigendom – Auteursrecht – Publiek mededelingsrecht – Begrip

Uit de onderlinge samenhang van art. 1 en van art. 22, § 1, 3° van de wet van 30 juni 1994 betreffende het auteursrecht en de naburige rechten en uit de parlementaire voorbereiding van die wet volgt dat de mededeling van een auteursrechtelijk beschermd werk een publiek karakter heeft zodra ze niet valt onder de uitzondering die in voornoemd art. 22 op beperkende wijze is omschreven, zijnde de kosteloze privé-mededeling in familiekring.

C.V. S. t/ H.

Gelet op het bestreden vonnis, op 2 september 1997 in laatste aanleg gewezen door de Vrederechter van het kanton Lens;

...

Overwegende dat krachtens art. 1 van de wet van 30 juni 1994 betreffende het auteursrecht en de naburige rechten alleen de auteur van een werk van letterkunde of kunst het recht heeft om het op welke wijze of in welke vorm ook te reproduceren of te laten reproduceren, alsook om het werk volgens ongeacht welk procédé aan het publiek mede te delen;

Dat art. 22, § 1, 3° bepaalt dat, wanneer het werk op geoorloofde wijze openbaar is gemaakt, de auteur zich niet kan verzetten tegen de kosteloze privé-mededeling in familiekring;

Overwegende dat uit de tekst van die met elkaar in verband gebrachte bepalingen en uit de parlementaire voorbereiding van de wet volgt dat de mededeling een publiek karakter heeft, zodra ze niet valt onder de uitzondering, die in het bovenaangehaalde art. 22 op beperkende wijze is omschreven,

Overwegende dat het vonnis vaststelt «dat A. S. een speler van de club was; dat hij zijn verjaardag vierde en 35 personen of twee ploegen van de club had bijeengebracht» en beslist «dat niet is gebleken dat personen van buiten de club (niet-clubleden) aanwezig waren»;

Dat de bodemrechter op grond van die vermeldingen niet wettig heeft kunnen beslissen dat «de organisatie» geen publiek karakter had;

Dat het middel gegrond is.

NOOT – *Het publiek mededelingsrecht van een auteur: het doek is nog steeds niet gevallen*

Krachtens de auteurswet van 30 juni 1994 (A.W.) worden de vermogensrechten van een auteur onderverdeeld in o.a. een reproductierecht enerzijds en een publiek mededelingsrecht anderzijds. Het publiek mededelingsrecht is in de A.W. terug te vinden in art. 1, § 1, vierde lid. Krachtens deze bepaling bezit een auteur het exclusieve recht om zijn werk in het publiek mede te delen of te laten mededelen. Het publiek mededelingsrecht bestaat dus uit twee belangrijke begrippen: enerzijds uit het begrip «mededelen», en anderzijds uit het begrip «publiek» mededelen.

Onder «mededelen» moet elke vervoelvoudiging van een werk in een niet-bestendig vermaterialiseerde, dus in een niet duurzame, maar efemere vorm worden verstaan (o.a. ook in deze zin: Gotzen, F., «De algemene beginselen van de vermogensrechten en van de morele rechten van de auteur volgens de wet van 30 juni 1994» (hierna verkort te citeren als «Algemene beginselen»), in *Belgisch auteursrecht van oud naar nieuw*, Gotzen, F. (ed.), Brussel, Bruylant, 1996, 70 en 78 en Verslag namens de Commissie voor de Justitie uitgebracht door de heer De Clercq (hierna verkort te citeren als «verslag De Clercq»), *Parl. St.*, Kamer, 1993-94, nr. 473/33, p. 64). Denken we hierbij bijv. maar aan het voorlezen uit een boek, het opvoeren van een toneelstuk, het ten gehore brengen van op een CD of cassette vastgelegde muziek, het vertonen van films, of het ten gehore brengen van ontvangen radiouitzendingen.

Een auteur kan mededelingen die plaatsvinden zonder zijn toestemming slechts verbieden wanneer zij «publiek» zijn. Over de inhoud van dit begrip «publiek» bestaat heel wat rechtspraak. Een belangrijke vraag die in dit verband rijst, is of dit begrip onder de A.W. van 30 juni 1994 nog dezelfde betekenis heeft als onder de vroegere auteurswet van 22 maart 1886 (onder de auteurswet van 1886 werd het publiek mededelingsrecht ook wel aangeduid als het publiek op- of uitvoeringsrecht).

Op basis van een constante rechtspraak van het Hof van Cassatie is het duidelijk dat een mededeling publiek is wanneer zij daadwerkelijk openbaar en waarneembaar is. Beide voorwaarden moeten cumulatief zijn vervuld (zie o.a.: Cass., 30 januari 1998, *A&M*, 1998, 224, met noot Ide, N. en Strowel, A.; Cass., 26 september 1996 en Cass., 26 september 1996, *Arr.Cass.*, 1996, 807 en 809, *IRDI*, 1997, 172 en 173, met noot Vanhees, H., *R.W.*, 1996-97, 1031 en *A&M*, 1997, 173, met noot Van Bunnan, L.; Cass., 27 februari 1975, *Arr.Cass.*, 1975, 736; *Pas.*, 1975, I, 666 en *R.W.*, 1974-75, 2253). Met waarneembaar bedoelt men dat de mededeling bijv. hoorbaar en/of zichtbaar moet zijn. Voor de beantwoording van de vraag wanneer een mededeling daadwerkelijk openbaar, en dus publiek is, kon onder de A.W. van 22 maart 1886, op basis van een uitgebreide rechtspraak en rechtsleer, de opvatting worden verdedigd dat het al dan niet publieke karakter van een op- of uitvoering afhing van de band die bestond tussen de personen die het publiek uitmaakten bij de op- of uitvoering. Wanneer tussen deze personen een zekere intimiteit bestond en hun bijeenkomst dus een besloten en intiem karakter bezat, dan had de op- of uitvoering die plaatsvond geen openbaar karakter (zie in deze zin: Cass., 25 mei 1972, *Arr.Cass.*, 1972, 899; *Pas.*, 1972, I, 885; *R.W.*, 1972-73, 1422 en *J.T.*, 1972, 584. Zie tevens: Corbet, J., *Au-*

teursrecht (hierna verkort te citeren als «Auteursrecht 1991»), in *A.P.R.*, Brussel, Story-Scientia, 1991, nr. 134; Strowel, A. en Trialle, J.P., *Le droit d'auteur, du logiciel au multimédia*, in *Cahiers du Centre de Recherches Informatique et Droit*, nr. 11, Brussel, Bruylant, 1997, 36, nr. 43; Vinçotte, B., «Quand l'exécution d'une oeuvre musicale ou littéraire est-elle publique» (noot onder Vred. Marche-en-Famenne, 1 februari 1994), *T.Vred.*, 1995, 163. Zie voor de talrijke rechtspraak in deze zin: Corbet, J., «1965-1969, Vijf jaar auteursrecht», *R.W.*, 1970-71, 1223 en 1224; Corbet, J., «Vijf jaar auteursrecht (1970-1974)», *R.W.*, 1976-77, 2031 en 2032; Corbet, J., «Vijf jaar auteursrecht (1975-1979)», *R.W.*, 1983-84, 1131). Het al dan niet publieke karakter van een op- of uitvoering hing dus niet af van elementen zoals de plaats of de aard van het lokaal waar zij plaatsgreep, het al dan niet aanwezig zijn van een winsttoegmerk, het al dan niet gemaakt hebben van publiciteit, de te vervullen formaliteiten om toegang te verkrijgen tot de op- of uitvoering enz. (zie over dit alles: Cass., 25 mei 1972, *Arr. Cass.*, 1972, 899, *Pas.*, 1972, I, 885, *R.W.*, 1972-73, 1422 en *J.T.*, 1972, 584 en Cass., 26 februari 1960, *Arr. Verbr.*, 1960, 608, *Pas.*, 1960, I, 745 en *Ing. Cons.*, 1960, 306. Zie tevens: Corbet, J., «Auteursrecht 1991», *o.c.*, nr. 134. Zie voor de talrijke rechtspraak in deze zin: Corbet, J., «Vijf jaar auteursrecht (1970-1974)», *l.c.*, 2031; Corbet, J., «Vijf jaar auteursrecht (1975-1979)», *l.c.*, 1131; Corbet, J., «Vijf jaar auteursrecht (1980-1984)», *R.W.*, 1986-87, 2349; Corbet, J., «Vijf jaar auteursrecht (1985-1989)», *R.W.*, 1991-92, 185).

Door een aantal auteurs wordt nu onder de A.W. van 30 juni 1994 een ruimere opvatting aan het begrip «publiek» gegeven. Zij lezen art. 1, § 1, vierde lid, A.W. immers in samenhang met art. 22, § 1, 3°, A.W., dat bepaalt dat een auteur zich niet kan verzetten tegen de kosteloze privé-mededeling van zijn werk in de familiekring. Hieruit leiden zij af dat iedere mededeling waarvoor een toegangsprijs wordt gevraagd, een publieke mededeling is, en hiervoor dus de toestemming van de auteur vereist is (Gotzen, F., «Algemene beginselen», *l.c.*, 78-79). Wat mededelingen betreft waarvoor geen toegangsprijs wordt gevraagd, wordt de opvatting verdedigd dat deze enkel dan niet publiek zijn, en daarvoor dus niet de toestemming van de auteur vereist is, wanneer zij plaatsvinden in de eigen familiekring. Het begrip «familiekring» wordt dan zeer beperkend begrepen, zij het dat hieronder ook vrienden worden verstaan die met de familie nauwe banden hebben of onderhouden (verdedigen een opvatting die in deze richting gaat: Blomme, J. (m.m.v. Hendrix, I.), «De wet van 30 juni 1994 en het auteursrecht op audiovisuele werken», *Auteurs & Media*, 1996, 19; Brison, F. en Michaux, B., «De nieuwe auteurswet», *R.W.*, 1995-96, 482 en 487; Corbet, J., «De nieuwe auteurswet: wijzigingen ten aanzien van de oude wet» (hierna verkort te citeren als «De nieuwe auteurswet»), in *Intellectuele eigendomsrechten*, Vlaams Pleitgenootschap bij de balie te Brussel (ed.), Kalmthout, Biblo, 1995, 33, nr. 38; Gotzen, F., «Algemene beginselen», *l.c.*, 79-80. Zo bijv. schrijft J. Corbet dat het begrip «familiekring» veel restrictiever is dan het begrip «privé-kring» (Corbet, J., «De nieuwe auteurswet», *l.c.*, 33, nr. 38). Ook F. Gotzen stelt dat het begrip «familiekring» restrictiever is dan het begrip «besloten gezelschap» (Gotzen, F., «Algemene beginselen», *l.c.*, 79). De restrictieve opvatting van het begrip «familiekring» wordt ook gebaseerd op het feit dat tijdens de parlementaire werkzaamheden i.v.m. de A.W. van 30 juni

1994, in de Commissie van de Justitie van de Kamer van Volksvertegenwoordigers een amendement werd verworpen dat strekte tot gelijkstelling van scholen en V.Z.W.'s met de familiekring (zie hierover: Verslag De Clercq, p. 192 en 195, alsook Corbet, J., «De nieuwe auteurswet», *l.c.*, 33, nr. 38 en Gotzen, F., «Algemene beginselen», *l.c.*, 79). Andere auteurs, waaronder wijzelf, waren evenwel op basis van een aantal argumenten van oordeel dat het «publiek mededelingsrecht» uit de A.W. van 30 juni 1994 dezelfde inhoud bezit als het «publiek op- of uitvoeringsrecht» uit de A.W. van 22 maart 1886 (zie in dit verband: Vanhees, H., «Enkele bedenkingen m.b.t. het publieke karakter van het publiek mededelingsrecht van een auteur», *IRDI*, 1997, 177). Enkele recentere arresten van het Hof van Cassatie brachten geen duidelijkheid over welke opvatting nu juist gevolgd diende te worden.

Het hierboven gepubliceerde arrest brengt in de hier geschetste problematiek nu wel enige duidelijkheid. Er moet worden vastgesteld dat het aansluit bij de opvatting van die auteurs die het publiek mededelingsrecht een ruimere inhoud geven sinds de inwerkingtreding van de A.W. van 30 juni 1994. Het arrest van 8 oktober 1999 stelt, en dit op basis van de in hun onderlinge samenhang gelezen artt. 1, § 1, vierde lid en 22, § 1, 3°, A.W., en op basis van de parlementaire voorbereiding van de A.W., dat een mededeling een publiek karakter bezit vanaf het ogenblik dat ze niet binnen de grenzen valt van de uitzondering die op beperkende wijze is omschreven in art. 22, § 1, 3°, A.W. Uit dit arrest vloeit dus voort dat de artt. 1, § 1, vierde lid en 22, § 1, 3°, A.W. in hun onderlinge samenhang moeten worden gelezen, en dat de inhoud van het publiek mededelingsrecht uit art. 1, § 1, vierde lid, A.W., en meer bepaald de vraag wat publiek is en wat niet, bepaald wordt door art. 22, § 1, 3°, A.W. Bijgevolg zijn al de mededelingen die buiten de restrictief te interpreteren uitzondering van art. 22, § 1, 3° A.W. vallen, publieke mededelingen.

Concreet brengt dit alles in de eerste plaats mee dat iedere mededeling die niet kosteloos is, een publieke mededeling is. Maar wanneer is een mededeling al dan niet kosteloos? In het hier besproken cassatiearrest is in dit verband enkel te lezen dat art. 22, § 1, 3°, A.W. in restrictieve bewoordingen is gesteld. Het begrip «kosteloos» moet dus restrictief worden geïnterpreteerd. Men kan aannemen dat een mededeling niet kosteloos is wanneer een toegangsgeld moet worden betaald om de mededeling bij te wonen of wanneer voor dit bijwonen een geldelijke tegenprestatie (vergoeding) van het publiek ontvangen wordt (in deze zin: Brison, F. en Michaux, B., *l.c.*, 487 en Ide, N. en Strowel, A., «Entre communication au public et privée: une frontière instable» (noot onder Cass., 30 januari 1998 en Cass., 11 mei 1998), *Auteurs & Media*, 1998, 228). Wanneer een voorwaarde voor het kunnen bijwonen van een mededeling de betaling van een toegangsgeld of het leveren van een andere geldelijke tegenprestatie is (bijv. het zich aansluiten bij de vereniging die de mededeling organiseert, en het als gevolg van dit aansluiten betalen van een lidgeld), dan is er dus steeds sprake van een publieke mededeling. Het is wel belangrijk te onderstrepen dat het ons inziens onbelangrijk is of het toegangsgeld of de vergoeding specifiek wordt betaald om de mededeling die zal plaatshebben, bij te wonen. Het is duidelijk dat van kosteloosheid geen sprake kan zijn wanneer men bijv. 7000 frank betaalt om een diner bij te wonen, waar-

bij de enige reden om aanwezig te zijn het ontmoeten van mogelijke zakenpartners is, en tijdens het diner een pianist hedendaagse muziek speelt. Ook onbelangrijk om te oordelen of een mededeling al dan niet kosteloos is, is of het toegangsgeld of de geldelijke tegenprestatie die men van het publiek vraagt, de kosten van de mededeling al dan niet (volledig) dekken. Door de hier verdedigde interpretatie wordt bijv. niet als publieke mededeling gekwalificeerd: een nieuwjaarsfeest waarop een kindje van de familie een nieuwjaarsbrief met een auteursrechtelijk beschermd gedicht voorleest en hiervoor een vergoeding van één of enkele familieleden ontvangt, of een familiefeestje waarop een kindje laat horen wat hij of zij de voorbije maanden in de klas reeds op een blokfluit heeft leren spelen, en achteraf met een mandje de aanwezige familieleden afaagt (in deze zin: Brison, F. en Michaux, B., *l.c.*, 487 en Ide, N. en Strowel, A., *l.c.*, 228).

Wat kosteloze mededelingen betreft, heeft het in onderlinge samenhang lezen van art. 1, § 1, vierde lid, en art. 22, § 1, 3°, A.W. tot gevolg dat alle mededelingen die buiten de familiekring plaatsvinden een publieke mededeling vormen. Het begrip «publieke mededeling» wordt hier tegenover een mededeling in de familiekring geplaatst. Maar wanneer is er nu sprake van een mededeling in de familiekring? Hierover kan men enkel in het arrest lezen dat art. 22, § 1, 3° A.W. in beperkende bewoordingen is gesteld. Het begrip «familiekring» moet dus restrictief worden geïnterpreteerd.

Men kan het begrip «familiekring» nu eng gaan opvatten en hieronder, zoals enkele auteurs verdedigen, enkel de eigen familie verstaan (eigen gezinsleden, enkel bloed- en aanverwanten), met inbegrip van vrienden die met de familie een nauwe band hebben. Door een dergelijke interpretatie gaat men evenwel ook mededelingen een publiek karakter geven, en aan de toestemming van auteurs onderwerpen, die eigenlijk geen publiek karakter bezitten. Denken we hierbij bijv. maar aan de volgende situaties: een verjaardagsfeestje waarop een veertienjarige, bij hem thuis, een vijftal klasgenoten heeft uitgenodigd; iemand die bij zijn buurman naar een muziekprogramma gaat kijken, daar zijn televisie stuk is; drie celgenoten, die zeker geen vrienden van elkaar genoemd kunnen worden, die samen in hun cel televisie kijken of naar de radio luisteren. Er moet dan ook voor worden gepleit dat, ondanks het feit dat men het begrip «familiekring» restrictief moet interpreteren, men dit begrip toch niet te eng, maar met enige realiteitszin inhoud zou geven. Naar onze mening is de opvatting van A. Strowel en N. Ide in dit verband zeer bruikbaar en zinvol. Zij stellen dat onder dit begrip niet enkel de eigen familie en de bloed- en aanverwanten moeten worden ondergebracht. Hieronder vallen volgens hen ook personen die zonder bloed- of aanverwantschap met de familie, een nauwe intieme band hebben met één van de leden ervan. De afwezigheid van een familiale band wordt hier volgens hen gecompenseerd door de aanwezigheid van een uitgesproken familiale atmosfeer tussen de personen die bij de mededeling aanwezig zijn (Ide, N. en Strowel, A., *l.c.*, 227). Wijzelf zijn er voorstander van het begrip «familiekring» nog iets ruimer op te vatten. Naar onze mening moet hieronder ook de bijeenkomst van personen worden verstaan tussen wie geen bloed- of aanverwantschap bestaat, maar tussen wie een band bestaat die, door het absoluut gesloten karakter dat hun bijeenkomst kenmerkt, kan worden gelijkgesteld met een familiale band. Door een dergelijke interpretatie zal het publiek medede-

lingsrecht enkel gelden voor mededelingen die een daadwerkelijk publiek karakter bezitten. In deze zin gaat ook een recent, nog niet gepubliceerd, cassatiearrest van 18 februari 2000. Uit de hierboven vermelde parlementaire voorbereiding blijkt wel duidelijk dat een uitvoering in scholen (voor kinderen), in V.Z.W.'s (voor de leden) en in tehuizen en instellingen voor gehandicapten (voor de mensen die er verblijven) nooit als privé-mededeling in de familiekring kan worden beschouwd. Zeker wat scholen en V.Z.W.'s betreft, zal de intieme familiale band, die ook wij vereisen, ontbreken. Wat de genoemde tehuizen en instellingen betreft, menen wij dat de wetgever hier te streng was, daar ook hier de vereiste intieme familiale band tussen de bewoners aanwezig kan zijn. Ook dit blijkt uit het recente cassatiearrest van 18 februari 2000.

De zojuist verdedigde opvatting is zeker niet strijdig met het hier besproken arrest van 8 oktober 1999. De feiten die aanleiding gaven tot deze zaak waren de volgende. Een speler van een voetbalclub huurde het clublokaal af om met de spelers van de club zijn verjaardag te vieren. Hij bracht 35 personen samen, of twee voetbalploegen van de club. Op het moment van de vaststelling van de vermeende inbreuk op het auteursrecht waren ongeveer 25 personen aanwezig. Er is niet gebleken dat niet-clubleden aanwezig waren. Het Hof meende dat de vrederechter op basis van dit alles in zijn vonnis (Vred. Lens, 2 september 1997, niet gepubliceerd) niet kon vaststellen dat de bijeenkomst geen publiek karakter bezat. In een situatie als deze kan immers moeilijk worden aangenomen dat tussen de aanwezigen een band bestaat die kan worden gelijkgesteld met een familiale band, daar hun bijeenkomst niet direct een gesloten karakter heeft.

Hendrik Vanhees
Universiteit Antwerpen en
Universiteit Gent

HOF VAN BEROEP TE GENT

17e KAMER – 19 JANUARI 1999

Voorzitter: de h. Mertens

Advocaten: mrs. Ockier en Geerinckx

Mede-eigendom – Mandeligheid – Gedwongen overname – Bezitsaanmatiging – Wetsontduiking

Het fysieke geheel dat te dezen ontstaat tussen een bestaande scheidingsmuur, het voorzetwandje van het nieuwe gebouw en de tussengevoegde unalitplaten, zorgt ervoor dat deze drie elementen een geheel vormen en er een ingebruikname ontstaat in de zin van een bezitsaanmatiging van die scheidingsmuur, met alle voordelen vandie, zoals het verzekeren van privacy, veiligheid, akoestische isolatie, bescherming tegen brand en waterinfiltratie.

Door de aldus ontstane bezitsaanmatiging heeft de eigenaar van het nieuwe gebouw de ondubbelzinnige wil uitgedrukt de mandeligheid van de scheidingsmuur te willen verwerven. Iedere andere uitlegging kan enkel worden aanzien als een po-

ging om aan de gedwongen muurovername te ontsnappen, wat overeenkomt met een poging tot wetsontduiking.

D. e.a. t/ N.V. Van der M.

De appellanten hebben tijdig en regelmatig naar de vorm hoger beroep ingesteld tegen een vonnis van de eerste kamer van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brugge van 26 juni 1996, waarbij o.m. gezegd werd voor recht dat geïntimeerde «de gemene muur» niet diende over te nemen, zodat de vordering van appellanten werd afgewezen als ongegrond.

Appellanten sub A zijn de mede-eigenaars van de residentie «S.» gelegen te K. (...). Deze residentie werd opgericht door de appellante sub B en, krachtens de basisakte van deze residentie, is deze laatste gerechtigd op de vergoedingen verschuldigd door de eigenaars van de aanpalende goederen ingevolge gedwongen aankoop van gemeen te maken muren en gevels.

Naast de residentie «S.» werd door geïntimeerde, als oprichter/promotor, de residentie «P.» gebouwd. Deze laatste heeft, volgens appellanten, bezit genomen van de scheidsmuur van de residentie «S.», palend aan de residentie «P.», maar weigert over te gaan tot de overname van de helft van de scheidsmuur.

...

Blijkens een vaststaande rechtspraak van het Hof van Cassatie is de veroordeling van een eigenaar voor het verwerven van de mandeligheid van een scheidsmuur niet naar recht verantwoord, wanneer niet blijkt dat het gebruik door die eigenaar van de scheidsmuur van zijn buurman, een *bezitsaanmatiging* of een *feitelijkheid* uitmaakt waartegen de buurman zich kan verzetten en die van die aard is dat er de ondubbelzinnige wil uit blijkt om de mandeligheid van de scheidsmuur te verwerven (cf. o.m. Cass., 23 oktober 1992, *R.W.*, 1992-93, 820). Volgens voormeld arrest van het Hof van Cassatie en vroegere rechtspraak in dezelfde zin houdt de enkele omstandigheid dat de nabuur uit het bestaan van de muur een voordeel haalt, geen zodanige bezitsaanmatiging in.

Als zodanig wordt deze zienswijze door het Hof onderschreven. De door het Hof van Cassatie in het arrest van 25 oktober 1992 beslechte casus was echter, evenmin als in de andere arresten, identiek als die welke het voorwerp uitmaakt van huidige geding: in het specifiek aangehaalde arrest ging het om het optrekken van een buitenmuur in snelbouwsteen op 4 centimeter van de scheidsmuur, zodat er tussen de beide muren een spouw ontstond, zonder dat er nochtans enige bezitsaanmatiging was in de zin zoals hierboven werd uiteengezet, terwijl te dezen een *fysiek geheel* werd totstandgebracht tussen de bestaande scheidsmuur van de residentie «S.» en het voorzetwandje van 50 mm. dikte van de residentie «P.» door tussenvoeging van unalitplaten, waardoor deze drie elementen *één geheel* vormden en er voor geïntimeerde een ingebruikname ontstond van de scheidsmuur van appellanten in de zin van een bezitsaanmatiging van deze scheidsmuur met alle voordelen vanden, zoals verzekeren van privacy, veiligheid, akoestische isolatie, bescherming tegen brand en waterinfiltratie en tegen degradatie van dit voorzetwandje in het algemeen.

Door de aldus ontstane bezitsaanmatiging heeft geïntimeerde de ondubbelzinnige wil uitgedrukt de mandeligheid van deze scheidsmuur te willen verwerven. Iedere ande-

re uitlegging druist in tegen de feitelijke gegevens van de zaak en kan enkel worden aangemerkt als een poging om aan de gedwongen muurovername te ontsnappen, wat overeenkomt met een poging tot wetsontduiking.

Het feit dat de kwestieuze scheidsmuur voor de residentie «P.» geen dragende functie zou hebben, is geen determinerend element om te besluiten dat deze muur niet gemeen dient te worden gemaakt; bepalend daartoe is enkel de bezitsaanmatiging die te dezen te genoeg van recht bewezen is (cf. *supra*).

...

NOOT – *Nogmaals over de bezitsaanmatiging nodig om tot gedwongen gemeenmaking van muren over te gaan*

Naast een appartementsgebouw langs de zeedijk wordt een nieuw gebouw opgetrokken. De muur die parallel met de zijkant van het bestaande gebouw wordt opgetrokken, is slechts vijf centimeter dik. In de ruimte tussen de nieuwe muur en de bestaande worden isolatieplaten geschoven. De mede-eigenaars van het eerste appartementsgebouw en de aannemer-bouwheer, die er in de basisakte voor zorgde dat bij een eventuele gemeenmaking van muren de vergoeding aan hem toekomt, nemen de handelwijze van hun nieuwe buur niet en vorderen de gedwongen gemeenmaking van hun muur. In eerste aanleg wordt hun vordering afgewezen, maar in hoger beroep hebben ze meer geluk: het Hof van Beroep van Gent oordeelt dat er tot gedwongen gemeenmaking van de eerst gebouwde muur moet worden overgegaan. Het Hof motiveert zijn arrest door erop te wijzen dat de manier waarop het nieuwe bouwwerk werd verwezenlijkt, ervoor zorgt dat het nieuwe bouwwerk met het bestaande metselwerk een *fysiek geheel* vormt, waardoor de eigenaars van het nieuwe werk van alle voordelen van de bestaande muur genieten, wat neerkomt op een bezitsaanmatiging.

Hoewel recent in dit tijdschrift een overzicht werd gepubliceerd van de huidige stand van rechtspraak met betrekking tot de bezitsaanmatiging bij de mandelige muur (A. Carrette, «Bezitsaanmatiging bij de mandelige muur», noot onder Vred. Kapellen, 12 juni 1996, *R.W.*, 1998-99, 129-133), is het toch nuttig nader in te gaan op dit arrest.

In eerste instantie is het natuurlijk vrij uitzonderlijk dat het hof van beroep de gelegenheid krijgt een oordeel te vellen over deze materie. Normalerweise behoort een dergelijke zaak tot de bevoegdheid van de vrederechter (art. 591 Ger.W.). Uit het arrest, dat geen eindarrest is, kan niet worden opgemaakt welke de precieze reden is voor het feit dat de betwisting over de gemeenmaking van de muur in eerste aanleg bij de rechtbank van eerste aanleg aanhangig werd gemaakt: tegenvordering (art. 563, eerste lid Ger.W.), aanhangigheid (art. 565, 2° Ger.W.),...

Daarnaast verdient het arrest enige duiding, omdat het op zijn minst opmerkelijk te noemen is dat het afwijkt van de gangbare visie inzake de beoordeling van het al dan niet voorhanden zijn van een reden om tot de gedwongen mandeligmaking over te gaan, en dit op een tijdstip waarop men vaststelt dat de meerderheid van de (vrede)rechters na enige aarzeling uiteindelijk de stelling daaromtrent van het Hof van Cassatie volgt (J. Kokelenberg, T. Van Sinay en H. Vuye, «Overzicht van rechtspraak. Zakenrecht (1989-1994)», *T.P.R.*, 1995, p. 704, nr. 172). De argumenten waarop het arrest is gebaseerd, worden hierna onderzocht.

Uit de vaste rechtspraak van het Hof van Cassatie (o.a. Cass., 2 juni 1977, *R.W.*, 1977-78, 1611, met noot L. Verreycken en *R.C.J.B.*, 1978, 440 met noot van J. Hansenne; Cass., 18 februari 1983, *T. Not.* 1983, 362; Cass., 22 februari 1985, *R.W.*, 1985-86, 2272; Cass., 22 juni 1990, *R.W.*, 1990-91, 779; Cass., 23 oktober 1992, *R.W.*, 1992-93, 820; Cass., 2 september 1994, *R.W.*, 1994-95, 948) moet men afleiden dat er tot gedwongen gemeenmaking van een muur kan worden overgegaan als de volgende drie voorwaarden vervuld zijn: 1) de buur eigent zich de muur toe of begaat een feitelijkheid die als inbezitname kan worden omschreven; 2) tegen deze toe-eigening of inbezitname kan de eigenaar van de muur zich verzetten, omdat het een miskennis van zijn eigendomsrecht inhoudt en 3) er is materieel contact noodzakelijk om van toe-eigening of bezitsaanmatiging te kunnen spreken; het loutere feit dat de muur enig voordeel biedt voor de buur, volstaat niet (*R. Derine, F. Van Neste en H. Vandenberghe, Zakenrecht, II-A, in Beginselen van Belgisch privaatrecht, V, Gent, Story-Scientia, 1984, p. 245, nr. 822, J. Kokelenberg, T. Van Sinay en H. Vuye, l.c., nr. 172, p. 704, R. Derine, H. Vandenberghe, S. Snaet en P. Vits, «Mandeligheid», in Onroerend goed in de praktijk, Antwerpen, Kluwer, 1997, I.H.3-6; H. Vandenberghe en S. Snaet, Zakenrecht. Mede-eigendom, in Beginselen van Belgisch Privaatrecht, Antwerpen, Story-Scientia, 1977, p. 342-343, nr. 143).*

Ook al wordt in het geannoteerde arrest uitdrukkelijk vermeld dat deze zienswijze van het Hof van Cassatie wordt onderschreven, toch aanvaardt het Hof van Beroep dat er tot gedwongen gemeenmaking kan worden overgegaan *zonder* dat de derde voorwaarde die het Hof van Cassatie voorschrijft, is vervuld.

In het arrest wordt bezitsaanmatiging aanvaard nadat wordt vastgesteld dat de constructie met de voorzetwand en de isolatieplaten ervoor zorgt dat het nieuwe gebouw alle voordelen haalt uit het bestaan van de oudere muur, zoals het verzekeren van privacy, veiligheid, akoestische isolatie, bescherming tegen brand en waterinfiltratie, waardoor deze één geheel vormt met de bestaande muur. Met andere woorden: uit het feit voordeel te halen uit de bestaande muur, wordt de aanwezigheid van een bezitsaanmatiging afgeleid, zonder dat enig materieel contact tussen beide bouwwerken werd vastgesteld.

Blijkbaar beseft het Hof van Beroep wel dat de stelling die zijn arrest volgt, niet overduidelijk binnen de krijtlijnen valt die het Hof van Cassatie uittekende. In het arrest wordt immers eerst geponeerd dat de leer van het Hof van Cassatie wordt onderschreven, om vervolgens te stellen dat de feitelijke situatie waarover het Hof te Gent diende te oordelen, grondig afwijkt van de gevallen die aan de beoordeling van het Hof van Cassatie werden voorgelegd wat de afstand tussen beide bouwwerken betreft.

Het klopt inderdaad dat het in het cassatiearrest van 1992 gaat om constructies waartussen een vrije ruimte van vier centimeter werd gelaten. Maar in het geschil dat aanleiding gaf tot het arrest van 1990 bestond er slechts een opening van anderhalve centimeter tussen de muren. Een feitelijke toestand die dus sterk gelijkt op de voorliggende. De grootte van de ruimte tussen de muren rechtvaardigt dus geen afwijking of bijsturing van de cassatierechtspraak terzake.

In het Gentse arrest wordt er voorts op gewezen dat de nieuwe muur wel zeer dun is (vijf centimeter). De muren waarover het ging in de hierboven vermelde cassatiearres-

ten waren alle ten minste driemaal dikker, maar dat is een vaststelling die in het licht van de bestaande cassatierechtspraak evenmin relevant is. Ook ingeval het om dikkere muren ging die op geringe afstand van de bestaande muren werden opgetrokken, werd steeds vastgesteld dat de nieuwe muren niet op zichzelf konden bestaan en voordeel haalden uit de aanwezigheid van de oudere muur. Toch worden de kleine afstand tussen beide muren en het feit dat de nieuwe buitenmuur niet op zichzelf kan bestaan, door het Gentse hof aangegrepen om tot bezitsaanmatiging te besluiten.

De zienswijze van het Hof van Beroep van Gent is duidelijk gebaseerd op de visie van ir. H. Declercq, uiteengezet in *De gemene muur* (Brugge, Die Keure, 1998, 26-37). De inbezitname zou, aldus deze auteur, moeten blijken uit het gebruik van de typische en noodzakelijke eigenschappen van de eerst gebouwde scheidsmuur op het gebied van privacy, veiligheid, akoestische isolatie, bescherming tegen brand en waterinfiltratie. Is er van een dergelijk gebruik sprake, dan vormen de nieuwe en de bestaande muur volgens Declercq één fysiek geheel, waardoor er een inbezitname van de scheidsmuur plaatsvindt. Als bijkomend argument wordt ook telkens het feit naar voren geschoven dat de nieuwe muur niet zonder de eerstgebouwde muur kan bestaan.

Deze visie is m.i. niet in overeenstemming met de derde voorwaarde die het Hof van Cassatie naar voor schuift (zie ook G. Debersaques in zijn bespreking van het voornoemde boek in *T.R.O.S.*, 1998, 604). Het is duidelijk dat in een dergelijk geval meer dan «enig voordeel» wordt gehaald uit de bestaande muur, maar daardoor is nog niet noodzakelijk sprake van materieel contact met die muur, zoals de vaste rechtspraak van het Hof van Cassatie het nochtans vereist.

Er is nog een andere reden waarom het standpunt van ir. Declercq en het Hof van Beroep in het raam van de bestaande rechtspraak niet kan worden gevolgd. Inbezitname onderstelt naast een materieel ook een moreel element: de wil tot het gemeen maken van de muur (art. 661 B.W.; Cass., 19 februari 1983, *l.c.*; D. Stavaux, noot onder Cass., 19 februari 1983, *T.Aann.*, 1986, 101; P. Coppens, noot onder Vred. Ukkel, 18 november 1986, *R.R.D.*, 1987, 277). Dit verklaart waarom men zich aan de gedwongen gemeenmaking kan onttrekken door de werken te verwijderen die men op zo'n wijze optrok dat men er een vermoede wil tot gemeenmaking uit kan afleiden (*J. Kokelenberg, T. Van Sinay en H. Vuye, l.c.*, 172, p. 708). In de gepubliceerde rechtspraak zijn voorbeelden van uitspraken terug te vinden die tot gedwongen gemeenmaking beslissen nadat werd vastgesteld dat de buur, die voor de keuze werd geplaatst een einde te maken aan zijn onrechtmatig geacht optreden, daartoe niet bereid werd gevonden (Cass., 2 september 1994, *l.c.*, Vred. Fexhe-Slins 24 juni 1991, *J.L.M.B.*, 1992, 316 met noot van A. Tukinsky; Vred. Hoei, 12 juli 1990, *J.T.*, 1990, 612; zie ook P. Coppens, *l.c.*, 277). Het feit dat de nieuwe bouwer een beroep doet op moderne bouwtechnieken om ervoor te zorgen dat zijn muur de bestaande muur niet raakt, noch erop steunt, om aldus een betere geluids- en warmte-isolatie te verkrijgen dan het geval zou zijn bij materieel contact en bij de constructie zodanig ontwerpt dat de betrokken zijmuur geen draagmuur is, wijst er o.i. duidelijk op dat hij niet de wil heeft om tot gemeenmaking over te gaan.

Om de stelling van inbezitname zonder materieel contact kracht bij te zetten, vermeldt het Gentse arrest tot slot dat aanvaard moet worden dat de wil tot gemeenmaking ondub-

belzinnig aanwezig is, omdat iedere andere uitleg enkel kan worden beschouwd als een poging tot *wetsontduiking*. Wetsontduiking wordt doorgaans gedefinieerd als een handeling die door toepassing te maken van een geoorloofde rechtstechniek een toestand in het leven roept die, wat de praktische gevolgen betreft, volkomen gelijk is aan die welke door een ander dwingend wetsvoorschrift wordt verboden (H. Matthys, «Wetsontduiking», *R.W.*, 1955-56, 108; W. Van Gerven, *Algemeen deel*, in *Beginselen van Belgisch privaatrecht*, nr. 74; E. Dirix en R. Decorte, *Zekerheidsrecht*, in *Beginselen van Belgisch Privaatrecht*, Antwerpen, Story-Scientia, 1996, p. 216, nr. 367).

Zijn de toepassingsvoorwaarden voor wetsontduiking in deze casus wel vervuld? In eerste instantie doet de tweede bouwverwettelijk geen beroep op een geoorloofde rechtstechniek, maar wel op een moderne *bouwtechniek* om aldus een betere geluids- en andere isolatie te verkrijgen.

Voorts roept men hier m.i. geen toestand in het leven die door een dwingend wetsvoorschrift wordt verboden. Art. 661 B.W., waarop de gemeenmaking van muren is gebaseerd, biedt iedere eigenaar van een erf dat paalt aan een muur *het recht* om die muur geheel of gedeeltelijk gemeen te maken, mits hij een vergoeding betaalt. Men kan dit bezwaarlijk beschouwen als een dwingende wetsbepaling: men *kan* de gemeenmaking vragen.

Rechtspraak en rechtsleer leiden uit voornoemd artikel af dat wie zich aan een bezitsaanmatiging bezondigt zonder voorafgaande vergoeding en niet bereid is om de bezitsaanmatiging te staken, duidelijk de wil heeft geuit om van de mogelijkheid tot gemeenmaking gebruik te maken en daarvoor dan de vergoeding moet betalen waarvan in art. 661 B.W. sprake is. Men miskent immers het eigendomsrecht van de buur die als eerste bouwde.

De dwingende bepaling – het vergoeden van de helft van de waarde van de muur en van de grond waarop die staat – geldt dus enkel voor wie de wil heeft om tot gemeenmaking over te gaan, hetzij omdat hij die wil rechtstreeks uit, hetzij omdat hij die wil toont via het plegen van een bezitsaanmatiging. Zolang men dus zorgt dat er geen sprake is van een bezitsaanmatiging zoals gedefinieerd door het Hof van Cassatie, schendt men o.i. art. 661 B.W. niet.

Tot slot zal hier pas sprake zijn van wetsontduiking als men het eigendomsrecht van de buur aantast en men zich zou verschuilen achter een *ander* wetsvoorschrift om aan de gebruikelijke vergoeding te ontsnappen. In voorliggende casus wordt dit eigendomsrecht echter niet aangetast. De tweede bouwverwijst hier niet naar een wettekst waarmee de verrichtte handeling in overeenstemming is om het doel van een *ander* dwingend wettelijk voorschrift te verijdelen (J. Kokelenberg, «Fiduciaire eigendom tot zekerheid», in H. Vuye (ed.), *Eigendom*, Brugge, Die Keure, 1996, nr. 20, p. 75), maar beroept zich integendeel op *hetzelfde* voorschrift.

Het is natuurlijk niet prettig voor de eigenaar van de eerstgebouwde muur om te merken dat hij de kosten voor zijn zwaardere buitenmuur niet voor een deel kan verhalen op de eigenaar van de nieuw opgetrokken, veel dunnere en dus goedkopere muur. Maar de wijze waarop aan de gedwongen gemeenmaking van muren in rechtspraak en rechtsleer gestalte werd gegeven, vertrekkende van art. 661 B.W., dat enkel de gedwongen gemeenmaking op verzoek van de nieuwe bouwverwettelijk, *staat niet toe ervan uit te gaan dat men als eerste bouwverwettelijk het recht heeft op een gedwongen ge-*

meenmaking vanaf het ogenblik waarop de buur op zijn perceel eveneens een muur optrekt. Bouwt de buur op zodanige wijze dat de voorwaarden voor gemeenmaking, voorgeschreven door het Hof van Cassatie op basis van de artikelen uit het Burgerlijk Wetboek die de mandelige muur aangaan, niet vervuld zijn, dan is er geen sprake van een schending van enig recht en hoeft men zich er niet over te beklagen dat men geen tussenkomst in de kosten verkrijgt.

Ann Carette

Deeltijds docent Universiteit Antwerpen (U.I.A.).

BURGERLIJKE RECHTBANK TE ANTWERPEN

3e KAMER – 21 JUNI 1999

Beslagrechter: de h. Franck

Advocaten: mrs. Hendrickx en De Ridder

Beslag en executie – Beslag op onroerend goed – Onderhandse verkoop – Belang van partijen – Mogelijkheid om als verkrijger de persoon aan te duiden die aan de schuldenaar het gebruik van zijn woning laat – Beoordeling

De beslagrechter dient na te gaan of de partijen gebaat zijn bij een verkoop uit de hand van de in beslag genomen onroerende goederen. Het belang om een zo hoog mogelijk bod te krijgen kan tot gevolg hebben dat het niet opportuun is om gebruik te maken van art. 1580bis, tweede lid, Ger.W. dat het mogelijk maakt te bepalen dat als verkrijger de persoon wordt aangeduid die aan de schuldenaar het gebruik van zijn woning laat.

Van G. en F. t/ N.V. A.S.L.K.-Bank

Overwegende dat blijkens de door partijen neergelegde stukken gerechtsdeurwaarder De Belder in opdracht van de N.V. A.S.L.K.-Bank bij exploitatie van 29 januari 1999, krachtens verschillende authentieke akten verleden voor notaris De Sadeleer te Brecht, is overgegaan tot het leggen van een uitvoerend beslag op de onroerende goederen (woning, stallingen en grond) van E. Van G. en C. F., gelegen te Sint-Lenaarts, gemeente Brecht, dit ter delging van een schuld in hoofdsom te begroten op 17.735.642 frank;

Overwegende dat E. Van G. en C.F. bij hun verzoekschrift van 5 februari 1999 binnen de bij art. 1568, 4°, Ger.W. op straffe van onontvankelijkheid voorgeschreven termijn van acht dagen die volgen op de betekening van het exploitatie van beslaglegging van 29 januari 1999 een op 4 februari 1999 geschreven bod hebben aangebracht uitgaande van de heer A.;

Overwegende dat de heer A. aanbiedt om het volledige onroerend goed van V. G. - F. («de globaliteit van het bedrijf») uit de hand aan te kopen voor de prijs van 10.000.000 frank («8.000.000 frank voor de onroerende goederen onder registratierecht en 2.000.000 frank voor de roerende goederen, zijnde inrichting onder het stelsel B.T.W.»), maar onder de opschortende voorwaarde van het verkrijgen van een exploitatievergunning voor minimum 300 mestkalveren en

19.500 mestkippen en met het aanbod dat de woning aan de heer en mevrouw Van G.-F. zou worden verhuurd voor een jaarlijkse huurprijs van 180.000 frank, en dit voor een minimumperiode van negen jaar;

Overwegende dat de N.V. A.S.L.K.-Bank aanvoert op 1 maart 1999 respectievelijk 3 maart 1999 biedingen ontvangen te hebben van E. R. wonende te Sint-Lenaarts, en van de N.V. A., met maatschappelijke zetel te Brasschaat, om het hele voormeld onroerend goed uit de hand aan te kopen voor 14.100.000 frank respectievelijk 14.200.000 frank;

Overwegende dat de N.V. A.S.L.K.-Bank bij verzoekschrift van 7 mei 1999, conform art. 1580 Ger.W. verzocht om een notaris aan te stellen om over te gaan tot de verkoop en de toewijzing van voormeld in beslag genomen onroerend goed;

Overwegende dat het in het belang van alle betrokken partijen is om voormelde onroerende goederen te kunnen verkopen aan een maximumprijs;

Overwegende dat, rekening houdende met de door E. R. en de N.V. A. gedane biedingen en ook rekening houdende met de hoegrootheid van het nog door de heer en mevrouw Van G.-F. aan de N.V. A.S.L.K.Bank verschuldigde bedrag, dient aanvaard dat het door de heer A. gedane bod van 10.000.000 frank, zelfs met inachtneming van de belofte om het woonhuis aan de heer en mevrouw Van G.-F. te verhuren, ruim onvoldoende is, te meer daar dit aanbod wordt gedaan onder de opschortende voorwaarde van het verkrijgen van een exploitatievergunning;

Overwegende dat zowel uit door de N.V. A.S.L.K.-Bank voorgebrachte stukken als uit het verslag uitgaande van de N.V. Landbouwkantoor van de ASLK van 14 april 1998 blijkt dat de in beslag genomen woning en stallingen tezamen één landbouwbedrijf uitmaken;

Overwegende dat het in die omstandigheden – en dit met het oogmerk om (ook in het belang van de beslagenen) een zo hoog mogelijk bod te krijgen – het niet opportuun lijkt om gebruik te maken van de in art. 1580bis, tweede lid, Ger.W. bepaalde mogelijkheid om «als verkrijger de persoon aan te duiden die aan de schuldenaar het gebruik van de woning laat»;

Overwegende echter dat de twee door de N.V. A.S.L.K.-Bank aangebrachte biedingen het waarschijnlijk maken dat de verschillende partijen gebaat zouden kunnen zijn met een verkoop uit de hand van de beslagen onroerende goederen;

Overwegende dat blijkens het voorgebracht hypothecair getuigschrift er geen andere hypothecaire schuldeisers zijn;

Overwegende dat het dan ook wenselijk blijkt om een notaris aan te stellen die binnen vier maanden na het terhandstellen van onze beschikking (cfr. art. 1581 Ger.W.) overgaat tot het verlijden van een verkoop uit de hand van het gehele bij proces-verbaal van 29 januari 1999 uitvoerend in beslag genomen onroerend goed aan een prijs die minimum de op 29 januari 1999 door beslagene aan de N.V. A.S.L.K.-Bank begrote som van 17.735.642 frank dient te bedragen;

Overwegende dat conform art. 1580quater Ger.W. de zaak ingeschreven blijft op de rol tot het verlijden van de notariële akte teneinde ons, bij het niet-plaatsvinden van de verkoop uit de hand, de gelegenheid te geven om de notaris te gelasten met de veiling van de goederen en met de verrichtingen van rangregeling.

NOOT – Zie C. Engels, «De verkoop uit de hand van de in uitvoerend beslag genomen onroerende goederen», *R.W.*, 1998-99, 1443-1452.

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE HASSELT

4e KAMER – 14 SEPTEMBER 1999

Voorzitter: de h. Beerten

Rechters in handelszaken: de hh. Swartele en De Preter

Advocaten: mrs. Dalen loco Huyghe en Van Dijk loco Houben

Factuur – Factuur geadresseerd aan derde – Gevolgen – Creditnota verzonden aan oorspronkelijke wederpartij – Novatie

Het adresseren van een factuur aan een derde heeft in de regel niet tot gevolg dat de oorspronkelijke schuldenaar wordt bevrijd. Een novatie mag worden aangenomen wanneer de schuldeiser een creditnota stuurde naar zijn oorspronkelijke debiteur

Vennootschap naar Italiaans recht A.D.L. t/ N.V. H.

Op 1 maart 1997 bestelde verweerster via een bestelbon, ondertekend door de B.V. V., bij aanlegster een partij goederen voor een bedrag van 15.237.320 lire.

Bij faxbericht van 5 maart 1997 meldde de B.V. V. aan aanlegster dat de op 1 maart 1997 bestelde goederen aan haar (V.) dienden te worden geleverd, terwijl de factuur aan verweerster moest worden verzonden.

Op 20 mei 1997 factureerde aanlegster de bewuste goederen aan verweerster.

Bij faxbericht van 23 juni 1997, gericht aan aanlegster, vroeg de B.V. V., en dit in tegenstelling met de inhoud van het faxbericht van 5 maart 1997, dat de geleverde goederen aan V. zouden worden gefactureerd.

Op 7 juli 1997 stelde aanlegster een creditnota op ten voordele van verweerster voor het factuurbedrag van 15.237.320 Lire. Gelijktijdig verzond aanlegster aan de B.V. V. een factuur voor het bedrag van 15.237.320 lire.

...

Verweerster stelt dat zij niet tot betaling van de factuur ten bedrage van 15.237.30 lire gehouden is, omdat deze werd gecrediteerd.

Een factuur, en ook een creditnota, levert het bewijs op tegen diegenen die ze heeft uitgeschreven. In die zin moet worden besloten dat, wanneer men een creditnota stuurt aan diegene die men vroeger een factuur heeft gestuurd, men de debiteur heeft willen ontslaan van zijn verplichtingen tot betaling van de gecrediteerde factuur.

Er wordt niet snel aangenomen dat wanneer een factuur op naam van een derde wordt gesteld en deze derde de factuur aanvaardt, de oorspronkelijke contractant bevrijd is. M.a.w. de rechtspraak is niet vlug geneigd om novatie te aanvaarden (E. Dirix en G. Ballon, *De factuur*, in *A.P.R.*, nr. 313).

De situatie is echter anders wanneer, zoals *in casu* aan de oorspronkelijke debiteur een creditnota wordt verstuurd (E. Dirix en G. Ballon, *o.c.*, nr. 314, verwijzend naar Kantongerecht Almelo, 4 augustus 1983, *N.J.*, 1984, nr. 625). In een

dergelijk geval moet worden aangenomen dat de schuldeiser de oorspronkelijke debiteur van zijn verbintenissen heeft ontslaan en hij de derde in plaats van de aanvankelijke schuldenaar heeft aanvaard.

Verweerster is dan ook niet tot betaling van de factuur ten bedrage van 15.237.320 lire gehouden.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE BRUSSEL

26ste KAMER – 6 OKTOBER 1999

Rechter: de h. Gosseye

Advocaten: mrs. Tallon loco Van Gerven en Vannooten loco Van Vaerenbergh

Grondwet – Grondrechten – Taalgebruik – Verzet met geweldadige druk – Onrechtmatige daad – Schadeherstel

Wie zich met geweldadige druk verzet tegen het vrij taalgebruik, veroorzaakt schade door ongeoorloofde intimidatie. Dit is een in de gegeven omstandigheden ondemocratisch te noemen fout, die een minstens morele schade veroorzaakt, die wordt vergoed door de toekenning van een schadevergoeding van één frank en door de publicatie van het vonnis in de Nederlandstalige dagbladpers, op kosten van de aansprakelijken.

V.Z.W. A. t/ M., De R. e.a.

Overwegende dat na tussenvonnis en het neerleggen van de opgevraagde bescheiden, eiseres subsidiair een provisionele veroordeling vraagt van verweerders om haar te betalen de som van 200.000 frank en mits verder een gerechtelijk deskundig onderzoek wordt bevolen om een advies te geven omtrent de omvang van haar schade ingevolge de agressieve manifestaties die zij aan verweerders ten laste legt en die een normaal verloop van haar culturele activiteiten hebben belet; dat zij in hoofddeorde volhardt in haar initiële vordering;

Overwegende dat verweerders bij hun standpunt blijven en thans in aanvullende conclusies nog menen te mogen stellen dat ondanks hun manifestaties, eiseres een positieve geldelijke balans kan voorleggen, zodat eiseres in plaats van nadeel, voordeel had bij het manifesteren, eiseres derhalve hoe dan ook geen schade bewijst, zodat haar vordering geheel is af te wijzen, aldus verweerders;

Overwegende dat eiseres aanvoert dat, zo zij over overheidssubsidies beschikt, deze losstaan van de in onderhavig geschil ter discussie liggende voorstellingen; dat het tegendeel niet voorligt; dat zij blijft aanvoeren dat ingevolge de geweldadige acties van verweerders zij genoodzaakt werd om 1) voor het seizoen 1994-95 zowel in Gent als in Antwerpen de voorstellingen te staken met vermindering van de ontvangsten voor gevolg; 2) zij in het seizoen 1997-98 ook mede onder deze voornoemde druk is overgegaan tot de ondertiteling in het Nederlands van de films, wat bijkomende kosten tot gevolg had;

Overwegende dat het geheel van feitelikheden, zoals zij werden voorgelegd aan de rechtbank, aantoonde dat eiseres zich steeds aan haar sociaal statutair doel heeft gehouden en daarvan niet is afgeweken door in de marge activiteiten

te organiseren ten nadele van de Vlaamse Culturele Gemeenschap; dat het feit dat zij dit aanvankelijk uitsluitend in de Franse taal deed, zonder daarbij een simultane vertaling, in geschriften of in gesproken woord te verzekeren, geen wetsovertreding vormt, aangezien het gebruik van de hier te lande gesproken en geschreven talen vrij is en niet kan worden geregeld en of afgedwongen dan door de wet en alleen voor handelingen van het openbaar gezag en voor gerechtszaken; dat met betrekking tot de door verweerders aangevallen manifestaties van eiseres niet wordt aangetoond dat deze volgens de wet niet uitsluitend vermochten te gebeuren in de Franse taal zonder toegevoegde vertaling in het Nederlands;

Overwegende dat de verdere bijgebrachte gegevens aantonen dat verweerders zich enigszins gewelddadig hebben verzet tegen het benutten van voormedschreven door de hier te lande bij wet geregelde vrijheid van uitdrukking in de taal naar keuze van eiseres, door zich te verenigen en de te beletten en om zo nodig met druk en geweld mede het gebruik door eiseres van de Nederlandse taal af te dwingen en aldus in alle omstandigheden, zelfs te dezen bij wet verboden handelingen te gaan stellen om eiseres te verplichten uitsluitend de Nederlandse taal te benutten, en zo zij dit niet deed, haar met alle middelen terug te dringen, zelfs met geweld, zoals de strafrechtelijke dossiers aantonen en in het bijzonder het neergelegde strafvonnis;

Overwegende dat eiseres aldus diende af te zien te Gent op 18 oktober 1994 van de door haar geplande filmvoorstelling, omdat de zaal daartoe gewelddadig ingenomen en bezet werd door militanten van het TAK en VVB onder leiding van de eerste twee verweerders;

Overwegende dat de verder voorliggende feitelikheden aantonen dat in de loop van de eerste helft van 1995 ondanks manifestaties van dezelfde aard voornoemde eiseres er toch in slaagde van zes culturele voorstellingen te Gent te houden tijdens welke zoals aangetoond een toeschouwer gewond werd; dat ook een voorstelling in het Paleis van Schone Kunsten te Brussel werd gestoord; dat in de tweede helft van 1995 door de raad van beheer van eiseres, zoals blijkt uit haar proces-verbaal van 23 oktober 1995, de voordrachten van Exploration du Monde te Gent werden opgeschort, en dat er op 5 oktober 1995 door verweerders ook nog op straat werd gemanifesteerd te Kortrijk tegen de voorstelling van «Mississippi»; dat uit de verslagen van 1996 en 1997 blijkt dat eiseres teneinde verder verzet op te vangen of te voorkomen, tot het besluit kwam haar voorstellingen gepland te Kortrijk en Moeskroen te laten doorgaan en na raadpleging van de bevoegde minister van de Nederlandse Cultuur anderzijds besliste haar voorstellingen met een vertaling in het Nederlands te verzekeren en tevens haar publiciteit in het Nederlands te laten drukken, wat tot gevolg had dat verweerders geen manifestaties meer hebben georganiseerd tegen eiseres;

Overwegende dat voorts uit de standpunten van de raad van beheer van eiseres valt af te leiden dat men vanaf oktober 1997 naar de toekomst toe alleen nog in eigen beheer de voorstellingen van Exploration du Monde wat het Vlaamse landsgedeelte betreft in Gent en Antwerpen zou organiseren, terwijl voor de rest van de andere grote steden in Vlaanderen dit cultureel programma zou worden verkocht; dat einde 1997, na studie van de resultaten van voornoemd programma, er door de raad van beheer van eiseres werd be-

sloten dit programma te Brussel en te Antwerpen af te schaffen, en wat Gent betreft, dat positieve resultaten in het vooruitzicht stelden de activiteiten in eigen beheer te laten doorgaan; dat eiseres voor 1998 een soortgelijke beslissing nam;

Overwegende dat het debat voorts heeft uitgewezen, en zoals de neergelegde bijkomende bescheiden aantonen, dat eiseres noch effectieve schade aan haar persoonlijk onroerende en/of roerende eigendom en of bezit aantoonde, noch een noemenswaardige materiële schade als gevolg van een uitzonderlijk verlies aan inkomsten rechtstreeks en alleen te wijten aan de door verweerders georganiseerde manifestaties, vooral te Gent dan zoals voornoemd, en die een negatieve weerslag zouden hebben gehad op de middelen van eiseres om haar sociaal doel te kunnen realiseren; dat dit in geen geval blijkt uit de inhoud van de verslagen van de raad van beheer van eiseres tijdens de referentieperiode voornoemd, noch uit de voorgelegde resultaten van inkomsten van de Wereldcamera in Vlaanderen, die trouwens voor het seizoen 1993-94 te Gent een batig saldo en geen verlies aantoonde; dat hetzelfde kan worden opgemerkt wat Gent betreft, waar eiseres ondanks ordeverstoringen in 1994-95 een batig saldo boekt van 159.536 frank, zodat het gevraagde boekhoudkundig onderzoek is af te wijzen;

Overwegende dat dit alles niet wegneemt dat verweerders vrij te pleiten zijn van niet correct en foutief gedrag, omdat zij, door zich met gewelddadige druk te verzetten tegen het vrij taalgebruik door eiseres gehanteerd en zelfs door de wet gegarandeerd binnen de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest, aldus aan eiseres door ongeoorloofde intimidatie schade hebben veroorzaakt die gegeven het bovenstaande enkel van morele aard kan zijn; dat dit dient te worden vergoed met de toekenning van een schadevergoeding geraamd *ex aequo et bono* op 1 frank; dat het in die zin geen twijfel lijdt dat eiseres principieel schade heeft geleden veroorzaakt door de fout van verweerders van wie de handelwijze in de voornoemde omstandigheden ondemocratisch te noemen is;

Overwegende dat in deze optiek voornoemde vergoeding ook nog dient te worden aangevuld door de publicatie van onderhavig vonnis zoals aanvankelijk bijkomend gevorderd door eiseres, maar dan beperkt tot de Nederlandstalige dagbladen en op kosten van verweerders;

...

EUROPESE RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Coördinator: Johan Meeusen

Hof van Justitie 16 september 1999

Sociale politiek – Gelijke behandeling van mannen en vrouwen – Beloning – Zwangerschapsverlof

Het gebeurt wel vaker dat personen zich beroepen op een antidiscriminatiemaatregel die niet voor hen is bestemd. Deze zaak illustreert dit treffend.

Een collectieve arbeidsovereenkomst gesloten in de schoot van de Franse firma Renault voorziet o.a. in de toekenning

van een eenmalige premie van 7.500 FF aan vrouwen die zwangerschapsverlof opnemen. Daarnaast ontvangen zij tijdens hun afwezigheid hun volledige nettobezoldiging, verminderd met de door de sociale zekerheid betaalde dagvergoedingen. Een aantal mannelijke werknemers meent evenwel dat een verschillende behandeling i.v.m. zwangerschap alleen kan worden gerechtvaardigd wanneer er een verband bestaat met de fysiologische bijzonderheden van het geslacht. Het baren van een kind is uiteraard alleen een zaak van de vrouw, maar de geboorte is – volgens de verzoekers – een sociale gebeurtenis die het hele gezin aangaat. De vader mag dan ook niet van een toelage worden uitgesloten.

De denkfout die hier werd gemaakt, is waarschijnlijk een gevolg van een verkeerde interpretatie van art. 2, derde lid, richtlijn 76/207. Dit artikel stelt dat de bepalingen m.b.t. de bescherming van de vrouw, met name wat zwangerschap en moederschap betreft, niet als een schending van het gelijkheidsbeginsel moeten worden beschouwd. Er staat evenwel *niet* dat een maatregel ten voordele van een zwangere vrouw alleen maar een beschermend karakter mag hebben.

Het Hof laat de verenigbaarheid van de toelage met art. 119 EG-Verdrag (art. 117-120 EG-Verdrag zijn vervangen door art. 136-143 EG) afhangen van de vraag of de vrouwelijke werknemers zich ten aanzien van de toelage in een situatie bevinden die vergelijkbaar is met die van hun mannelijke collega's. Dat is volgens Renault niet het geval. De afwezigheid wegens zwangerschap heeft voor de werknemers immers een aantal nadelige gevolgen op professioneel vlak. Zo komt de vrouw tijdens het zwangerschapsverlof niet in aanmerking voor bevordering; de duur van de beroepservaring die zij kan laten gelden, wordt verminderd met de duur van de afwezigheid; zij kan geen aanspraak maken op prestatiegebonden loonsverhogingen enz.

Het Hof besluit dat het beginsel van gelijke beloning zich niet verzet tegen de betaling van een forfaitaire toelage uitlopend op vrouwelijke werknemers die met zwangerschapsverlof gaan, wanneer het uitgekeerde bedrag bedoeld is ter compensatie van bepaalde nadelen die deze werknemers ondervinden ten gevolge van hun afwezigheid.

Deze casus roept vooral de vraag op of het wenselijk is om geslachtsdiscriminatie te compenseren met «herstelbetalingen». Een premiestelsel heeft als nadeel dat de vergoedingen in de regel een louter symbolisch karakter hebben. En hoe hoog mag de tegemoetkoming zijn alvorens ze als discriminatoir kan worden aangemerkt? Daarenboven is het al te gemakkelijk om een discriminatoire toestand te laten bestaan en de overtreding van het gelijkheidsbeginsel af te kopen. Is het feit dat bv. een vrouw niet in aanmerking komt voor bevordering tijdens haar zwangerschapsverlof niet in strijd met art. 2 richtlijn 76/207 (vgl. H.v.J., 30 april 1998, nr. C-136/95, CNAVTS t/ Thibault, R.W., 1998-99, 1086)? Moet Renault de nadelen die vrouwen ondervinden door hun zwangerschap niet structureel wegwerken? Stof voor een volgende rechtszaak?

(Vijfde kamer – Zaak C-218/98 – Abdoulaye e.a. t/ Régie nationale des usines Renault)

Patrick Humblet

Hof van Justitie 21 september 1999*Vrijheid van vestiging – Vaste inrichting – Discriminatie*

In dit arrest heeft het Hof van Justitie zich andermaal uitgesproken over de draagwijdte van de in art. 52 EG-Verdrag (thans, na wijziging, art. 43 EG) gewaarborgde vrijheid van vestiging *in fiscalibus*, en meer bepaald over de fiscale discriminatie in Duitsland van een vaste inrichting van een vennootschap die werd opgericht naar het recht van een andere lidstaat.

De relevante feiten die aan dit arrest zijn voorafgegaan, kunnen als volgt worden samengevat. Een in Frankrijk gevestigde vennootschap (S.A. Saint-Gobain) is in Duitsland beroepsmatig actief en oefent aldaar werkzaamheden uit door middel van een bijkantoor. Dit bijkantoor wordt in Duitsland voor fiscale doeleinden behandeld als een vaste inrichting van de Franse onderneming (hierna de «Duitse vaste inrichting» genoemd). Overeenkomstig de Duitse belastingreglementering is S.A. Saint-Gobain in Duitsland enkel onderworpen aan een beperkte belastingplicht: zij wordt uitsluitend belast over de winsten die in Duitsland door middel van de vaste inrichting worden gerealiseerd, alsmede op de waarde van de in deze inrichting aangehouden actiefbestanddelen (*i.e.* een vorm van vermogensbelasting, o.m. op aandelenparticipaties).

Belangrijk is dat de Duitse vaste inrichting in de loop van het betrokken belastbaar tijdperk rechtstreeks participaties had in drie verschillende vennootschappen, namelijk in (a) een Amerikaanse vennootschap, (b) een Duitse vennootschap die op haar beurt deelnemingen bezat in een Zwitserse en Oostenrijkse sub-dochtervennootschap en (c) een andere Duitse vennootschap die een deelneming bezat in een Italiaanse sub-dochtervennootschap. Voorts dient te worden gesignaleerd dat tussen de Duitse vaste inrichting en de sub (b) en (c) genoemde vennootschappen een overeenkomst bestond – een zgn. *Organvertrag* – waardoor zij fiscaal als één enkele entiteit werden aangemerkt. Een en ander had tot gevolg dat de resultaten van de sub (b) en (c) genoemde vennootschappen rechtstreeks aan de Duitse vaste inrichting werden toegerekend (een vorm van fiscale consolidatie).

Het geschil ontstond toen S.A. Saint-Gobain de Duitse belastingadministratie verzocht haar bepaalde belastingvoordelen te verlenen terzake van de dividenden die de Duitse vaste inrichting had ontvangen (hetzij rechtstreeks van de Amerikaanse vennootschap, hetzij onrechtstreeks ingevolge het hierboven vermelde *Organvertrag*) alsook terzake van de participaties waaruit deze dividenden voortvloeiden. Concreet ging het om de toepassing van de maatregelen tot vermindering of matiging van internationale dubbele belasting, en meer bepaald om de toepassing van enerzijds de deelnemingsvrijstelling opgenomen in het dubbelbelastingverdrag tussen Duitsland en respectievelijk de Verenigde Staten en Zwitserland en anderzijds het stelsel van onrechtstreeks belastingkrediet bepaald in het Duits intern belastingrecht. Daarnaast maakte de Duitse vaste inrichting m.b.t. haar participatie in de Amerikaanse vennootschap ook aanspraak op een vrijstelling van de op deze participatie verschuldigde vermogensbelasting.

De Duitse belastingadministratie weigerde voornoemde belastingvoordelen evenwel te verlenen, aangezien deze

krachtens de toenmalige wetgeving enkel golden voor ondernemingen die in Duitsland onderworpen zijn aan een onbeperkte belastingplicht. Hierop werd door de Duitse vaste inrichting een beroep ingesteld voor het *Finanzgericht* van Keulen, dat op zijn beurt een prejudiciële vraag stelde aan het Hof van Justitie omtrent de verenigbaarheid van de desbetreffende Duitse belastingregels met het Europese recht.

Met zijn vraag wenste het *Finanzgericht* te weten of art. 52 EG-Verdrag (thans, na wijziging, art. 43 EG) *juncto* art. 58 EG-Verdrag (thans art. 48 EG) zich ertegen verzet dat een vaste inrichting in Duitsland van een in een andere lidstaat gevestigde vennootschap wordt uitgesloten van hetzij in een dubbelbelastingverdrag met een derde land, hetzij in de Duitse belastingwetgeving bepaalde vrijstellingen en aftrekken terzake van dividenden en participaties die de vaste inrichting verkrijgt van of aanhoudt in niet in Duitsland gevestigde vennootschappen.

Overeenkomstig de Duitse wetgeving verleent Duitsland de genoemde belastingvrijstellingen en aftrekken enkel aan vennootschappen die aldaar zijn onderworpen aan een onbeperkte belastingplicht. Hiervoor komen enkel de vennootschappen in aanmerking die ingezetenen zijn van Duitsland, d.w.z. de vennootschappen die hun statutaire zetel of werkelijke leiding op het Duitse grondgebied hebben. Bijgevolg treft de weigering de belastingvoordelen te verlenen rechtstreeks de vennootschappen die in Duitsland als niet-ingezetenen worden aangemerkt. Een dergelijke verschillende behandeling, die onmiskenbaar nadeliger is voor laatstgenoemde vennootschappen, vormt volgens het Hof van Justitie een onderscheid dat gebaseerd is op de plaats van de zetel van de vennootschap. Daarenboven is het Hof van Justitie van oordeel dat de verschillende behandeling van een Duitse dochtervennootschap resp. een Duitse vaste inrichting van een in het buitenland gevestigde vennootschap de vrije keuze van de rechtsvorm aanzienlijk beperkt. Om die redenen beslist het Hof dan ook dat in voorliggend geval wel degelijk sprake is van een schending van art. 52 EG-Verdrag (thans, na wijziging, art. 43 EG) en art. 58 EG-Verdrag (thans art. 48 EG).

Daar de door de Duitse regering ingeroepen rechtvaardigingsgronden door het Hof van Justitie niet worden aanvaard, oordeelt het Hof dat art. 52 EG-Verdrag (thans na wijziging, art. 43 EG) en art. 58 EG-Verdrag (thans, art. 48 EG) zich ertegen verzetten dat een Duitse vaste inrichting van een in een andere lidstaat gevestigde vennootschap niet onder dezelfde voorwaarden als die van toepassing op binnenlandse (Duitse) vennootschappen, aanspraak kan maken op (a) de in een dubbelbelastingverdrag met een derde land bepaalde vrijstelling van vennootschapsbelasting terzake van de uit deze derde landen afkomstige dividenden, (b) de in de Duitse belastingwetgeving bepaalde verrekening met de Duitse vennootschapsbelasting van reeds in het binnenland betaalde vennootschapsbelasting op de uitgekeerde winsten van de aldaar gevestigde dochteronderneming en ten slotte op (c) de in de Duitse belastingwetgeving bepaalde vrijstelling van vermogensbelasting op participaties in vennootschappen die gevestigd zijn in derde landen.

Dit arrest is uiteraard niet enkel belangrijk voor Duitsland en de Duitse fiscale wetgeving. Ons inziens zal dit arrest ook een grote invloed hebben in eigen land, en meer in het algemeen in alle lidstaten van de Europese Unie. Zeer belangrijk in dit arrest is immers dat het Hof van Justitie aan-

vaardt dat vaste inrichtingen in bepaalde omstandigheden voortaan ook aanspraak kunnen maken op de bescherming bepaald in de dubbelbelastingverdragen gesloten tussen de staat waarin zij zijn gevestigd en de zgn. bronstaat.

Voor een uitvoerigere bespreking kan o.m. worden verwezen naar G. Joseph, Commentaar bij H.v.J., 21 september 1999, *Fiscale Koerier*, 1999, 627-635; E. Schoonvliet, «Is een vaste inrichting voortaan 'verdragsgerechtigd'?», *Fisco-log Int.*, 1999, afl. 191, 1-5; T. Wustenberghs, «Vaste inrichtingen en het vrij verkeer van vennootschappen: het arrest Saint-Gobain en de Verlasquez-doctrine. Een kritische analyse van de rechtspraak van het Europees Hof van Justitie inzake directe belastingen», *A.F.T.*, 1999, 384-410.

(Voltallig Hof – C-307/97 – Compagnie de Saint-Gobain, Zwigniederlassung Deutschland t/ Finanzamt Aachen-Innenstadt)

Tim Wustenberghs

Hof van Justitie 28 september 1999

E.E.X. – Verbintenis uit overeenkomst (art. 5, § 1) – Plaats van uitvoering van de litigieuze verbintenis

Eén van de kernbepalingen van het EEX is art. 5, § 1, dat de eiser in een contractueel geschil toestaat eveneens te vorderen voor de rechter van de plaats van uitvoering van de betwiste verbintenis. In tegenstelling tot zijn gebruikelijke voorkeur voor eigen, verdragsautonome definities van de EEX-bepalingen, heeft het Hof van Justitie steeds geweigerd deze plaats zelf te omschrijven. Volgens de vaste rechtspraak van het Hof wordt de plaats van uitvoering immers vastgesteld door het recht dat volgens de I.P.R.-regels van de geadieerde rechter de betrokken verbintenis beheerst (arrest van 6 oktober 1976, zaak 12/76, *Tessili, Jur.*, 1976, 1473 bevestigd in o.m. arrest van 29 juni 1994, zaak C-288/92, *Custom Made, Jur.*, 1994, I-2913). Enkel voor arbeidsovereenkomsten wordt een uitzondering gemaakt en is de plaats van de eigenlijke tewerkstelling bevoegdheidsbepalend (zie o.m. arrest van 26 mei 1982, zaak 133/81, *Ivenel, Jur.*, 1982, 1891 bevestigd in o.m. arrest van 13 juli 1993, C-125/92, *Mulox, Jur.*, 1993, I-4075). Deze «*lex causae*»-interpretatie verplicht de nationale rechter tot een vrij complexe denkoefening: eerst dient hij uit te maken welke verbintenis precies wordt betwist, vervolgens moet hij via zijn conflictregels het recht dat van toepassing is op deze verbintenis bepalen, om dan, ten slotte, volgens de bepalingen van dit – vaak buitenlandse – recht na te gaan waar de verbintenis concreet dient te worden uitgevoerd. Enkel indien de plaats van uitvoering samenvalt met zijn forum, kan hij zich bevoegd verklaren. Deze zogenaamde «*Tessili*»-rechtspraak wordt nu door het Franse Hof van Cassatie opnieuw in vraag gesteld.

Concreet betrof het geschil het vervoer van flessen wijn vanuit Le Havre naar de Braziliaanse stad Santos. Bij aankomst bleek een aantal flessen beschadigd te zijn. Gesubrogeerd in de rechten van de koper dagvaardt de verzekeringsmaatschappij (Groupe Concorde) de kapitein en vervoerder voor de Franse rechtbank. Zowel de rechtbank van koop-handel van Le Havre als het Hof van Beroep van Rouen verklaren zich evenwel onbevoegd, aangezien de vervoerovereenkomst niet in Le Havre diende uitgevoerd. Voor het Franse

Hof van Cassatie verwijt de verzekeraar de lagere rechtbanken deze plaats van uitvoering zelf, zonder de – door het Hof van Justitie opgelegde – I.P.R.-omweg te hebben vastgesteld. Het Franse Hof van Cassatie grijpt dit geschil aan om het Hof van Justitie te vragen of de nationale rechter de plaats van uitvoering van een contractuele verbintenis niet zelf kan bepalen, namelijk «door op grond van de aard van de verbintenis en de omstandigheden van het concrete geval te onderzoeken waar de prestatie feitelijk is verricht of had moeten worden verricht».

In voltallige zitting verwerpt het Hof van Justitie evenwel de voorgestelde autonome interpretatie van het begrip «plaats van uitvoering». Het Hof baseert deze afwijzing op de vaststelling dat tussen de lidstaten niet enkel meningsverschillen bestaan over de noodzaak van een communautaire definitie, maar ook over de inhoud van een dergelijke definitie. De criteria gegeven door het Franse Hof van Cassatie zijn in elk geval niet voldoende om alle problemen, verbonden aan art. 5, § 1, EEX, op te lossen. Immers, de rechter zal nog steeds een beroep moeten doen op het toepasselijke recht om de litigieuze verbintenis te bepalen of om – in het geval van verschillende betwiste verbintenissen – de hoofdverbintenis aan te wijzen. Volgens het Hof is het dan ook aan de lidstaten om, bij verdere hervormingen van het EEX, de bestaande rechtspraak via nieuwe verdragsbepalingen te wijzigen. In afwachting kunnen partijen de problemen, eigen aan de toepassing van de *lex causae*-interpretatie, vermijden door de plaats van uitvoering van hun verbintenissen contractueel vast te leggen. Een dergelijk beding is immers bevoegdheidsbepalend, op voorwaarde dat er een reële band bestaat tussen de afgesproken plaats en de inhoud van het contract (arrest van 20 februari 1997, zaak C-106/95, *MSG, Jur.*, 1997, I-911).

Eens te meer laat het Hof aldus de kans liggen om het begrip «plaats van uitvoering», dat in de praktijk vaak aanleiding geeft tot moeilijkheden, verdragsautonoom te interpreteren, en dit ondanks het indrukwekkende pleidooi van advocaat-generaal Ruiz-Jarabo Clomer voor een communautaire invulling. Volgens de advocaat-generaal wordt, rekening houdend met de omstandigheden van het geval en de aard van de betwiste verbintenis, de plaats van uitvoering namelijk vermoed samen te vallen met de plaats waar de karakteristieke prestatie wordt uitgevoerd. Wellicht is de terughoudendheid van het Hof te verklaren door een recent voorstel van de Raad om het EEX-verdrag om te zetten in een EG-verordening. Art. 5, § 1, (2) van dit voorstel tot verordening definieert de plaats van uitvoering voor twee overeenkomsten: a) een internationale koop van roerende goederen wordt – ongeacht de litigieuze verbintenis – uitgevoerd op de plaats waar de goederen worden geleverd en b) de internationale levering van diensten wordt geacht te zijn uitgevoerd op de plaats waar, volgens het contract, de dienst wordt of had moeten worden geleverd (COM 99/348 final).

In plaats van reeds anticipatief een beroep te doen op de regelen van dit voorstel, lijkt het Hof – in tegenstelling tot zijn gebruikelijk «activisme» – een afwachtende houding te verkiezen.

(Voltallig Hof – Zaak C-440/97 – Groupe Concorde)

Ilse Couwenberg

Hof van Justitie 5 oktober 1999

E.E.X. – Verbintenis uit overeenkomst (art. 5, § 1) – Begrip «litigieuze verbintenis» indien verschillende verbintenissen uit eenzelfde overeenkomst voortvloeien

Art. 5, § 1, EEX verleent enkel bevoegdheid aan de rechter van de plaats van uitvoering van de verbintenis «die de basis vormt van de eis in rechte». Sinds het arrest *De Bloos* dient inderdaad een onderscheid te worden gemaakt tussen de «betwiste verbintenis» en de overeenkomst zelf, die verschillende verbintenissen tot voorwerp kan hebben. Indien de nakoming van verschillende verbintenissen wordt gevorderd, dient voor elke verbintenis afzonderlijk de plaats van uitvoering te worden bepaald (arrest van 6 oktober 1976, zaak 14/76, *De Bloos*, *Jur.*, 1976, 1497). Dit principe, sinds 1978 opgenomen in het Verdrag, wordt nu door het Belgische Hof van Cassatie in vraag gesteld.

Aanleiding was een geschil tussen een Belgische handelsagent, Bodetex, en zijn Italiaanse principaal, Leathertex. Na de beëindiging van de agentuur vordert Bodetex voor een Belgische rechtbank de betaling van achterstallig commissieloon en een opzeggingsvergoeding. Conform het «Tessili»-principe beslist de burgerlijke rechtbank te Kortrijk dat de betaling van een opzeggingsvergoeding, als vervanging voor de verplichting tot het geven van een redelijke opzeggingstermijn, in België diende te worden uitgevoerd, terwijl de betaling van het commissieloon, als haalbare schuld, in Italië diende te worden verricht. De Belgische rechter, zowel in eerste aanleg als in beroep, verklaart zich evenwel bevoegd voor het hele geschil, op grond van het feit dat beide verbintenissen, voortvloeiende uit eenzelfde agentuur, gelijkwaardig en samenhangend zijn. Voor het Hof van Cassatie verwijt Leathertex de lagere rechtbanken een schending van art. 5, § 1, EEX, als geïnterpreteerd door het Hof van Justitie. Geconfronteerd met dit verweer, vraagt het Hof van Cassatie de Europese rechters te verduidelijken welke rechter bevoegd is indien aan de basis van de vordering twee verbintenissen liggen die gelijkwaardig zijn. Kan de rechter, krachtens art. 5, § 1, EEX enkel bevoegd voor één van deze verbintenissen, namelijk automatisch oordelen over het hele geschil of dient ook in deze situatie voor elke verbintenis afzonderlijk de bevoegde rechter te worden bepaald?

Het Hof (in voltallige zitting) bevestigt opnieuw – zonder overtuigende motivering – zijn bestaande rechtspraak. Uitgangspunt blijft dat de rechter uitsluitend kan oordelen over de verbintenissen die in zijn *forum* dienen te worden uitgevoerd. Enkel indien de vordering is gebaseerd op verschillende ondergeschikte verbintenissen, is de rechter van de plaats waar de hoofdverbintenis dient te worden uitgevoerd, bevoegd over het hele geschil (arrest van 15 januari 1987, zaak 266/87, *Shenavai*, *Jur.*, 1987, 239). Deze uitzondering geldt dus niet wanneer de vordering berust op twee gelijkwaardige verbintenissen. Indien deze verbintenissen – zoals *in casu* – in verschillende lidstaten dienen te worden uitgevoerd, kan het geschil m.a.w. niet in zijn geheel voor één rechter worden gebracht.

Het Hof hecht bijgevolg weinig belang aan de – m.i. terecht – kritiek dat de *De Bloos*-rechtspraak onvermijdelijk leidt tot een versplintering van het geding over verschillende lidstaten. Vrij lapidair wordt enkel opgemerkt dat de eiser een dergelijke versplintering kan vermijden door zijn vor-

dering voor de rechtbank van de woonplaats van de verweerder te brengen (art. 2 EEX).

(Voltallig Hof – Zaak C-420/97 – Leathertex)

Ilse Couwenberg

Hof van Justitie 12 oktober 1999

Vrij verkeer van goederen – Geneesmiddelen – Parallelimport – Vervanging van merk

Het farmaceutische bedrijf Upjohn brengt in de EG het antibioticum «clindamycine» op de markt onder verschillende merken. De reden hiervoor is een overeenkomst die het bedrijf in 1968 sloot met zijn concurrent American Home Products n.a.v. een merkenconflict (zie de conclusie van advocaat-generaal Jacobs, overweging 19). Paranova is een parallelimporteur die dit product in Denemarken invoert. Paranova bevoorraadt zich in Frankrijk en Griekenland, waar Upjohn het product op de markt brengt onder de merknamen «Dalacine» resp. «Dalacin C». Paranova pakt deze producten om en verkoopt ze in Denemarken onder het merk «Dalacin», dat aldaar door Upjohn voor diezelfde goederen is gedeponeerd. Upjohn vordert voor de Deense rechter een stopzetting van deze praktijk en voert daarbij aan dat het aanbrengen van het andere merk («ommerken») door Paranova een inbreuk uitmaakt op de Deense Merkenwet.

De Deense rechter die ten gronde uitspraak moest doen, wenste het Hof van Justitie te vernemen of het Gemeenschapsrecht, namelijk art. 7 van de Merkenrichtlijn (eerste richtlijn 89/109 van de Raad van 21 december 1988 betreffende de aanpassing van het merkenrecht der lidstaten, *Pb.* 1 februari 1989, L440/1) dan wel art. 30 (thans, na wijziging, art. 28 en 30 EG) resp. 36 van het EG-Verdrag zich hiertegen verzetten. Het Hof wijst erop dat art. 7 van de Merkenrichtlijn niet van tel is in voorliggende casus. Deze bepaling houdt de uitputting in van het merkrecht t.a.v. waren die door de merkhouders of met zijn toestemming «onder dit merk» in de Gemeenschap in de handel zijn gebracht. Bij ommerken is hiervan uiteraard geen sprake.

De mogelijkheid van de merkhouders om zich tegen het ommerken te verzetten, moet, aldus het Hof, dan ook worden beoordeeld in het licht van art. 30 en 36 van het EG-Verdrag (thans, na wijziging art. 28 en 30 E.G.). In het arrest *American Home Products* (H.v.J. EG, 10 oktober 1978, zaak 3/78, *Jur.*, 1978, 1823), dat betrekking had op het ommerken van goederen zoals in de voorliggende casus, stelde het Hof dat de mogelijkheid van de merkhouders om zich hiertegen te verzetten, een door art. 30 *juncto* 36 EG-Verdrag (thans, na wijziging art. 28 en 30 EG) verboden verkapt beperking van de tussenstaatse handel vormt, indien vaststaat dat «de praktijk om verschillende merken voor eenzelfde product te gebruiken door de gerechtigde wordt aangenomen *ten einde* de markten kunstmatig op te splitsen» (cursivering Y.M.). In latere arresten m.b.t. het ompakken van goederen (zie vooral H.v.J. EG, 11 juli 1996, gevoegde zaken C-427/93, C-429/93 en C-436/93, *Bristol-Meyers Squibb*, *Jur.*, 1996, I-3457) oordeelde het Hof evenwel dat er sprake is van een verkapt beperking van het vrije verkeer van goederen, indien enerzijds de uitoefening van het merkrecht bijdraagt tot een kunstmatige afscherming van de markten en

anderzijds het ompakken niet leidt tot het aantasten van de oorspronkelijke toestand van het product of het schaden van de reputatie van het merk. Anders dan in het arrest *American Home Products* het geval leek te zijn, werd het vereiste van een subjectieve bedoeling van de merkhouders hier niet vermeld (voor een commentaar op deze uitspraak en arresten van dezelfde datum omtrent deze problematiek, zie R. Ludding, «Noot», *S.E.W.* 1998, 176-178). De Deense rechter wenste dan ook in wezen te vernemen of het al dan niet bestaan van een subjectieve bedoeling tot marktverdeling bij de merkhouders relevant is voor de beoordeling van de toelaatbaarheid van het ommerken in het licht van de EG-Verdragsbepalingen.

Het Hof antwoordt hierop dat er tussen het enkele ompakken van waren dan wel het ommerken ervan geen objectief verschil bestaat dat een verschillende interpretatie van de voorwaarde van het «kunstmatig afschermen» in beide hypothesen rechtvaardigt. Het in het arrest *Bristol-Myers Squibb* geformuleerde toetsingskader voor ompakken en het verzet ertegen dient derhalve ook te worden gehanteerd t.a.v. het ommerken. Hiermee brengt het Hof de rechtspraak inzake ommerken niet alleen in lijn met die inzake ompakken (zo ook D.W.F. Verkade, «HvJEG benadrukt parallel bij ommerken en ompakken», *B.I.E.*, 1999, 436); het biedt tevens het voordeel «dat de nationale rechter niet behoeft over te gaan tot de beoordeling van het bewijs van het oogmerk, een notoir moeilijk te leveren bewijs» (overweging 41). Het Hof preciseert daarbij nog wel dat ook de andere in het arrest *Bristol-Myers Squibb* gestelde voorwaarden in acht moeten worden genomen, met name het noodzakelijkheidsvereiste (zie ook H.v.J. EG, 11 november 1997, zaak C-349/85, *Loendersloot* t. *Ballantine*, *Jur.*, 1997, I-6227; *B.I.E.*, 1998, 258, met noot J.H. Spoor). Dit betekent dat het ommerken door een parallelimporteur in weerwil van de rechten van de merkhouders enkel zal toegestaan zijn voor zover dit strikt noodzakelijk blijkt en niet enkel door louter commerciële redenen is ingegeven.

(Voltallig Hof – Zaak C-379/97 – *Pharmacia & Upjohn* t/ *Paranova*)

Yves Montangie

BOEKEN

J.E.M. POLAK, *Burgerlijke rechter of bestuursrechter?*, Deventer, Kluwer, rechtswetenschappen 1999, 202 p.

Zoals de titel het al doet vermoeden, heeft het voorliggende boek als centrale thema de gewenste verdeling van rechtsmacht tussen de gewone rechter en de bestuursrechter in het Nederlandse recht. De problematiek wordt in het bijzonder bekeken op terreinen van het Nederlandse recht waarin de rol van de gewone rechter bij de rechtsbescherming tegen de overheid nog niet is uitgespeeld.

Polak vertrekt vanuit de vaststelling dat de burgerlijke rechter van oudsher rechtsbescherming biedt tegen de overheid, maar dat die rol in toenemende mate door de bestuursrechter is overgenomen. Sinds de inwerkingtreding in 1994 van de Algemene Wet Bestuursrecht (hierna: Awb.) is de administratieve geschillenbeslechting in Nederland, althans in eerste aanleg, nagenoeg volledig geïntegreerd in de rechterlijke macht. Binnen de arrondissementsrechtbanken werden eigen bestuursrechters gecreëerd: de administratieve ka-

mers van de arrondissementsrechtbanken behandelen het merendeel van de bestuursgeschillen. De burgerlijke rechter blijft echter soms bevoegd. Zo is hij bevoegd als «rechter» wanneer de administratieve rechter geen rechtsmacht heeft gekregen.

In het boek worden drie deelproblematieken behandeld. Polak gaat allereerst in op de jurisdictionele rechtsbescherming tegen de overheid die optreedt bij wijze van algemeen verbindende voorschriften en beleidsregels. Deze bestuurshandelingen worden door de Awb voorlopig buiten de rechtsmacht van de bestuursrechter gehouden. Bedoeling was dat de bestuursrechter vanaf 1 januari 1999 ook voor beroepen tegen deze handelingen bevoegd zou zijn, maar dat werd uiteindelijk naar een latere datum uitgesteld. Geschillen naar aanleiding van verordeningen behoren dus nog steeds tot de bevoegdheid van de burgerlijke rechter. Polak onderzoekt in dit verband of er goede redenen bestaan om dit onderdeel van de administratieve geschillenbeslechting buiten de rechtsmacht van de bestuursrechter te houden, en bekijkt in detail welke rechtsmiddelen dan wel openstaan en tot welk resultaat deze leiden.

Een tweede gedeelte van het boek is gewijd aan de rechtsmachtverdeling terzake van het schadeveroorzakend overheidshandelen. De bestuursrechter kan sinds de Awb schadevergoeding toekennen ingeval hij een bestuurshandeling vernietigt. De rechtzoekende kan echter verkiezen zijn schadevergoedingsvordering voor de burgerlijke rechter te brengen. Brengt hij zijn vordering voor de bestuursrechter, dan is deze bovendien toch niet verplicht om op de vordering in te gaan. Gaat hij er niet op in, dan moet de rechtzoekende zich wenden tot de burgerlijke rechter. Ook wanneer de overheid schade veroorzaakt los van elke bestuurshandeling, is enkel de burgerlijke rechter bevoegd. Polak beschrijft in zijn werk de evolutie van de rechtspraak inzake schadeverwekkend overheidshandelen en bekritiseert de rechtsmachtverdeling zoals die door het Nederlandse bestuursprocesrecht is geregeld.

Een derde deelsterrein dat in het boek aan bod komt, is ten slotte de zgn. «tweewegenleerproblematiek». Het gaat hier niet over de vraag of men tegelijk beroep bij de burgerlijke en bij de bestuursrechter kan instellen, wat in het Belgische recht nogal eens onder het begrip «tweewegenleer» wordt begrepen. Wel gaat het over de vraag of de overheid ingeval haar bij een publiekrechtelijke regeling ter behartiging van zekere belangen bepaalde bevoegdheden zijn toegekend, die belangen ook mag behartigen onder gebruik te maken van haar *krachtens het privaatrecht* toekomende bevoegdheden, bijvoorbeeld door het sluiten van overeenkomsten. Deze problematiek heeft onrechtstreeks ook betrekking op het vraagstuk van de rechtsmachtverdeling tussen burgerlijke en bestuursrechter. De rechtsbescherming is immers verschillend geregeld naargelang de overheid op publiekrechtelijke dan wel op privaatrechtelijke gronden optreedt. In het laatste geval wordt het beroep op de bestuursrechter in de regel uitgesloten. De rechtspraak die zich in de loop der jaren rond deze problematiek heeft ontwikkeld, wordt uitvoerig en kritisch besproken.

In een slothoofdstuk vat de auteur zijn conclusies samen. Daarbij pleit hij ervoor om de rechtsbescherming tegen de overheid (nog) meer dan thans het geval is bij de bestuursrechter onder te brengen en het bestuursproces waar nodig te moderniseren. Hij geeft daarvoor diverse argumenten, zoals de gemakkelijke toegang tot de bestuursrechter, het instrumentarium van de bestuursrechter dat meer afgestemd zou zijn op de eigen behoeften van de administratieve geschillenbeslechting en de specialisatie van de bestuursrechter, en onderzoekt telkens de relevantie van deze argumenten voor de behandelde deelsterreinen van de bestuursgeschillen.

Opvallend aan het werk is de eerder ongewone structuur ervan. Het gaat hier niet over een klassiek proefschrift – Polak promoveerde inderdaad met dit werk –, maar wel over een bundeling van oudere publicaties van de auteur, die enigszins werden geactualiseerd en aangevuld. Deze manier van werken maakt echter dat de samenhang niet steeds onmiddellijk opvalt en dat het boek eerder voorkomt als een collage van teksten dan als een rechtlijnig betoog. Wel worden in een afsluitend hoofdstuk de deelproblematieken samengebracht en met elkaar in verband gebracht, waardoor de lezer de lijn in het werk terugvindt.

Het boek is zeker het lezen waard. Het geeft interessante inzichten in de wijze waarop ook in een systeem van jurisdictioneel monisme – waar ook het Belgische systeem van administratieve geschillenbeslechting naartoe gaat; men denke maar aan de recente integratie van de fiscale rechtspraak in de rechterlijke macht – de

bestuursrechtspraak haar eigenheid kan behouden en de rechtsbescherming tegen de overheid zo kan worden georganiseerd dat de burger rechtsherstel kan verkrijgen voor een rechter die de competentie en de macht heeft om bestuursgeschillen te beslechten zoals dat in een rechtstaat behoort te gebeuren.

De auteur is echter wel eerder zuinig met bronvermeldingen. Ook staat er wel erg veel op een bladzijde, wat het lezen vrij vermoeiend maakt. Bovendien worden veel storende drukfouten gemaakt. Maar wie daarvan abstractie maakt, zal door de uiteenzetting zeker worden geboeid.

Sabien Lust

W.D.H. ASSER, **Rechtspraakoverzicht Bewijslastverdeling**, Deventer, Gouda Quint, tweede druk, 1998, 148 p.

Wie wordt geconfronteerd met bewijslastverdelingsvragen in Nederland, kan nuttig gebruik maken van dit systematisch overzicht van uitspraken van voornamelijk de Hoge Raad op het terrein van de civiele bewijslastverdeling. De jurisprudentie sedert 1970 tot medio 1998 is in deze tweede druk verwerkt.

Voor het materiële burgerlijk recht wordt in beginsel de indeling van het Burgerlijk Wetboek en van het Wetboek van Koophandel gevolgd. Daarna volgen het faillissementsrecht, het burgerlijk procesrecht en enige bijzondere wetten. De inhoudsopgave is op dit punt niet zeer overzichtelijk. Bovendien ontbreekt een trefwoordenregister, wat het opzoeken zeker niet vereenvoudigt.

Dit rechtspraakoverzicht bevat meer dan louter een verzameling samenvattingen. Waar nodig geeft de auteur uitleg en commentaar. Voor wie niet vertrouwd is met het Nederlands civiele bewijsrecht, biedt de auteur in een voorafgaand hoofdstuk een handige inleiding in de materie.

Jean Laenens

G. CEREXHE en V. LEMAIRE, **Tout savoir sur – La Région de Bruxelles-Capitale**, Brussel, Story-Scientia, 1999, 115 p.

In de reeks 'Tout savoir sur' verscheen een handzaam deeltje over het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, dat de zwakten en sterkten van deze serie duidelijk laat blijken. Steeds weer is de lezer geneigd zich de vraag te stellen: voor welk publiek is dit boekje nu eigenlijk bedoeld? Voor de zuivere leek die zich het Brusselse kluwen eigen wil maken, onderstelt het wellicht teveel voorkennis (hoewel de inwerking van de basisgegevens van de staatshervorming in de lopende tekst zeer geslaagd kan worden genoemd), terwijl de vakjurist in de regel andere bronnen zal raadplegen, tenzij hij in een uurtje zijn kennis van de hoofdstedelijke situatie wil opfrissen. Ondanks deze bedenkingen moet vooral worden toegejuicht dat de auteurs een schets van de Brusselse instellingen combineren met een overzicht van de regelgevende prestaties van het Hoofdstedelijke Gewest – meteen een goede toetssteen voor alle beweringen in de aard van «wat we zelf doen, doen we beter». Dat themata als financiering en samenwerking tussen de deelgebieden op het eerste gezicht onevenredig veel aandacht krijgen, heeft ongetwijfeld veel te maken met de Brusselse invalshoek die de auteurs tot de hunne maken. Deze invalshoek speelt hen echter parten bij het formuleren van de conclusie: het getuigt toch van enige onvoorzichtigheid wanneer men zonder enige nuance, als besluit van een boekje van amper 115 bladzijden, de indruk geeft iedere aanpassing van het statuut van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest te moeten uitsluiten.

Frank Judo

AEBF/EVBFR-BELGIUM (red.), **De restitutieverbintenissen van de bankier**, Brussel, Bruylant, 1998, 208 p.

Dit boek is de bundeling van de referaten van een op 13 februari 1998 door de AEBF/EVBFR-Belgium georganiseerde studiedag. Hoewel deze studiedag voornamelijk was geïnspireerd door de hernieuwde aandacht voor de joodse banktegoeden, heeft ze uiteindelijk een veel ruimer perspectief gekregen door ook de «gemeenrechtelijke» regelen in verband met de restitutieverbintenissen van bankiers te behandelen. De *Code Civil* bevat geen specifieke rege-

len betreffende de bankverbintenissen en loopt in die zin achterop op het economische verkeer, dat een toenemende rol voor het girale geldverkeer (en dus van de banken) vertoont. Tijdens de studiedag heeft men op analytische wijze de toepassing van die regelen van het B.W. op het moderne bankwezen bestudeerd.

Na een korte inleiding waarin Prof. Dr. D. Martin de actualiteit van het onderwerp in het daglicht stelt, wordt het onderwerp in een ruimer kader geplaatst door Prof. Dr. P. Van Ommeslaghe. Hij behandelt de algemene beginselen in verband met de teruggaveplicht. De aard, het voorwerp, de persoon van de schuldeiser en de schuldenaar, het lot van de interesten, kosten, opbrengsten en meer- en minwaarden, worden er geschetst. Vanuit die algemene beginselen wordt in de volgende bijdragen de restitutieverbintenis benaderd vanuit de specifieke context van het bankwezen.

De restitutieverbintenis van de bankier spruit voornamelijk voort uit twee categorieën van overeenkomsten die door banken worden gesloten; enerzijds de terbeschikkingstelling van een bankkluis, anderzijds de opening van een bankrekening. Beide overeenkomsten onderscheiden zich met name door hun voorwerp: in het eerste geval gaat het om geïndividualiseerde goederen, in het tweede geval om soortzaken. Beide categorieën van verhoudingen komen in de bijdragen aan bod.

De eerstgenoemde overeenkomst wordt door Prof. Dr. P. Malaurie geanalyseerd. Hij herleidt het debat rond de juridische kwalificatie van de overeenkomsten inzake de opening van een bankkluis tot zijn ware proporties en preciseert de draagwijdte van de contractuele verbintenissen die eruit voortvloeien.

De overeenkomsten betreffende gelddeposito's komen aan bod in de bijdrage van Prof. Dr. Y. Merchiers en K. Troch. Ook deze auteurs slagen erin om in een beknopte maar adequate uiteenzetting de juridische kwalificatie, en van daaruit de toepasselijke rechtsregelen, te analyseren. Nadat ze de verschillende oorzaken voor het ontstaan van de restitutieverbintenis (d.i. de beëindiging van de bankdepositor rekening) hebben overlopen, gaan ze in op de omvang van de door de bank verschuldigde speciën en de verjaring van de vordering die strekt tot restitutie.

Tot slot van het «gemeenrechtelijk» gedeelte bestudeert V. Simonart de verschillende oorzaken van bevrijding van de restitutieverbintenis, zowel bij de bankkluis als bij de depositor rekening. De wettelijke bevrijdingsgronden (het aanbod van gerede betaling gevolgd door consignatie, de kwijting, overmacht en verjaring) en contractuele exoneratieclausules (bankreglementen) worden eerst in hun algemeen perspectief geplaatst om vervolgens – vanuit de gevallenstudie – te worden geconcretiseerd op de restitutieverbintenis van de bankier. Bijzonder verhelderend is daarbij de zeer gedetailleerde analyse van de termijnen voor verkrijgende en bevrijdende verjaring, met onder meer aandacht voor de precieze interferentie die sinds de nieuwe wet van 10 juni 1998 bestaat tussen de dertigjarige verjaringstermijn van de (zakelijke) revindicatievordering en de tienjarige verjaringstermijn van de (persoonlijke) vordering tot teruggave. Na de analyse van de inhoud van die bevrijdingsgronden, wordt ook de verdeling van de bewijslast onder de loep genomen.

Na de regels komen de uitzonderingen. Na dit gemeenschappelijk gedeelte wordt aandacht besteed aan de specifieke, afwijkende wetgeving betreffende de joodse banktegoeden. Als eerste kwam emeritus procureur-generaal E. Krings aan het woord als lid van de Commissie die is ingesteld bij het K.B. van 6 juli 1997. Die Commissie heeft tot doel het lot te bepalen van de goederen die werden achtergelaten door de Belgische joden bij de deportatie. Hij geeft meer uitleg bij de opzet en de werking van die commissie, alsook bij de juridische en ethische draagwijdte van haar activiteiten. In dezelfde optiek, maar in een ruimer perspectief, volgt tot slot de bijdrage over «slappende bankrekeningen» van F. Sweerts, hoofd van de juridische dienst van de Vereniging van Belgische Banken. Ook deze auteur vertrekt vanuit de algemene wettelijke en contractuele regelen betreffende niet-opgevraagde banktegoeden, en past deze vervolgens toe op de specifieke hypothese van de tijdens de tweede wereldoorlog geconfiscieerde tegoeden, met de specifieke besluitwetten die dienaangaande toepassing vinden.

Als conclusie kunnen we stellen dat het boek een zeer nuttig werkinstrument is voor de jurist die met bankrecht wordt geconfronteerd. Het belicht de verbintenissen en eventuele aanspake-lijkheden van de banken eens niet vanuit de problematiek van het kredietwezen, maar vanuit de overeenkomsten ten gevolge waarvan de

bank zelf teruggave verschuldigd is aan de cliënt. Zonder al te uitgebreide doctrinale beschouwingen over de algemene theorie van de restitutieverbintenissen, wordt een licht geworpen op de praktische, soms zelfs casuïstische toepassing van deze theorieën op het bankwezen.

Vincent Sagaert

R. TIMMERMANS, *De nieuwe deontologie van de vastgoedmakelaar*, Antwerpen, Kluwer, 1999, 350 p.

Op 25 maart 1999 verscheen in het Belgisch Staatsblad het K.B. van 3 februari 1999 tot goedkeuring van het reglement van plichtenleer van het Beroepsinstituut van Vastgoedmakelaars. Na het K.B. van 6 september 1993 tot bescherming van de beroepstitel en van de uitoefening van het beroep van vastgoedmakelaar (*B.S.*, 13 oktober 1993) en de oprichting van het Beroepsinstituut van Vastgoedmakelaars bij K.B. van 17 februari 1995 (*B.S.*, 1 maart 1995), vormt dit K.B. het sluitstuk van het professionaliseringsproces van het beroep van vastgoedmakelaar.

In het hier gerecenseerde boek belicht F. Timmermans op systematische manier de diverse aspecten van het beroep van vastgoedmakelaar.

In de *Inleiding* schetst de auteur op beknopte wijze de vier stadia van de professionalisering van een (vrij) beroep en past dit toe op het beroep van vastgoedmakelaar.

Vervolgens verduidelijkt hij de organisatie van het Beroepsinstituut van Vastgoedmakelaars (afgekort: B.I.V.) en de respectieve bevoegdheden van zijn organen (de Nationale Raad, het Bureau, de Uitvoerende Kamers en de Kamers van Beroep).

De toetreding tot het B.I.V. is een van de voorwaarden om het beroep van vastgoedmakelaar te mogen uitoefenen. Meteen belanden we bij het thema *Toelatingsvoorwaarden tot het beroep van vastgoedmakelaar*. De auteur gaat allereerst in op de positieve voorwaarden. Naast het feit dat de kandidaat-vastgoedmakelaar moet voldoen aan een diplomaverreichte (met uitzondering voor de beroepsbeoefenaren die een beroep kunnen doen op "verworven rechten"), moet hij zich laten inschrijven op het tableau of op de lijst van stagiairs. Daarnaast moet de vastgoedmakelaar rekening houden met een aantal negatieve voorwaarden (zoals de afwezigheid van een beroepsverbod en de naleving van een aantal absolute en de relatieve onverenigbaarheden). De auteur vervolgt met de *Stage* die de kandidaat-vastgoedmakelaar dient te doorlopen, het door het B.I.V. uitgewerkte stagereglement werd net als het reglement van plichtenleer goedgekeurd bij een K.B. van 3 februari 1999.

Hierna besteedt hij enige aandacht aan de *Handelsrechtelijke gevolgen van de professionele erkenning*. Makelaarsverrichtingen zijn immers opgenomen in de opsomming van art. 2 van het Wetboek van Koophandel, als zijnde daden van koophandel. Zo is de vastgoedmakelaar onder meer onderworpen aan de wet van 17 juli 1997 betreffende het Gerechtelijk Akkoord, aan de Faillissementswet van 8 augustus 1998 en aan de Handelspraktijkenwet van 14 juli 1991, als gewijzigd bij wet van 7 december 1998. Ook moet de gehuwde vastgoedmakelaar overeenkomstig het Wetboek van Koophandel zijn huwelijksvermogensstelsel bekendmaken. In dit deel belicht de auteur tevens een aantal verplichtingen van de vastgoedmakelaar die niet specifiek verbonden zijn aan zijn hoedanigheid van handelaar, zoals zijn verplichtingen in het raam van de Anti-witwaswet van 11 januari 1993.

Ook de gevolgen (burgerrechtelijk, handelsrechtelijk en strafrechtelijk) van het *ontbreken van een professionele erkenning* ontspannen niet aan het oog van de auteur.

Vervolgens belicht Timmermans de *Modaliteiten van de beroepsbeoefening*. Het beroep van vastgoedmakelaar moet als zelfstandige worden uitgeoefend, in hoofd- of bijberoep én voor rekening van derden. De auteur vestigt er de aandacht op dat een aantal personen (zoals vastgoedhandelsagenten, projectmanagers, vastgoedadviseurs, relocators) wegens het voorwerp van hun beroepsactiviteiten onder de reglementering van het beroep van vastgoedmakelaar vallen en inschrijvingsplichtig zijn bij het B.I.V.

Aangezien de dienstverlening van de vastgoedmakelaar een persoonlijk karakter heeft, draagt de vastgoedmakelaar persoonlijk de aansprakelijkheid van de in de uitoefening van zijn beroep gestelde daden. Dit heeft een aantal gevolgen. Zo kan de vastgoedmakelaar zich niet exonereren van zijn aansprakelijkheid voor beroepsfouten en blijft hij met zijn privévermogen aansprakelijk. Een bijkomende garantie voor de cliënten vormen de door de deontologische code verplichte verzekering beroepsaansprakelijkheid en de borgstelling door de vastgoedmakelaar voor de aan hem toevertrouwde derdengelden.

Als beoefenaar van een gereguleerd beroep dient de vastgoedmakelaar zich te houden aan *het beroepsgeheim*. Dit begrip mag evenwel niet verkeerd worden geïnterpreteerd. Het beroepsgeheim van de vastgoedmakelaar wordt niet strafrechtelijk beteugeld bij gebrek aan een wettelijke bepaling in die zin. De vastgoedmakelaar kan er zich bijgevolg niet op beroepen voor de strafrechter. Timmermans kwalificeert het beroepsgeheim van de vastgoedmakelaar als een oneigenlijk beroepsgeheim of discretieplicht. Het onderscheid met een strafrechtelijk beteugeld beroepsgeheim, zoals dit van de advocaat, speelt onder meer ook een rol bij de beoordeling van de verplichtingen van de vastgoedmakelaar in het raam van de hierboven vermelde Anti-witwaswet.

Vervolgens besteedt de auteur enige aandacht aan de *Kwalificatie van de makelaarsovereenkomst*. De beschermde activiteiten van de vastgoedmakelaar omvatten enerzijds bemiddelingsopdrachten, anderzijds beheersopdrachten (syndicusschap en rentmeesterschap). Terwijl het rentmeesterschap en het syndicusschap ondubbelzinnig als overeenkomsten van lastgeving worden gekwalificeerd, lijkt de kwalificatie van een bemiddelingsopdracht niet steeds even gemakkelijk (aanneming van werk of lastgeving). De auteur vraagt zich af of hier geen ruimte is voor een nieuwe kwalificatie met een eigen inhoud, zoals een contract van dienstverlening. Ook verwijst hij naar de in het Nederlandse Burgerlijk Wetboek opgenomen «overeenkomst van opdracht».

Vooraf in het licht van mogelijke problemen betreffende het bewijs van een overeenkomst met een opdrachtgever, beklemtoont de auteur dat de vastgoedmakelaar een geschreven overeenkomst dient op te stellen. Hij is hiertoe trouwens gehouden op grond van de deontologische code. Ook de minimuminhoud van een bemiddelings- of beheersopdracht werd door het B.I.V. neergelegd in zgn. richtlijnen.

Aansluitend hierbij belicht Timmermans de draagwijdte van een *exclusieve bemiddelingsopdracht* en de discussie die hierover bestaat in de rechtsleer en in de rechtspraak. Hij vestigt er de aandacht op dat de makelaar bijzonder voorzichtig moet optreden bij een opdracht van zogenaamde co-exclusiviteit, waarbij de opdrachtgever gelijktijdig meer dan een makelaar aanstelt. Duidelijke contractuele afspraken (bijvoorbeeld omtrent het loon) kunnen veel betwistingen vermijden.

Vervolgens weidt Timmermans uit over de *Afhandeling van de (bemiddelings)opdracht*. Tegenover zijn opdrachtgever rust op de vastgoedmakelaar enerzijds een actieve onderzoeksplicht (eigendoms-titel, handelingsbekwaamheid van de opdrachtgever, eventuele lasten die op het onroerend goed rusten) anderzijds een raadgevingsplicht (voornamelijk met betrekking tot de prijsvorming). In het licht hiervan raakt de auteur ook even de samenwerkingsverplichting van de opdrachtgever aan. Betreffende de contractvorming naar de wederpartij toe in het raam van de bemiddeling bij een verkoop belicht Timmermans de diverse fasen die hierin te onderscheiden zijn met de juridische draagwijdte ervan.

Ook aan het *loon van de makelaar* worden enkele beschouwingen gewijd. Zo blijft de opeisbaarheid ervan onderworpen aan de vormvoorwaarde dat een geschreven overeenkomst werd opgesteld en aan de grondvoorwaarde dat de vastgoedmakelaar zijn opdracht heeft gerealiseerd. Ook punten die in de praktijk vaak aanleiding geven tot betwistingen, zoals het recht op een schadevergoeding voor de makelaar bij de verbreking van een exclusieve opdracht, de verdeling van het loon bij een opdracht van co-exclusiviteit, het innen van voorschotten, de matiging door de rechter van het makelaarsloon enz., worden beknopt toegelicht.

In een volgend punt wijst Timmermans op een aantal *Bijzondere bemiddelingsvraagstukken* die specifiek kunnen rijzen bij de onderscheiden bemiddelingsopdrachten (verkoop van onroerende goederen, verhuring van onroerende goederen, de bemiddeling met het oog op de verkoop, aankoop, ruil, verhuring of afstand van een handelsfonds).

Onder de wat eigenaardige hoofding *Besluiten* richt de auteur de aandacht op de bijzonderheden waarop de vastgoedmakelaar moet letten indien hij een beheersopdracht van rentmeesterschap of syndicusschap op zich neemt.

Als lid van een wettelijk gereguleerd beroep is de vastgoedmakelaar onderworpen aan een aantal specifieke *Professionele gedragsregels*, namelijk «normatieve bepalingen die het makelaarsgild voor de groepswerking noodzakelijk vindt» (p. 269). Deze professionele gedragsregels kunnen in een aantal categorieën worden ingedeeld: verplichtingen tegenover het Beroepsinstituut, verplichtingen tegenover confraters, de verplichting tot zorgvuldigheid, verplichtingen met betrekking tot samenwerkingsverbanden en verplichtingen tegenover het publiek.

Gedraagt de vastgoedmakelaar zich niet overeenkomstig de professionele gedragsregels en dus niet overeenkomstig de eer en de waardigheid van het beroep en van de deontologie, dan stelt hij zich bloot aan *tuchtrechtelijke sancties*. Na een uiteenzetting over de specificiteit en het wezen van de tuchtrechtspraak, schets de auteur op overzichtelijke wijze het volledige verloop van de rechtspleging.

De auteur rondt zijn boek af met de opname van de diverse *Administratieve documenten en contracten* die zijn opgesteld door het B.I.V., zoals een voorbeeld van aanvraag tot inschrijving op de lijst van stagiairs (op basis van diploma of op basis van beroepservaring), een voorbeeld van een stage-overeenkomst, een aanvraag tot wederinschrijving enz.

Elise Degroote

K.H. SANDERS, De heroverweging getoetst. Een onderzoek naar het functioneren van bezwaarschriftprocedures, Deventer, Kluwer, 1998, 291 p., met samenvatting in het Duits.

Op 1 januari 1994 trad de Algemene Wet Bestuursrecht (Awb) in werking. Een van de gevolgen was, dat wie het niet eens was met een hem aanbelangende bestuurshandeling, verplicht werd tegen dit besluit bezwaar aan te tekenen bij de overheid van wie het besluit uitging (zij het een ander orgaan van de overheid), vooraleer verder beroep kon worden ingesteld.

Klaas Sanders heeft in zijn proefschrift, waarvan dit boek de handelseditie is, nagegaan of de bezwaarschriftprocedure de functies, die de wetgever expliciet of impliciet voor ogen stonden met het invoeren van deze procedure, ook vervult. Die theoretische doelstellingen heeft hij nagegaan aan de hand van praktijkstudies van andere onderzoekers en van hemzelf; daarbij werd ook een onderscheid gemaakt tussen «beschikkingenfabrieken» (overheden die talrijke besluiten treffen in soortgelijke zaken, zoals kinderbijslag, studiefinanciering) en «beschikkingenateliers» (overheden die, in een bepaalde materie, relatief weinig besluiten nemen die «op maat» worden gemaakt).

De functies die Sanders onderzocht heeft, zijn: de rechtsbeschermingsfunctie, de leerfunctie, de filterfunctie en de verduidelijkingsfunctie. Daarnaast heeft hij ook oog gehad voor de neveneffecten van de bezwaarschriftprocedure, zoals de «aanzuigende werking» (toename van het aantal bezwaren), de verlenging van de rechtsbeschermingsprocedures (die is er niet, integendeel) en de toename van de bestuurslast (die is er wel).

Sanders komt tot een aantal conclusies.

Allereerst zouden de besturen hun beslissingen beter moeten motiveren, wat (nodeloze) bezwaarschriften zou kunnen voorkomen.

Op het eerste zicht gegronde bezwaren zouden onmiddellijk aan de overheid die het besluit heeft genomen, ter correctie moeten worden bezorgd.

Het is van belang dat de bezwaarindieners de kans krijgen om te worden gehoord, en dat ze zelf beslissen of ze wensen te worden gehoord. Dit horen is trouwens een essentieel onderdeel voor de kwaliteit van de beslissing op bezwaar. Het orgaan dat het bezwaar onderzoekt, zou trouwens de bevoegdheid moeten krijgen zelf te beslissen.

Duurt de bezwaarschriftenprocedure te lang, dan zou de betrokkene onmiddellijk bij de rechter beroep moeten kunnen indienen.

Betere registratie van de bezwaarschriften, en het betrekken van de overheid die het eerste besluit heeft genomen, bij de bezwaarschriftenprocedure, kunnen leiden tot betere «leereffecten».

Ondanks de vaststelling dat de bezwaarschriftenprocedure in een aantal gevallen een zinloze (elke partij blijft toch bij haar standpunt) en tijdrovende (termijnoverschrijdingen) formaliteit kan lijken, pleit de auteur, gelet op de over het algemeen positieve effecten van deze procedure, voor het behoud ervan als algemene verplichting.

Voor wie begaan is met de werking van de overheid, is dit een leerzaam en leesbaar boek. Eens te meer moet worden onderstreept dat er in België nauwelijks belangstelling is voor zoiets als een Algemene wet bestuursrecht, hoewel zo een wet kan bijdragen tot een (minimum) uniformiteit in het optreden van de overheid (die nu nagenoeg volledig ontbreekt) en tot een beter inzicht van de gewone burger in dat optreden.

Het Nederlandse voorbeeld toont aan dat de stroomlijning van het besluitvormingsproces van de overheid niet alleen geen geld hoeft te kosten, maar zelfs onmiddellijk rendeert, zowel maatschappelijk als financieel.

Zou het zo moeilijk zijn in België bijvoorbeeld een bezwaarschriftenprocedure te organiseren, als eerste stap?

M. Boes

ERRATUM

Cepina-reglementen in een nieuw kleedje voor de eeuwwisseling

De tweede zin van Titel V. Voorlopige en bewarende maatregelen (R.W., 1999-2000, p. 1246) dient te worden gelezen als volgt:

«Dit is wellicht te verklaren door het feit dat bij wet van 19 mei 1998 in art. 1696 Ger.W. een nieuw lid, 1°, werd ingevoegd krachtens welk het scheidsgerecht op verzoek van een partij voorlopige en bewarende maatregelen kan bevelen met uitzondering van een bewarend beslag».

MEDEDELINGEN

Oratio Prof. dr. A. Verbeke

Op vrijdag 16 juni 2000 om 16.15 uur zal Prof. dr. Alain Verbeke, hoogleraar privaatrecht, in het bijzonder in de rechtsvergelijking, zijn ambt aanvaarden met het houden van een openbare rede, getiteld: «*De legitieme ontbloot of dood? Leve de echtgenoot!*», in de aula van de Katholieke Universiteit Brabant, Warandelaan 2, Tilburg.

De Rector Magnificus nodigt alle belangstellenden uit tot bijwoning van deze rede.

Internationaal colloquium ter ere van Prof. Dr. Walter van Gerven

De K.U.Leuven en de Universiteit Maastricht, in het kader van de *Ius Commune Onderzoeksschool*, organiseren op 15-16 september 2000 te Leuven een internationaal colloquium ter ere van Prof. Dr. Walter van Gerven, met als titel «Principles of Proper Conduct for Supranational, State and Private Actors in the European Union: Toward a *Ius Commune*».

Het volledige programma kan geraadpleegd worden op de website: <http://www.law.kuleuven.ac.be/cals/ilm/ann.html>

Inlichtingen: Thalia Kruger, Centre for Advanced Legal Studies, K.U.Leuven, Tiensestraat 41, B-3000 Leuven, tel. 016-32.53.12, fax 016-32.53.13, e-mail thalia.kruger@law.kuleuven.ac.be

Rechtspraak verzekeringsrecht

Y. MERCHIEERS, PH. COLLE, K. BERNAUW, D. SCHUERMANS

2000; ISBN 90-5095-043-4; 543 blz.; 2.450 BEF (studenten 995 BEF);
Reeks basisjurisprudentie

Met dit boek wordt door middel van de geciteerde rechtspraak beoogd de volledige materie van het verzekeringsrecht in de ruimste zin begrepen te illustreren: de algemene beginselen die de verzekeringsovereenkomst beheersen, de bijzondere reglementeringen, de ondernemingsrechtelijke en publiekrechtelijke aspecten van het verzekeringswezen.

Door het overaanbod van rechtspraak in de verzekeringsmaterie beperkt dit boek zich hoofdzakelijk tot cassatierechtspraak. Niettemin werd, in mindere mate, ook verwezen naar enkele arresten van het Europese Hof van Justitie (mededinging, vrije dienstverlening), het Benelux-Gerechtshof (motorrijtuigenverzekering) en de Raad van State (levensverzekering, verzekeringsbemiddeling).

In de materies waar de cassatierechtspraak schaars is gebleven werden de uitspraken van Hoven en Rechtbanken opgenomen in de mate dat ze voor de praktijk interessante of principiële zaken beslechten (brandverzekering, gezins aansprakelijkheidsverzekering, levensverzekering, rechtsbijstandsverzekering).

De overvloedige rechtspraak, waaruit geselecteerd moest worden, toont aan hoe levendig het verzekeringsrecht is en hoe belangrijk het rechtspreken is voor de ontwikkeling van deze rechtstak.

De geselecteerde rechtspraak betreft zowel basisarresten die de algemene beginselen van het verzekeringsrecht bevestigen en/of vastleggen, als arresten en vonnissen die meer specifieke of technische problemen behandelen.

Het geheel is als een nuttig werkinstrument uitgegroeid, onmisbaar zowel voor de practicus van het verzekeringsrecht als voor de studie ervan in het algemeen.

Vennootschapsbelang

Het vennootschapsbelang in het Belgische vennootschapsrecht
Inhoud & grondslagen

A. FRANÇOIS

1999: ISBN 90-5095-070-1; 800 blz.; 4.950 BEF; gebonden met harde kapt

Het vennootschapsbelang is onmiskenbaar één van de sleutelbegrippen in het hedendaagse vennootschapsrecht.

In dit boek onderzoekt de auteur de inhoud van het vennootschapsbelang en de grondslagen van de verplichting tot behartiging van dat belang.

In een inleidend hoofdstuk wordt nagegaan welke de houding is van de wetgever t.a.v. het vennootschapsbelang.

Het boek is vervolgens opgedeeld in drie delen.

In een eerste deel wordt een rechtstheoretische analyse ondernomen van de twee rechtsbegrippen die in het vennootschapsbelang zijn te herkennen. Dat resulteert in een onderzoek naar de rechtsaard van de vennootschap enerzijds, en naar het belang als een op zichzelf bestaand rechtsbegrip anderzijds.

Het tweede deel van het boek is de neerslag van een vnl. rechtshistorisch onderzoek naar de plaats van het vennootschapsbelang in het gemeen vennootschapsrecht. Daarbij wordt onderzocht welke de inhoud en de grondslagen zijn van het vennootschapsbelang in de diverse fasen van het 'leven' van het vennootschapscontract, m.n. zijn ontstaan, uitvoering en beëindiging.

In het derde deel onderzoekt de auteur de inhoud en de grondslagen van het vennootschapsbelang in het recht van de (handels)vennootschappen met rechtspersoonlijkheid. Centraal in dat deel staat de uitvoerige bespreking van vnl. de enge, maar ook de ruime, variabele en ontkenkende opvattingen die betreffende de inhoud en de grondslagen van het vennootschapsbelang zijn ontwikkeld. Het derde deel bevat voorts nog een bespreking van de voornaamste deelbelangen bij het vennootschapsgebeuren en van de plaats van het vennootschapsbelang in de vennootschappen die in groepsverband opereren.

Het boek wordt uitgeleid met een besluitend hoofdstuk, waarin de onderweg verzamelde resultaten op systematische wijze worden samengevat.

Alain François is doctor in de rechten en master of laws en is werkzaam als advocaat te Brussel.

Reeds eerder verschenen:

Corporate Governance, Instituut voor bestuurders; 2de herwerkte druk
1999; ISBN 90-5095-105-8; 244 blz.; 1.450 BEF

**inter
sentia**